

जावना गाथा

154

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. XXX 1985
No. 4, ISSUE 154
OCTOBER 1985

Box 20. Postal Station „B”
Hamilton, Ontario
Canada L8L 7T5

Jaunā Gaita is a Latvian journal devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas. 5 Issues a year.

Editor: L. Zandbergs
Contributing Editors:
J. Bierišs, K. Ābele,
M. Bite, N. Bulmanis,
R. Ekmanis, A. Ezergailis,
V. Freiberga, A. Kraujiete,
M. Lasmanis, O. Liepa,
A. Liepiņa, J. Mazutis,
I. Sakss, I. Valdmāne,

Art Director: I. Rumpēters

Editorial Office:
801 Concession St. Apt. 408
Hamilton, Ont. Canada
L8V 1C5

Business Manager: I. Bulmane
23 Markland Drive
Etobicoke, Ont. Canada M9C
1M8

Subscription Rates USA and
Canada - 5 issues \$27.00
Other Countries
5 issues USA \$27.00
Single issues - \$6.00

Copyright 1985 by
„Ceļinieks” Chairman of
the Board Dr. A. Olte

Printed by Greenwood
Printers Ltd. Toronto, Canada
Second Class Mail
Registration Number 2005

ISSN 0448-9179

30.GADA GĀJUMS 1985.G. OKTOBRIS 4.(154.)NUMURS

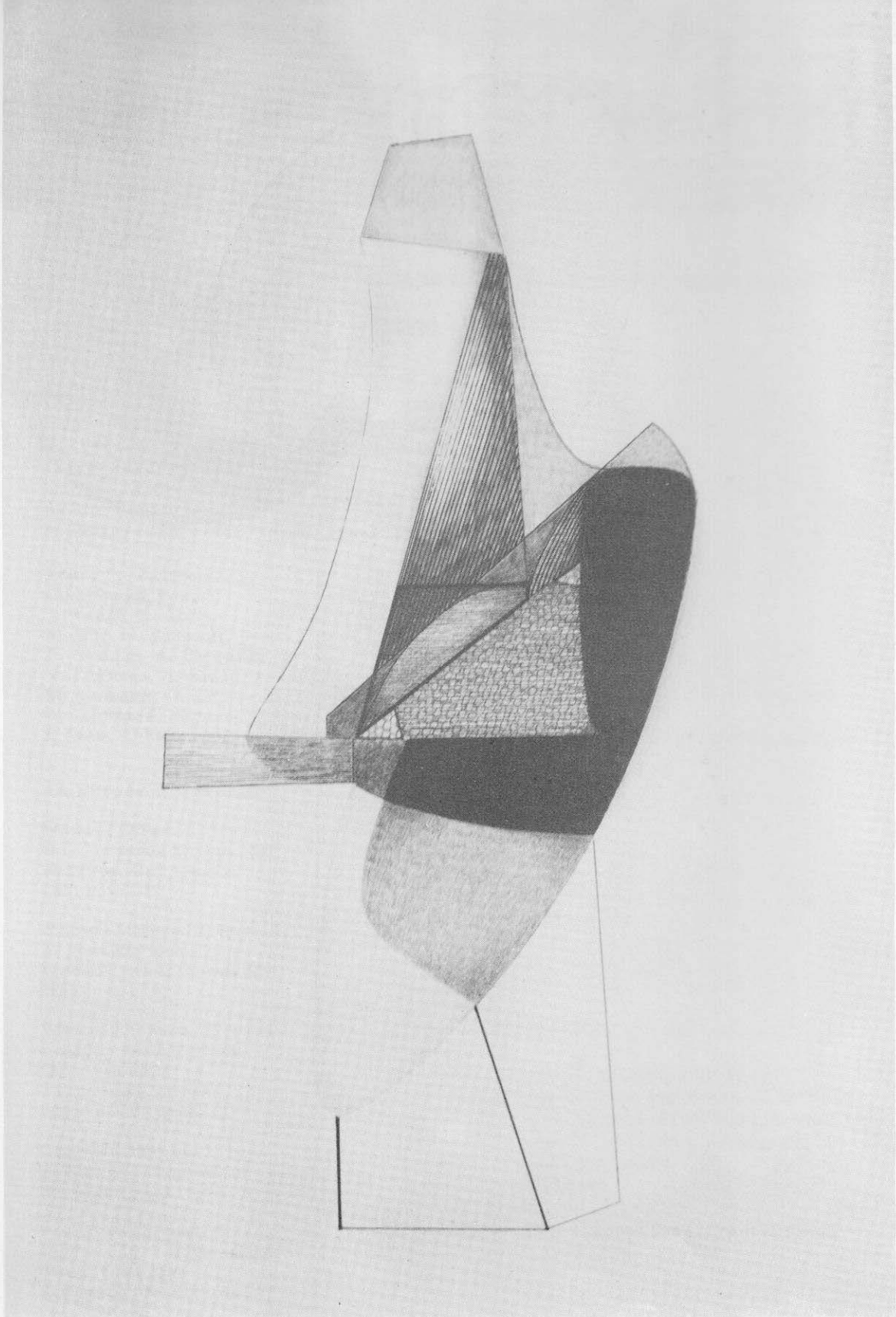
SATURS

- 1 K. Baumanis, Krišjānis Barons
- 2 Dagmāra Igala, Paviāna šupļa dziesma
- 3 Valerija Baltiņa-Bērziņa, Krišjānis Barons kā latviešu valodas sargs
- 7 Juŗa Kunnosa dzejoļi
- 10 Māra Gulēna, Kaķēns
- 11 Daina Šķēle, Bārenīte sniegā
- 14 Visvaldis Reimanis, Izglābšanās
- 15 Māŗa Biŗofa zīmējums
- 17 Lidija Dombrovska, Izteŗes universs
- 18 Martas Landmanes dzejoļi
- 19 Nikolaja Kalniņa dzejoļi
- 20 Eduarda Salnas dzejoļi
- 22 Ināŗa Brēdricha dzejoļi
- 23 Rolfs Ekmanis, Mēģinājums pietuvoties brīniŗķa jam, netveŗamajam putnam
- 26 Laimonis Mieriŗš, Piezīmes par Latvijas mākslas dzīvi 1984. gadā
- 35 NO VIENAS PUSES TĀ . . .
- 39 ZINĀTNES
- 42 MEZGLI XIII
- 44 GRĀMATAS
Nora Valtere, Emocionālas dzejas grāmata
Māŗtiŗš Lasmanis, Pāŗmaiņas gaidot
Jānis Gulbītis, Gandrīz latviskuma enciklopēdija
Kāŗlis Kangeris, Latvieŗi Austrālijā
Valija Ruņģe, Skrējiens pāŗ gadu desmitiem
Rasma Birzģale, Augstā dziesma Blaumanim
- 54 ATBALSIS
O.L., Jauni dailes un daiŗrades avoti un avotiņi - atbalsu nomenklātura
Tāŗivaldis Ŷiķauka, Rīģas kinostudijas filmas
Daŗi no bijuŗšajiem EI pirmo 100 numuru 36 redaktoriem par sevi, savu laiku, savējiem, ELJU tagad un nākotnē
Tāŗivaldis Ŷiķauka, Vecais Santīms, Katalogs trimdas domāŗšanā, bet kur paliek vecīŗi?
- 59 LASĪTĀJU VESTULES
IN THIS ISSUE
Ilgvara Ŷteina vāķs. Laimoŗa Smilŗkalna iekārtojums.

Ŷi žurnāla teksts salikts ar maŗinu, kuŗas iegādi ir atbalstījis Latvieŗu Fonds.

K. Baumanis.
Krišjānis Barons
II. Bronza, 1982.

(Foto: B. Rozītis)

Dagmāra Igala. Paviāna šūpla dziesma. Spalva, zīmulis. 16" X 10". 1984.

Valerija Bērziņa-Baltiņa
KRIŠJĀNIS BARONS KĀ LATVIEŠU
VALODAS SARGS

Valoda ir tautas dzīvības koks ar saknēm tautas senatnē, ar zarojumu un pumpuriem - nākotnē. Šis dzīvības koks rūpīgi kopjams un saudzējams no paaudzes paaudzē, tā saknes nav aizcērtamas, tā zari nav vieglprātīgi aplaužami.

Kas grib, lai viņa tauta dzīvotu un pats kā latvietis izjustu savas dzīvošanas pilnumu, tas turas pie šī dzīvības koka, palīdz tam augšanā un pats aug līdz ar viņu.

Kr. Barons pilnā mērā apzinājās, ka savas valodas apzinīga pazīšana un kopšana ir katras tautas pastāvēšanas patiesība. Viņš dzīvoja un darbojās laikmetā, kurā latviešu tautas nacionālā pašapziņa tiktikko modās. Tas bija tautas Atmodas laiks, bet tā dzimšanas gads 1856. bija 21 gažu jaunāks par Kr. Baronu, kas dzimis 1835. gadā.

Jēdziens: latviešu tauta, latviešu valoda Baronā pamostas agri. Kad 12 gadu vecumā viņš ciemojas pie savas māsas Dundagas Lielajā muižā, kur viņa strādāja, Barons novēro kāda atšķirība ir starp vāciešiem un latviešiem. Viņš redz, ka latviešus vērtē citādi, viņus vērtē tikai kā darba ļaužu šķiru. Tīri neapzinīgi viņš jūt un vēlāk apzinīgi ieteic, ka būtu citādi, ja latviešiem netrūktu izglītotu vīru un turīgu latviešu. Latvieši tad nebūtu vairs tikai šķira, viņi būtu tauta, bet tautā saplūst visas šķiras, un visas tās apvieno viena kopēja valoda.

Doma par latviešu tautu un latviešu valodu, reiz Barona prātā iesēdusies, auga līdz ar jaunekli, līdz ar vīru. Šī doma izauga par Barona dzīves vadītāju, par uzdevumu. Lai to piepildītu, bija jāiet izglītības ceļš. Taču tajā laikā nākošā izglītota latvieša dzīve gan sākās latviešu ģimenē, bet jau ar pirmajām skolas dienām, ja pieejamu skolu vispār bija, latviešu bērns bija pakļauts gan vācu, gan krievu valodā vadītā izglītības garā.

Vientulīga un nepateicīga bija latviešu bērna ticība latviskumam un latviešu tautai.

Kr. Barons, pieminot savās „Atmiņās” tā laika skolas, raksta: „Tais valdīja pilnīgi vācu gars, un vācu bija mācības valoda. Pat ticības mācību pasniedza visiem luterāņu bērniem, vienalga, kādas tie tautības, vācu valodā.

Pirmie minētās vācu pilsētas skolās izglītojušies latvieši visi pārvācojās.

Pārvācotie latvieši apprecēja vācu sievas (izglītotu latviešu jaunavu jau arī vēl nebija), un latviešu tautai viņi ar visiem saviem pēcnācējiem gāja zudumā. Mantīgākie latvieši darīja to pašu. Tā latvieši arī mantas ziņā noplicināja savu tautu vāciešiem par labu.”¹

Te Barons piemin tautasdziesmu:

*Latviets bija mans tēvinis,
Latvietene māmuliņe;
Mēs, bērniņi, trakgalviņi,
leviertām vāciešos.*

Barons nebija tikai stiprs latvietis, viņš bija arī stiprs ticētājs latviešu tautai un tās pastāvēšanai. Ar šo ticību viņš bija stiprs ticētājs latviešu tautai un tās pastāvēšanai. Ar šo ticību viņš turpina savas „Atmiņas”, teikdams: „Taču stiprais pretinieks pārvācošanai bija pati plašā latviešu tautas masa. Tā nebija aizkarta no pārvācošanās sērgas. Šim tautas celmam bija dziļas saknes savā zemē. Negaisa vētra varēja viņam dažas lapas notriekt, zarus sakustināt, citus pat nolaust, celms paliek nekustams. Šis tautas celms gan atzīst vāciešu tagadējo varu, bet sajūt to kā svešnieku varmācību, kas iebrukusi viņam nepiederošā zemē.”²

Ar šiem Kr. Barona vārdiem mēs varētu raksturot mūsu tautu tagadējā laikā, tikai vāciešu varas un varmācības vietā liekot krievu varu un varmācību, kas iebrukuši viņiem nepiederošā zemē. Mums arī tāpat kā Kr. Baronam paliek ticība latviešu tautai kā stiprākajam pretiniekam pret šo varmācību, mums paliek ticība tautas celma spēcīgajām saknēm, kas ir nekustamas.

To apliecina tēvzemē palikusī latviešu tauta, kā arī ārpus tēvzemes izklīdinātā latviešu tauta. To pierāda latviešu skolas, to pierāda mūsu kultūras darbs, mūsu balsis un atbalsis dziesmu svētkos, mūsu griba kopt latviešu valodu.

Šim tautas celmam es stāvēju tuvu,”³ saka Barons, un mums jānostājas viņam blakus, sajūtot stipras personības spēku. Cik stipra personība, neatkarīgs latvietis un latviskuma sargs bijis Barons, jo pilgti izceļ viņa nostāja izšķirīgā brīdī.

Dainu iespiešanas lielos izdevumos sākumā ar devīgu roku sedzis jaunais latviešu tirgotājs Visendorfs. Taču, skatoties uz priekšu, bija skaidrs, ka viņi ar iespiešanas izdevumiem nonāks strupceļā.

Visendorfs raksta Baronam, vai dainu izdošanai nederētu izlūgties protekciju no lielkņazes Marijas Pavlovnas; tas palīdzētu līdzināt materiālos grumbuļus.

Barons vilcinās atbildēt, jo tāds atbalsts varētu latvietim atņemt patstāvību un brīvību. Barona atbilde Visendorfam (dzim. Indriķis Ķiparts) ir nesavtīga cilvēka un nacionāli noturīga latvieša izšķiršanās. Atbildes vēstulē lasāms: „Jūsu pie-

prasījums par Augsto protekciju nav tik viegli un īsi atbildams. Man varen lielas stimpatijas priekš viņas nav, jo caur viņu mēs dažā ziņā varētu zaudēt neatkarību, svabadību. Varbūt neviņu viņi izsacīs vēlēšanos, un no viņu puses gluži pareizi, lai apraksti ir krieviski vai lai dziesmas pārtulkotas, vai lai lieto krievu burtus etc., un priekš mums tā būtu pavēle. Grāmata nu būtu gan par latviešiem, bet nebūtu latviska, kā mēs to vēlējamies."⁴ Lai darba latviskums nebūtu apdraudēts, atbalstu nepieprasa.

Diemžēl, mūsu tautā ir bijis, un arī mūsu dienās ir, latvieši, kam trūkst šīs nacionālās noturības un kas pievienojas tam pulkam, ko Kr. Barons dēvēja par: kaunīgo latvieti, puskoka lēcēju vai skalu vācieti.

Ir latvieši, kas aizbildina savu apslāpēto tautas apziņu un sirdsapziņu ar atrunāšanos, ka latviešu valodu nerunā un nemāca saviem bērniem tādēļ, ka nevar taču bērna vārgajiem pleciņiem uzvelt divu kultūru smagumu. Tomēr, vārgus plecus uzturēdami, laižam pasaulē vārguļus. Der atcerēties vienu no latviešu dzīves gudrībām: „Neizpekstiet vieglumā, tad jūsu cilts pastāvēs no auguma augumā!”

Valoda, sevišķi tēvu valoda, ko bērns jau piedzimstot uzņēmis savu asiņu tecējumā, ir daļa no viņa paša kā cilvēka; šī ļoti nozīmīgā daļa nav nomācama, tā topošajā cilvēkā attīstāma, stiprināma un dodama dzīvē līdz kā zināma garīga spēka deva.

Lai dotu spēku, pašam allaž jāatjauno savi spēki. Latviešu Laimes māte Vēja mātes tēlā, dod Sprīdītīm nespēka brīdī padzerties spēka dzērienu.

Lielās dzīves cīņu priekšā mēs visi esam nelieli, esam kā sprīdiši, kam vajag spēka dzēriena. Paturot lielu, stipru personību tuvumu, mēs padzēramies šo spēka dzērienu.

Kr. Barona personība, mūsu tautas dainas un mūsu valoda ir latviska spēka dzēriens. Mums jādzīvo ar lielas personības tuvumu, jādzīvo diendienā ar mūsu tautasdziesmām, nepietiek, ka tās pieminam tikai svētku brīžos, goda dienās, tām jāklūst par mūsu ikdienas spēka barību, kas dos spēku būt stipriem latviešiem.

Mums jādod sev kāds iekšējs solījums, kā to sev devis Kr. Barons. Solījums neaizmirst savu tautu, darboties, cik spēj, tās labā. Kr. Barons dzīvoja ar šo solījumu, tas kļuva viņam par mērķi, vēlāk par redzamu darbu.

Ja mūsu dienās runājam par divu kultūru spaidu, tad redzam, ka Barons stāvējis starp trim kultūrām: vācu, krievu un latviešu. Ne vācu, ne krievu kultūra nespēja viņu atsvešināt no latviešiem un latviešu valodas. Latviešu valodu viņš cēlis pāri pārējām valodām kā savu domu un jūtu pamatvalodu. Kr. Barons tāpat kā Kr. Val-

demārs un Juris Alunāns apstiprinājis, ka latviešu valoda ir bagāta, spēcīga un jauka, ka tajā var izteikties tikpat labi kā citās kultūras valodās.

Lai izceltu latviešu valodas vispusīgumu un arī lai latviešu valodā pārspriestu zinātniskus jautājumus, Kr. Barons sarakstījis latviešu valodā zinātniskus rakstus dažādās zinātnes nozarēs. Zinātniskajai terminoloģijai viņam bija jāmeklē latviešu valodā vārdi; sākumā Barons tos aizstāj ar paskaidrojumiem, vēlāk arvien brīvāk izlieto no latīņu valodas darināto terminoloģiju. Latvietis spēja saprast un dzīvot līdz zinātniskajiem atklājumiem pasaulē.

Kr. Barons sacer latviešu valodā dažāda satura rakstus; tie sniedzas pāri 150 rakstiem.

Bet ne vien zinātne, arī dziļproza un dzeja ir latviešu valodas daļa. Un Kr. Barons sacer latviešu valodā stāstus un dzejoļus. Ne visi tie aizsniedz pilnvērtīgas mākslas līmeni, bet visi aizsniedz mērķi, rādīt latviešu valodas izteiksmes bagātību un spēku.

Kr. Barons, kas skolās mācījies vācu vai krievu valodā, sarūpē latviešu bērniem latviešu valodā skolas grāmatas.

Lai pazītu savu tautu, Kr. Barons, kas dzimis kurzemnieks, grib pazīt arī vidzemniekus un latgaliešus. Viņš pēti bibliotēkās Baltijas ģeografiju, bet ar to vien nepietiek. Kā jauns students viņš dodas kājām no Tērbatas pāri Vidzemei uz Kurzemi. Viņš vēro latvieti darbā un svētku dienās. Viņš redz citādas paražas, klausās citādās dziesmās un citādā latviešu valodas skanēšanā. Viņu saista dažādu novadu izlokšņu īpatnības. Vēlāk, kārtodams tautasdziesmas, viņš, atzīdamis izlokšņu nozīmīgumu valodas izpratnē, uzņem blakus rakstu valodā sacerētajām dainām, izlokšnēs uzrakstītās.

1859. gadā, kad Baronam ir 24 gadi, tautā parādās viņa sarakstītā Baltijas ģeografija ar nosaukumu *Tēvzemes aprakstīšana*. Barona gājiens pāri Latvijai un sēdēšana bibliotēkā pie ģeografijas grāmatām ir šī darba auglis. Pielikumā: „Kurzemes un Vidzemes tautas un kaimiņu tautas, viņu būšanas un valodas.” Barons, latviešu valodas nozīmīgumu uzsverot, iekaisis saka: „... cik lieli muļķi ir tie, kas nievā latviešu valodu, jeb kas kaunas būt latvieši. Tie ir īsti apsmejami, visuvairāk, ja tie vēl mācīti vīri. Turpretī tā ir ista un liela muļķība, kad domā, ka cilvēks, kas grib latvietis palikt, nedrīkst mācīties citas valodas. ... Tā ir ļoti slavējama lieta, kad mācās citas valodas... Taču ir īsti gods tam, kas par augstu jo augstu kungu palicis un, arī citas valodas runādams, neliedzas nemaz skaidri izteikt, ka ir un paliek latvietis, ka no visas sirds mīlē latviešu tautu un valodu, rūpēdamies par viņu labklāšanos, kur un kā to spēj.”⁵

Starptautiskās izstādes „Krišjānis Barons un latviešu tautasdziesma” fragments, kur redzams arī dainu skapis.

Kr. Barons nesaskatīja cilvēka prātam nekādas draudus vairāku valodu prašanā un citu kultūru iepazīšanā. Viņš pats bez krievu un vācu valodas, ko ļoti labi pratis, vēl piemācījies franču un angļu valodu.

Tēvzemes aprakstīšana rāda, ka Baronu gan vilina tēvzemes kalni un lejas, bet saista viņu tas, kāds cilvēks pārstaigā šos kalnus un lejas. „Vai viņš ir savas tēvzemes stiprs un labs latvietis. Vai viņa sirdī ir droša vieta viņa tautai un tās valodai?”⁶

Kad 1862. g. iznāk *Pēterburgas Avīzes* un tās redaktors J. Alunāns nopietni saslimst, Kr. Barons uzņemas visus redaktora pienākumus. Viņš arī nenoguris atsit avīžu pretinieku uzbrukumus, kas attiecas uz latviešu valodu. Ir tādi, kas šaubās, vai latviešiem ir izglītoti rakstītāji un izglītoti lasītāji, un vai latviešu valoda ir pietiekami izteiksmīga, lai runātu par augstām lietām. Baronam te atjautīga atbilde: „Lutera laikā toreiz „rupjā” vācu valoda nederēja ne augstām, ne smalkām lietām.”

Un par latviešu uzdrīkstēšanos sašutušajam vācu mācītājam Brāžem Barons jautā: „Ja vācietis savu mātes valodu mīlē un kopj, kāpēc tad lai latvietis nedarītu to pašu?”

Valdemārs, Kr. Barons un viņu centienu atbalstītāji mudina *Pēterburgas Avīzēs* studentus un izstudējošos rakstīt latviešu valodā zinātniskus rakstus. Tas nav ienesīgi, bet ir patriotiski, ir latviešu tautai nepieciešams.

Pret latviešu valodu kā visas tautas vienotāju, vienalga, kur latvietis dzīvoja, Kurzemē, Vidzemē vai Latgalē, Barons nekad nebija vienaldzīgs. Vienaldzīgs viņš nebija arī pret to, kādu latviešu valodu runāja viņa ģimenes lokā.

Lidija Barona, Kr. Barona mazmeita, savās

atmiņās stāsta, ka vectēvs „... uzmanīja arī mūsu valodu un laboja to. Viņš bija ļoti nemierā, ka latviešu uzvārdos nelietoja sieviešu kārtas galotnes. ... Līdz ar latviešu tautas izglītību nākuši jauni jēdzieni, kuriem vajadzējis atrast jaunus vārdus. Šos jaunus vārdus tikai pēc rūpīga apsvēruma laiduši tautā. Tā, piemēram, izšķīrās par vārdu „ķermenis” - „miesekļa” vietā. Vecais tēvs pamācīja, ka vajagot lietāt vienkāršus laikus, jo ar tiem varot skaistāk un iespaidīgāk izteikties, un tāpat lietāt senās formas. Otra vecā tēva sirds lieta bija izkopt mūsu valodu, atbrīvot to no svešu tautu iespaida, gan atsevišķos vārdos, gan formās, gan teikuma uzbūvē. Kas attiecas uz mūsu valodu, tad vecais tēvs teica, ka mums jābūt lepniem uz tikai bagātu un vecu valodu. Tautasdziesmas viņš ņēma par pamata uzbūvi mūsu valodai.”⁷

Mūsu dienās Kr. Barons būtu ļoti nemierā arī ar mums.

Vai mēs darām visu iespējamo savas tautas un savas valodas labā?

Nelokot savu vārdu un uzvārdu, mēs noliedzam savas valodas īpatnību un savu tautu. Pielāgojot mūsu valodai citas valodas īpatnības, mēs kā latviešu tautas pārstāvji pazūdam un kļūstam nenozīmīgi. Turpretim lietojot vārdam pareizas galotnes un to lokot, mēs vismaz ar savu uzvārdu varētu atgādināt, ka pasaulē ir arī tāda tauta kā latvieši, ar savu valodu un savu likteni. Sāk mums arī izzust mūsu Jurī un Jāņi, to vietā ierodas Džordži un Džāņi.

Kr. Barona laikā tautiski noskaņotie latvieši, dzīvojot svešumā, latviskoja pat savus uzvārdus, ja tie neskanēja latviski: Krīgers kļuva par Krodznieku, Treulands par Brīvzemnieku. Un Kr. Barons stāstā „Izmanīgs vīrs” smīn par

Miķeli Vanagu, kas pārmainījis savu uzvārdu par Bartolomeo Gracia de Kampo, bet tā viņš gan dabūjis muižas pārvaldnieka vietu.

Tik nozīmīga latvietim bija viņa tauta un viņa valoda, lai gan cerība par latviešu tautas patstāvību Kr. Barona laikā nebija lielāka par to, kāda tā ir mūsu laikā.

Kr. Barons bija nodzīvojis Krievijā 30 gadu un ilgu laiku, 26 gadus, par mājskolotāju [oti bagātā krievu muižnieku ģimenē izcili labos materiālos apstākļos, arī cienīts un novērtēts par godājamu cilvēku un vērtīgu pedagogu.

Tomēr Barons neieauga un neiedzīvojās šajos labajos apstākļos. Kad vien bijis iespējams, viņš bijis starp latviešiem un cieši turējies pie sava mudinājuma, ko izteicis *Tēvzemes aprakstīšanā*: „... no visas sirds mīlēt latviešu tautu un tās valodu.”

Kādā vēstulē savam māsas dēlam Treueram, kas Dundagā bijis par skolotāju un šad tad nosūtījis Baronam folkloras materiālus, Barons par latviešu vārdu tulkošanu no vācu valodas latviešu valodā raksta: „Labprāt mēs aizbīdināmies ar latviešu valodas nabadzību, trūcību. Bet pa lielākai daļai mums tik tad taisnība, ja gribam vārdu no vārda pārceļt. Vācu valodas sliedes nesader gluži ar latviešu valodas sliedēm, un, ja pa viņām gribam braukt, tad, zināms, visai glumi neies, bet kratīt kratīs.”⁸

Šie zīmīgie vārdi būtu ņemami vērā arī mūsdienā tulkotājiem.

Tajā pašā vēstulē Barons piemetina, ka latviešu valodai piemīt „miesas jautrā jaunība, tā sakot, zaļums”, kas mums paturams prātā un „nav jāmērdē”.

Latviešu valoda, bet cik ilgi tā pastāvēs? Ir jautāts Kr. Barona laikā un arī mūsu laikā jautā to pašu.

Kr. Barons atzinis, ka šāds jautājums ir vēltīga enerģijas izšķiešana. Cilvēki mirst, mirst arī tautas. „Bet kad miršanas laiks būs klāt, to nevar zināt ne pie cilvēka, ne pie tautas. Kad nu neviens nevar skaidri par to lietu runāt, tad taču to var droši noteikt, ... ka pirmājo nākošo 200 gadu starpā latviešu tauta neizzudīs vis un ka tādēļ tiem pienākas liela pateicība, kas no sirds pūlējās latviešu valodu un literātūru kopdami.”⁹

Bet cilvēka praktiskais prāts jautā tālāk: ko mēs, ārpus Latvijas dzīvodami, no latviešu valodas iegūstam?

Atbilde var būt tikai viena: daudz. Mēs plašinām savu garīgo apvārtni. Dzīvodami starp dažādu tautu dažādu kultūru atspulgiem, mēs ar latviešu valodu iegūstam vienas vienotas, veselīgas dzīves uzskatos veidotās senas un bagātas kultūras pamatus. Mēs iegūstam arī mūsu dainas, pasaulē bagātāko tautasdziesmu

krājumu. Dainu augstā dzejas vērtība bez latviešu valodas paliek nesasniedzama.

Par tautasdziesmām Kr. Barons teicis: „Viņās mājā īsts dzejas jeb poēzijas gars, viņās atrodam pilnīgus domu gaudus īsos, gludos, pieklājīgos vārdos, viņās mēs mācāmies skaidru latviešu valodu.”¹⁰ Šo Barona dainu vērtējumu sakarā ar Barona 100. dzimundienā šķetināja tālāk valodnieks Jānis Endzelīns, teikdams: „Uz šo 'Latvju dainu' pamata nu varēja rasties un rodas latviešu filoloģija.” Valodnieku uzdevums ir allaž atgriezties pie dainu dzīvā avota.

Par dainām *Latvju dainu* pirmā sējuma ievadā Barons raksta, ka tajās redzami: „... cilvēka gara labākie centieni, cilvēka sirds un dvēsele, daiļākās, tikumīgākās, dziļākās jūtas, kas nekad nenovecējas, lai arī viss cits ārišķīgs sava laika piederums pārgrozās... viņas paliek pilnīgi svarā uz visiem laikiem un visos izglītības stāvokļos.”¹¹

Kr. Barons ir glābis un izglābis mūsu tautasdziesmas no pazušanas, viņš nav ļāvis, ka laika tecējumā tās kļūtu par aizbirusu avotu. Šis avots ir dzīvs, un tajā verd latviešu tautas dzīve, tās dzejas gars un valodas spēks, mums atliek tikai pie šī avota nolīkties un smelt no tā atspirdzinājumu, kas der „visos laikos un visos izglītības stāvokļos.”

Reiz latviešu kaŗavīri bija griezušies pie Kr. Barona ar lūgumu dot viņu karogam svētītājus vārdus. Barona veltījums izskanējis ar vārdiem:

*Paldies Dievam, es ne vārgs!
Būšu tēvu zemes sargs!*

Kr. Barons visu savu mūžu stāvējis sargos kā par mūsu tautasdziesmām, tā par mūsu valodu. Šī sarga gars ir dzīvs un pavada mūsu dienas. Klausīsimies viņā!

AVOTI

1. Kr. Barons, *Atmiņas*, Gaujas apgāds 1981., 52. lp.
2. *Ibid.* 53. lp.
3. *Ibid.* 55. lp.
4. Baumanis, *Kr. Barons*, Augsburga 1946., 86. lp.
5. T. Zeiferts, *Latviešu rakstniecības vēsture II d.*, Rīgā 1930. Gulbja apg., 92. lp.
6. *Ibid.* 92. lp.
7. Kr. Barons, *Amiņas XII lp.*
8. A. Baumanis, *Kr. Barons*, Augsburga, 1946., 73. lp.
9. T. Zeiferts, *Latviešu rakstniecības vēsture, II d.* Rīgā 1930. Gulbja apg., 73. lp.
10. A. Baumanis, *Kr. Barons*, 73. lp.
11. Kr. Barona & Visendorfa *Latvju dainas*, Rīgā 1922. g. levads XX lp.

Juris Kunoss

***

*pēc Kurzemes cunftīgā splīna pēc Zemgales
bramanības
pēc ostas pilsētu vīna un nātrēm baznīcas dārzā
aizbraukt uz Balvu mežiem un palikt par mēnesi gribas
jebšu virt un apkvēpt un pukstēt kā uzkārtam katlam
prātā*

*par ragavām līču pļavās kad gubas kā pūžņi pēc sniega
par auļiem mežmalas dravās kad maija dzeguzes kūko
kad saule trīs pirkstus virs svītras un lakstīgalas bez
miega
nenovaldāmās pazemes strāvās kur bites nesumu lūko
kur nestāv virs kakla izkopts aiz muguras droša siena
ne plāna ne pliena apkārt varbūt plaiksna varbūt
neviens*

pārsvarā labais krasts aiz muguras siena

***

*vai meklēt no jauna tikai tagad jau šaubās un sviedros
tos skanīgos dzidros vārdus ko saulriets nodzēsa
zviedros*

*ieelpot Grīziņkalnu un visas maijā ziedošās zāles
līdz staigājumiem sniegiem un bezzvaigžņu naktīm kas
nenogalēs*

*vanaga lokus mest vai karāties gaisā
līdz ataut skaidra un sāpīga gaisma
nokāpt tur lejā un spēlēt kamēr pirksti kļūst grūti un
stīvi
par šo labāko no visām un iespējams vienīgo dzīvi*

Skats no „Latvijas” loga.

KEPŠUKI
pieminot tautas
ticējumu teicējas
Kuršu kāpās

varbūt vēl jāpalasās Kants
lai iegaumētu: ir, kā jābūt
no augstas kāpas vai no krants
caur mari redzēt ugunsstabu
iz nogrimušās Atlantīdas
(jā valodas tiek samežģītas)
bet kursenieku valodā
vaid tik »cik ķirmins saladā«

tad vēlreiz Jāņu līgotnē
kāds »āzkur uguns marmulē«
tad brīvdienās var vārnas ķert
var »nabi« dzert un auzas sijāt
un ārariksni klusi lūgt

vispēdīgais
(mums laika trūkst)
»tie kepšuk maģ mell vīruk
tie reikēj tīklus vilkt citreiz nenieka nesaguv
vien smuku meit«
tu klausies cilvēk
»pavisam plik bet ast pic zuvs«

ĒDOLES CEĻŠ

ar piecām stīpām sirdi nogurušo apkal
bet atskan sauciens »nāc šurp atkal«
pēc sniegiem lietavām pēc miglām
nāc cielaviņas kājām žiglām
kas pavasarī ledu izsper peļķēs
te smaržo neļķes (!) studenti jau rotā
šī nabagmāja pilī izgrednota
ar lētiem lozungiem un vēsturiskiem traipiem
ar pasakām un glīdzdiem ķieģeļkļaiņiem
ar sirmumu un gausām atmiņām

pilns gaiss un virmo mūža meži
un sūnās iestiguši dzeloņdrāšu eži
3 ūdenskritumi 3 īsas kārtas pālē
slīkst sala ezerā bet lukstos vilkuvēles
kā mikrofoni saspringti un grūmi

drūms stāsts tāpēc tik trakas
dzied sievas kaimiņos pavisam citas slakas
bet barga nauda nāk un tūristi kā skudras
visnotaļ gaumē runāšanas sudrabs
tik »nāc šurp atkal« vietā sūbē »esi rāms«

kā seni kokgriezumi savu dzīvi tālāk
kā ūdenskritumi par tavu seju bālāk
ar ķirmi apaugam un rūsu viss tik dārgs
tumst paļava ganās kumeļš dārks
re (!) translācijas tornis tā kā sargs
tur lukturi kas naktī sarkst

Literatūra un Māksla, 2.11.1984

**AR ZIVJU SMAKĀM
UN ZVĪŅĀM**

*var apjukt no vēja sejā
no pūstošām jūraszālēm
vēls rudens ziema jau teju
sarmas krustiņus dorēs dēs
bet zaļas ne zeltītas lapas
liepiņai neizbālē
un agri no rīta var kāpās
miglu ar karotēm ēst*

*tās ielu plāksnes uz stūriem
skan atspulga gaismas pilnas
un krustknābji dzeņi un dzilnas
uzrakstus dziļāk ka!
uz mirkli doma par kūriem
par briesmām par kuģiem par jaudu
vējš jādelē smilšu graudu
bet koks paliek zaļš*

*ar zivju smakām un zvīņām
līp Liepājas vecie nami
sīks notrūcies lietus līnā
un miglas taurē pūš gaiss
bijīgi lai ne skrambas
(uz namiem spiež kilogrami)
ducinādams kā tramvajs
zaļš vilnis tur tālumā paist*

*te satumst un saule aust vēlāk
arī ziema tīstās kā osis
»Liepāja ko tu dosi
pirms uzsnidzis sniegs!«
vējš sašķērē miglu šķēlēs
tris lapas liepiņai zaļas
un atšuj apkakli vaļā
vējš vēstnesis burenieks*

G. Binde. Jūrmalas liedags.

Māra Gulēna

KAKĒNS

Atgāzies krēslā, vecais Pēteris vēroja, kā vasks tek pāri sveces malām uz galda un sacietē mazā peķītē.

Viņam pie kājām pieglaudās melnais kaķēns. Piecpadsmit gadus tam vēl nebija atrasts vārds, kamēr starplaikā Pēteris pats bija pārvērties par „vecu”. Kā tas notika? Kā vispār lietas notika? Viņš atvilka lādi, aptaustot vistālākos stūrus, meklēdams kādu fotogrāfiju, kurā viņš vēl būtu jauns un cakīgs. Nekā... Viņš atrada vienīgi uzņēmumu, kurā sēdēja meitene ar kaķēnu rokās.

Kas bija šī meitene? Paga. Viņam taču vajadzēja zināt. Pirms daudziem gadiem, kad Pēteris vēl apgrozījās latviešu sabiedrībā, viņi bija izbraukuši svinēt Jāņus...

...alus, cilvēki, alus, radio, alus, dziesmas, alus, Jāņu siers, alus, gaŗas kleitas, šrimpi un viņa amerikāņu draudzenes nemitīgā pikstēšana: „Peter, I don't understand!” Bet kā varēja izskaidrot, kad viņš pats isti nesaprata? Kaut kur pa vidu skraidīja radnieka mazā meitiņa. Kas bija viņas vārds? Paga. Elīna. Mazā, mīļā Elīna.

Kad viņam beidzot bija līdz kaklam viņa draudzenes žēlošanās, Pēteris viņu veda mājās, līdz ņemot mazo Elīnu, lai viņai nebūtu visu nakti jānīkst pie ugunsкура. („Brauc vien,” Elīnas māte teica. Pēteris bija ar mieru, un Elīna saprata. Skaļai angļu valodai, gaŗām kleitām, melnām žaketēm, šrimpiem un valšiem bija maz kopēja ar istajiem Jāņiem.) Apjukuši un vilušies viņi devās projām.

Braucot mājā, Pēteris visu ceļu jūsmoja, ka, pats būdams ģimenes pastarītis, beidzot dabū par kādu citu gādāt. Protams, par savu draudzeni viņš rūpējās, bet viņai bija milzīgas meloņu krūtis un tādēļ viņš ļoti bieži atradās viņas varā. Tagad, ieejot mājā, Pēteris nezināja, ko ar mazo meiteni iesākt. Ko viņa gribēja darīt: ēst, dzert, gulēt, spēlēties, kliegt?

Viņš pirmo reizi ievēroja, ka naktī, četrdesmit vatu spuldzes gaismā ar zaļajiem paklājiem un dēļu sienām istabas izskatījās pēc krogus. Viņš ātri ievēda Elīnu savā istabīnā. Stūri starp grāmatām bija akvārijs. Elīna piegāja klāt, bet likās, ka tikai pieklājības pēc, jo viņas „tev ir skaistas zivis” nebija pārāk piemērots tukšam tankam.

Pēkšņi Pēteris izskrēja no istabas un atgriezās ar melnu kaķēnu rokās. Kaķēns uzreiz nolēca pie Elīnas. Uzplauka pēkšņa mīlestība. Kaķēns, savu parasto dabu atmezdams, neskraidīja pa istabu, lieloties ar kūleniem un līšanu, bet mierīgi ņurrāja un murrāja Elīnas klēpī. Elīna sēdēja svētlaimē, šad un tad pateicībā pamezdama acis uz Pētera pusi, kas stāvēja atspiedies pret savu darba galdu, starodams aiz laimes, kas izplūda no meitenes uz kaķēnu un apņēma arī viņu.

Vēlāk Pēteris izvilka fotoaparātu no plaukta, nofotografēja meiteni ar kaķēnu un iecēla abus savā gultā. Bija jau pusčetri no rīta, bet pirms Elīna aizvēra acis, viņa lika Pēterim apsolīties, ka viņš noteikti viņai nosūtīs uzņēmumu.

Pamodusies nākamā rītā, Elīna uzreiz neaptvēra, kur viņa atrodas. Taču kaķēna tuvums atgādināja, ka viņa ir ciemos. Vienlaicīgi ar uzmošanos istabā ienāca māte un sāka steidzīgi Elīnu ģērbt, jo priekšā vēl bija gaŗš ceļš mājup. Elīna atvadījās vienīgi no kaķēna...

...Vecais Pēteris izlaida roku cauri sirmajiem matiem un izslēdza radio. Pa kuŗu laiku viņš bija pametis dzezu un iesācīs klausīties šādu vienmuļu saldserīgu mūziku? Viņš apgriezta fotogrāfiju uz otru pusi: '1968. gada Jāņos'. Tomēr tā nebūt nebija pēdējā tikšanās.

Septiņus gadus vēlāk Pēteris un Elīna sastapās kāda radnieka bērēs. Viņš viņu pazina, jo viņas smaids bija tāds pats kā fotogrāfijā ar kaķēnu.

Pēteris taisnojās. Fotogrāfija bijusi gandrīz gatava, tā iejūkusi lielā fotogrāfiju kaudzē... Beidzot viņš bija spiests svēti apsolīties to drīzumā nosūtīt.

Pagāja gadi. Pēteris tiešām negatīvu attīstīja un pat sagatavoja aploksni. Bet tad jau likās par vēlū. Viņš baidījās, ka Elīna neatercerēsies nedz viņu, nedz kaķēnu, nedz fotogrāfiju.

Tagad, piecpadsmit gadu vēlāk, te tā bija. Kā viņa paša ēna šī fotogrāfija atteicās pazust. Šī fotogrāfija, kurā slēpās tik daudz atmiņu, bija sākums draudzības nojautai.

Sākums!?

Vecais Pēteris satrūkās. Visus šos gadus viņš bija ticējis, ka fotogrāfija draudzību uztur. Tagad, ieskatoties istabas kaktos, viņš bija spiests atzīties, ka sveču gaisma spīd vienīgi ap viņu pašu un kaķēnu. Kur palika, kur ir meitene ar kaķēnu rokās?

Viņš ātri iemeta fotogrāfiju atvilktnē, aizcirta to ciet un izpūta sveci. „Izbeidz!” viņš pie sevis murmināja, galvu kratīdams, „Ir vēls, un tu esi vecs.” Tad tumsā vecais Pēteris aizlīda uz gultu... pārsteigts, ka vēl arvien, pēc visiem šiem gadiem, vecais kaķis viņam sekoja.

Daina Šķēle

BĀRENĪTE SNIEGĀ

Mazliet dīvains ir šis stāsts par bārenīti, kas stāvēja it kā nomaldījusies viena un atstāta bezgalīga sniega lauka malā. Vai arī pašā vidū un tas ir vēl skumjāk, jo nozīmē, ka neviens pie viņas nebija nācis - paņemt pie rokas, parādīt ceļu.

Pēdu neredzēja. Vienīgi saules zaķītis, tas laikam tur bija iemaldījies nejauši, apmaldījies un ielēcis sniegā. Par šo zaķīti es iedomājos tikai vēlāk, jo sniegi un ledi bija pārsvarā un es vēl nezināju, ka meitene sniegā ir Bārenīte. Mēs vēl bijām tik nedrošas viena par otru. Bet tā kā man šķiet, ka tie cilvēki, kas dzīvo tikai ar taustāmo īstenību, arī ar šo Īstenību nespēj īsti iedraudzēties, tad es steidzīgi uzcēlu mazu ziedokli ledomai un reibīgo dūmu aizsegā sniedzu abas savas rokas pretī svešajai meitenei Guntas gleznā. Vēlāk es viņu nosaucu par Bārenīti - no tautasdziesmām, pasakām nākušū. Lūk, kā es to aprakstīju, nezinādama, kādas citas satikšanās sekos šai pirmajai:

Ciemojos ar Guntu. Kad pirmie runu pali pārskrējuši, pienāk tas brīdis, kad jāuzzina - ko pa šo laiku esi padarījis? Man nav nekā ko parādīt. Viens otrs domu audums, pa nakti austs, ir vēlāk sabijies no pārāk spilgtās dienas gaismas, pavedieni ir satrūkuši, iziruši, lēnām tumsa to visu iesūkusi atpakaļ. Guntai ir veicies labāk, jo kādā telpā redz daudz jaunu gleznu. Vairums no tām vēl neielogotas, visām neiznāk vietas arī pie sienas, tās tad noklātas uz grīdas cieši vienotrai blakus. Iedegta spuldze lutina dažas izcili novietotas, pārlej tām jaunu gaismas prieku, papildus sajūtas. Pārējās tikmēr paslēpjas ēnās, gaida savu kārtu. Krāsu rotaļu apžibināta, es eju pavisam lēnām, gandrīz taustīdamās. Patīksminos pie kāda apkampiena, piedomāju zemi un auglību sievietei citā brūnu nokrāsu saliedējumā - - -

Vai kāds mani sacūcis, aicinājis apstāties? Tepat priekšā, man pie kājām, kur spoži lielīgās spuldzes neieskatās, kur nav arī ieloga, kas pasargātu - bet pēkšņi es zinu, ka nespēju vienaldzīgi paiet garām. Jo gluži viena viņa tur stāv, rokas nevarīgi gar sāniem nolaidusi, un visapkārt viņai plešas baltpelēkā sniega lauks.

Vai tas varētu būt agrs pavasaris ar atkušņiem, kas sniegu pārvērš slidenā ledū un pārpalikušais vairs nav balts, bet pelēcīgs? Pat egles to purina

nost netiksmē - smagu, piemirkušu, sīku lietus pilienu izrobotu! Pirmavasara solījumi mānīgi, pēc siltsaules dienām gaisos sagriežas puteņi.

Kāda gan tiem bēda, ja nosaldē pārgalvīgu zaļu asnu?

Tukšām rokām viņa tur stāv un man jādomā, ka varbūt vēl nesen tās līksmi tvēra zeltābolus, bet tagad vairs nezina, ko meklēt, ko tvert? Varbūt ir tā, ka bērna nebēdības un smieklu laikam pārākāpts jau pāri, bet kā gan saprast to nemieru un ilgas, kas naktsvidū liek noraudāt pa asarai bailēs un gaidās pēc kaut kā jauna, citāda, nezināma? Vai tas - visapkārt - ir tikai sniegs? Varbūt klajums, tukšnesis, tukšums, kur nav neviena, kam pajautāt, bet atbilžu vajag DRĪZ. Izaugšana ir grūta, ceļa meklēšana tāpat.

- Es zinu gan, visi kaut ko sagaida no tevis, bet neviens nespēj droši un skaļi pateikt, kurš ceļš tev ejams, jo paši to nezina, - es klusām saku viņai, gribēdama sākt mazu sarunu. Pēkšņi esmu aizsniegusi viņas četrpadsmit gadus, bet savus vēl nespēju saskatīt, tie aizmirsti, kaut kur ieslēgti, nepārcilāti. Ja atrastu, varbūt no tiem varētu nopurināt kaut ko tādu - labu, viņai noderīgu, vismaz mazu jāntārpina gaismu ceļā līdzņemšanai. Bet kur pats ceļš? Neredz pat droša, iestaigāta kājceļiņa iesākumam.

Tā es rakstīju, nezinādama, ka gadu skaitlis „četrpadsmit” atbalsosies atkal un atkal. Un ka beidzot es negribīgi sameklēšu arī savus četrpadsmit...

*

Pienāk Lieldienu laiks un lepojas ne tikai ar šokolādes olām, bet arī ar tām, sīpolmizās krāsotajām, kas ir mūsu ziņa, mūsu zīmogs Lieldienu izdarībām. Es vairs ar tām nenopūlos, jo skolēni ir pārspējuši skolotāju; vāc kopā sīpolmizas, dzīparus, kreppapirus, putraimus; ieloka, aptin, apsieņ, liek vārieties - tieši tā, kā es to dariju agrāk, bet šīs olas iznāk it kā spilgtākas, daudzveidīgākas.

Lieldienu ir arī ģimeņu laiks, kad sanāk kopā ilgi neredzējušies. Tā nu es skatos uz viņu, četrpadsmitgadīgo, un man tā kā pārsteigums. Izaugusi tik slaida, gaļa, atmet atpakaļ dzeltenu matu vilni un es domāju - jauka! Baltais ģērbs noslēdzas ar visjaunākās modes mežģinrakstiem - sievišķības atribūtu. Nozib mazi zelta auskarīņi, padodami ziņu, ka spoguļa burvestības jau atklātas. Ko tagad teikšu viņai, ko jautāšu?

- Tev skolā labi gājis, esi jau klasi augstāk kā vajadzētu. Kas tev interesē visvairāk, par ko sapņo, uz ko ceri, pēc kā ilgojies?

Ne, gluži tā es vis nesaku. Pat manā valodā tas skan vecmodīgi, bet mūsu sazināšanās jau notiek tai svešajā.

Viņa smaida. Smaida un sniedz man pretim pieklājīgi laipnas atbildes, tādas, kas nekā neizsaka, nekā nenodod. Mūsu saruna ritēt rit pa gludu, iebrauktu ceļu, kas tomēr nekur neaizved.

Drīz viņa aiziet, jo ir apsolījusies draudzenei - abas viņas šovakar kaut kur ies. Es nejautāju, kur, tikai ievēroju, ka manī ir samilzusi kāda netikums, kāda traucētāja rūpe, kaut labi zinu sevi patālās skatītāju rindās, jo atbildība nav mana.

Savā ziņā man patīk, ka viņa jau iemācījusies savu domu zemzemes upei nelaist nevienu tuvumā un atvairīties ar smaidu. Tā drošāk. Un man pietiek ko noņemties pašai ar savām dienām un domām, tās saņemot un pavadot.

Tas notiek kādu nakti ap to laiku, kad vairs neviens mākslīgās gaismas stars neatsitas gries tos, kad tumsa visu ir pārveidojusi un uzspiedusi savu zīmi - nedrošību par visu to, kas dienas gaismā ir šķītis īsts un nemainīgs.

Šinī, visvārīgākajā stundā viņa negaidīti atnāk pie manis, pussapnī, pusnomodā, pastās-tīdama, ka mūsu satikšanās tomēr ir kaut ko nozīmējusi. Viņa - meitene no baltpelēkā sniega lauka tagad padusē ir ieglaudusi zeltītu saules zaķīti un smaidīga jautā, vai es to zaķīti gleznā tiešām tūlīt nesaskatīju? Tas nu lēkājis ap viņu, cilpu cilpām atvedis pie manis un nu abi nosaluši grib ieritināties manas gultas kājgalī. Un parunāties arī.

- Tu apstājies pie manis, solījies, ka būsi mana Laimes māte, ka vadāsi pa pasakām, ka dāvināsi man Labos vārdus. Kur tie ir? -

Labie vārdi lāga nepanes dienas gaismu, arī manējie savīstīti, noglabāti tumsā. Tomēr nakts aizsegā viegli sameklējami:

- Vai esi bārenīte-sērdienīte bāliem vaigu galiem, miedzīņu palagā tinusi, tagad gaidi saulīti, rītiņā sildītāju, vakarā žēlotāju? Kurā sirds kaktiņā tev vislielākā rūpe? Ja par vēja ziedu mīlestību, tad ļauj, lai tā ar vēju arī aiziet! Neizturīga ir šī puķe - mīlestība mīlestības dēļ. Pāragri stādīta, tā atkal un atkal novītīs un žēl vien būs. Sāpēs tev, sāpēs kādam citam - - -

Tu smīnīga purini galvu. Būs tev kāda cita rūpe. Varbūt tu jau meklē savas saknes, tagad visi to dara, šī straume nes jūs visus. Atradīsi arī tās, ja neapmulsīsi no netīkamā un turpināsi meklēt. Bet neaizmirsti, ka saknes nav vienmēr vieglums, tās var būt arī negantu rūķu bars, kas, zemapziņā sasēdušies, liks tev vienmēr kāju priekšā... Gribēsi, bet nevarēsi svešu tautu paradumos iekļauties, izbīlī sev jautāsi - kādēļ? Tās neizdziedātās dziesmas, tavu asiņu straumē saglabājušās, tās tev liks visu darīt citādi... -

Tumsā un pusapziņā man sajūk, vai runāju ar

sniega lauka bārenīti vai arī ar to četrpadsmitgadīgo, kas atvairīja manus jautājumus ar smaidu. Jautāju viņai, cik smaidu sakrājusi, vai nevar kādreiz to pietrūkt? Vai izdzīvos, nekad pa nātru pļavām nebridusi? Tās spīvi sadzeļ arī tad, ja dažkārt tu izzīmē pasauli kā spožu varavīksnu un sagaidi, ka būs atļauts kāpt no viena mirdzoša pakāpiena uz otru, ka apkārt skanēs tikai dziesmas un neviens nenovīdīgi nepagrūdīs. Savējie saudzēs, bet ne svešie ļaudis. Lai kā tu pūlētos un ticētu, bez vairogiem neiztiksi. Tie jānoauz, jāizka! - - - - -
Miegs laikam ir atnācis un sajaucis kopā visus vārdus. Vai tie tiešām bija Labie, vairāk skanēja kā Břidinājuma vārdi?

*

Atkal es ciemojos un stāstu, ka esmu izdomājusi gleznai nosaukumu - Bārenīte sniegā. Vai noderēs?

Gunta tikai papurina galvu un ved mani uz darbnīcu, kur pašreiz uz statīva nepabeigts darbs.

- Bārenītes vairs nav, - viņa saka un mēģina vēl atrast to vietu, kur tā stāvējusi. Nu es redzu gan, kas noticis. Sniegi ir izkusuši un parāvuši vaļā kādas slūžas ar mežoniģiem daudzkrāsu ūdeņiem, tie nu ir gāzušies pāri, visu aizskalodami un iznīcinādami. Krāsu virpulī vēl tagad nav miera, draudīgs tas gaida uz kaut ko, varbūt pats uz savu bojā eju. Vietā nāks atkal kaut kas pilnīgi cits, jo šī ir lielā dzīves likumā, ko mēs, viendienas putni, noraidām, lai sevi nesāpinātu.

Man tomēr gribas domāt, ka tad, kad lielās nenovēršamās pārmaiņas nāca, Bārenītes vairs tur nebija, jo viņa taču bija atnākusi pie manis ar savu saules zaķīti padusē.

*

Kādu vakaru skatos televīzijas programmu - „Sekss un padsmītnieki”. Trīs meitenes - draudzenes apsolījušās atklāt savus noslēpumus. Visām trim gludas jaunas sejas un četrpadsmit vasaru, jā, tieši tā. Es pēkšņi sajūtu šī skaitļa maģiju.

Intervētājs ir rutinēts, veikls, jautājumi krīt tieši, asi, lietišķi un nejutīgi. Gluži kā miesnieka cirvis, gaļu sadalot.

Pirmā meitene rokokā ar savu zēnu. Tas - kā jauns kucēns, kas rotālāties mīl, bet no pēriena baidās. Abi nejutās visai ērti, pārmaiņus guldzina pa mazam smieklīgam. Viņi tomēr pārsteidz pat trulo intervētāju.

- Ko, vai tiešām jau pašā pirmajā vakarā, kad iepazīnāties? -

- Ne jau mēs vienīgie, citi tāpat, - duetā nodzied bērnišķīgie mīlētāji un atvairās ar to pašu nedrošo smieklīgu, meitenei paslēpjot seju pie zēna pleca. -

Otra no trijotnes notur savu seju cietu. Viņa

neesot vairs iesācēja un jūtoties diezgan stipra, lai maksātu minimālo cenu tad, kad prieks kļūst rūgts. Nē, nožēlas nav viņas gaumē.

Bet trešā? Raugos neticīgi, jo tā ir mana Bārenīte. Tas jau nekas, ka viņai ir māte, viena viņa ir iekļuvusi sniega lauka vidū un vairs nevar sasaukties. Un kad intervētāja cirvis krīt, viņa raud zēli, kā tikai bārenīte var raudāt, atklādama svešiniekiem to, ko pat mātei nav uzdrošinājusies teikt.

- Negribu viņai sāpes darīt, tomēr gribēju būt tāda pat kā manas draudzenes. Tikai pēc tam viss ir tik bezjēdzīgi...

Aizgriežas, raud, mati aizsedz seju. Intervētājs apmierināts. Publikai šādas emocijas patiks. Isā laikā savākts iespējami daudz atbilžu.

Iedomājos, ka viņš aiziet savās gaitās svilpodams, bet Bārenīte noslauka asaras, paraugās apkārt - vai tiešām viņa ir gluži viena ar sniegiem, lediem un pasaules vienaldzību? Vai viņa nojauš, ka ir iekļuvusi šīs pasaules dzirnu riteņos, kurus no insekta līdz radības kronim griež negausīga pārošanās dzīva, kam seko tikpat negants iznīcināšanas prieks? Straume rauj sev līdzī arī tos, kas gribētu vēl mierīgi krastā stāvēt, savu isto laiku sagaidīt - - - -

*

Ja man vēlreiz iedotu manus četrpadsmit un es drikstētu atkal ik rītus staigāt kalnā uz balto trīsstāvu ēku - ģimnaziju!

Zils tērps, balta apkaklīte, tumšzila samta cepurīte. Ģimnaziste! Tur, tajos gaitēnos iemācījās, atklāja, kādas spēles var ar acīm, ar acīm vien izspēlēt! Tev rokā zieds, tad kāds jau ir to noķēris un nu nebeidz tevī raudzīties, bet kad nu taisās nākt tevi vadīt, tad tu bēdz vai līdz pasaules galam, jo tuvumu taču tu neesi gribējusi, no tuvuma tev bailes. Ar acīm vien - tas ir daudz...

Tad nāk pirmais deju vakars, ar šaubām sirdī sagaidīts. Jo Brigaderei ir tāds stāsts par meiteni, kas, saposusies savam pirmajam deju vakaram, piedzīvo rūgtu vilšanos, kad vienīgais, kas viņu uzlūdz dejot, ar nožēlu to atved atpakaļ, piebilzdams:

- Ļoti žēl, jaunkundze, bet mums nav valša ritma! -

Un aizvirpuļo ar citu, kurai tāds ir. Es tik ļoti gribu dejot. Bet vai man ir - būs šis r i t m s?

Notiek tomēr tā, ka šis pirmais deju vakars pārspēj manus sapņus un cerības. Vai tiešām tā esmu es, kas neizlaiž nevienas dejas, uzsmaidīdama visiem un tomēr nevienu īsti neredzēdama, pārvarīgajā priekā par to, ka kājas slīd pašas, piemērodamās partnera solim. Un valsis - šis mistiskais trijsolis šķiet pats brīnumainākais no šī vakara pārsteigumu dāvanām.

Ritms - vai kāds brīnumputns, ko vecāko klašu

zēni jau sen notvēruši un nu ļauj arī mums, pirmziemniecēm, par to papriecāties? Viņi nāk un uzlūdz mūs, un tas, ko dejas laikā pajautā, skan tikai tā mazmazdruciņ "no augšas" jautāts, citādi laikam nevarētu būt. Tieši uz divām dejām mani pievāc Arnis - jau no pamatskolas laika galveno un mīlētāju lomu tēlotājs, no attāluma visu mūsu, mazo skuķu, sirsnīgi mīlēts un aprīnots - ko vairāk vēl tu vēlies, sirds! - Un kad jau ugunis sāk izdzēst, kad jau ceļamies promiešanai, tad vēl kāds no vecākās klases pienāk un lūdz manai mammai ATĻAUJU, vēl vienu, vēl pēdējo deju ar mani izdejot.

Tik smalki tas šķiet, kaut ko tādu piedzīvot pirmoreiz. Ritms bija notverts, ritms nāca līdz uz mājām, gulēja blakus, to vairs nevarēja pazaudēt.

*

Steidzīgi un pat nepacietīgi sasaiņoju atpakaļ savus četrpadsmit gadus. Un atmiņu lādei vāku virsū, lai guļ. Ne tie var kādu dziedēt, ne citam ceļu rādīt. Šodienas pasaule citāda, ātra, asa, gandrīz neatļauj kādu domu līdz galam izdomāt. Tai ir pašai savas sārņu miglas kļiedējamās, jūras dzelmes filtrējamās, istā vai svešāmāte, kas viņai viens tāds nomaldījies cilvēka bērns!

*

- Es gribētu mācīties to valodu, - teica man smaidīgā četrpadsmitgadīgā, ko biju satikusi Lieldienu laikā.

Un smaidīja silti.

Pirmdien pusdienlaikā Zeme sasauca pilnsapulci. Darba gaitā: gaisa piesārņošana. Ieradās visi Zemes iemītnieki, izņemot cilvēkus. Sākumā sacēlās aizdomas pret putniem. Putni ļoti veikli izvairījās un tika atsvabināti no katras līdzatbildības. Bet līdz vēlai pēcpusdienai ievilkās kādas sakropļotas priedes (Bonzai priedītes) apsūdzības caurskate, ka vainīgi koki, kas izauguši augstāki par 7 pēdām. Trūkstot ogļskābās gāzes un skābekļa mērījamām mēģenēm, kokiem faktiski savu alibi pierādīt neizdevās. Tomēr pēc debatēm apsūdzību noraidīja ar visām lauku, mežu kustoņu un augu balsīm, zvirbuļiem un franču dārzu kokiem, un krūmiem atturoties.

Zeme sasauca pilnsapulci otrdien priekšpusdienā. Darba gaitā: ūdeņu piesārņošana. Ieradās visi tie paši. Zivis un vēži sašutumā noraidīja jebkādas aizdomas par līdzvainīgumu. Nebija jau arī nekādu konkrētu sūdzību ko uzklaut. Vienīgi liņiem pārmetumi par nevajadzīgu dūņu uzvaidīšanu un tintes zivīm par pārāk emocionāliem izvirzumiem. Neradās ierosinājumi par iedarbīgiem pretlīdzekļiem. Sapulce beidzās diezgan nospiestā noskaņā, pirms izklišanas uzdotot alžēm visiem spēkiem kāpināt joda produkciju un niedrēm intensīvāk locīties vējā, veicinot gaisa iecirkulēšanu.

Trešdien Zeme sasauca pilnsapulci no rīta. Darba gaitā: mežu iznīkšana. Ieradās visi tie paši. Kāda anonīma sūdzība (no nespecificētas ēnas krūmu pasugas) vainoja pašus kokus - dekadencē, ja ne tišā kaitniecībā. Koki apvienojās svinīgā deklarācijā: augšanas dziņa un dzīvot griba nebūt nav mazinājušās; nav arī ne visniecīgāko tieksmju pēc kādas viņsaules, ar visiem vēl pārpalikušajiem spēkiem tiecoties tikai pēc Saules kā nomodā, tā arī sapņos. Vāverēm, zaķiem un stirnām pārslidēja tikai vieglas aizdomu ēnas. (Lūsus un vilkus pat nepieminēja vārdā.) Nopietnākās aizdomas vērsa mušas pret dažām sēnēm par augsnes indēšanu. Pati Zeme paskaidroja, ka pēc organisksas pieredzes sēnes labdabīgi iekļaujas vispārējā vielu maiņas procesā. Kad ķirmji katēgoriski noraidīja vecāku koku ierosinājumu noteikt ķirmjiem gavēni vienu dienu nedēļā, plēnums uzdeva dzeņiem apmācīt sīkākos naktspuņus kalšanā, lai tā noritētu nepārtraukti dienu un nakti. Vēl pieņēma lēmumus žirafēm saīsināt kaklus par trešdaļu un skudrām strikti ievērot jau pastāvošos

noteikumus, darbojoties ne citādi kā tikai kolektīvā, skudru sekcijas Zemes Gara spirituālā vadībā. Tomēr sanāksmes nobeiguma noskaņa neliecināja par lēmēju īstu ticību savu lēmumu iedarbībai.

Un tiešām, kad ceturtdien jau saullēktā Zeme sasauca pilnsapulci iepriekšējo 3 sapulču lēmumu rezultātu izvērtēšanai, noskaņojums bija drūms, lai neteiktu bezcerīgs. Gaisā, ūdenī un sauszemē - visur stāvoklis turpināja pasliktināties.

Ceturtdienas pēcpusdienā notika intensīvas kuluāru apspriedes. Pēc visu triju frakciju pārstāvju pieprasījuma nolēma piektdien, cik iespējams agri, sanākt uz visu sugu delegātu slēgtu sēdi, kas būs pilnvarota izlemt glābšanās plānu.

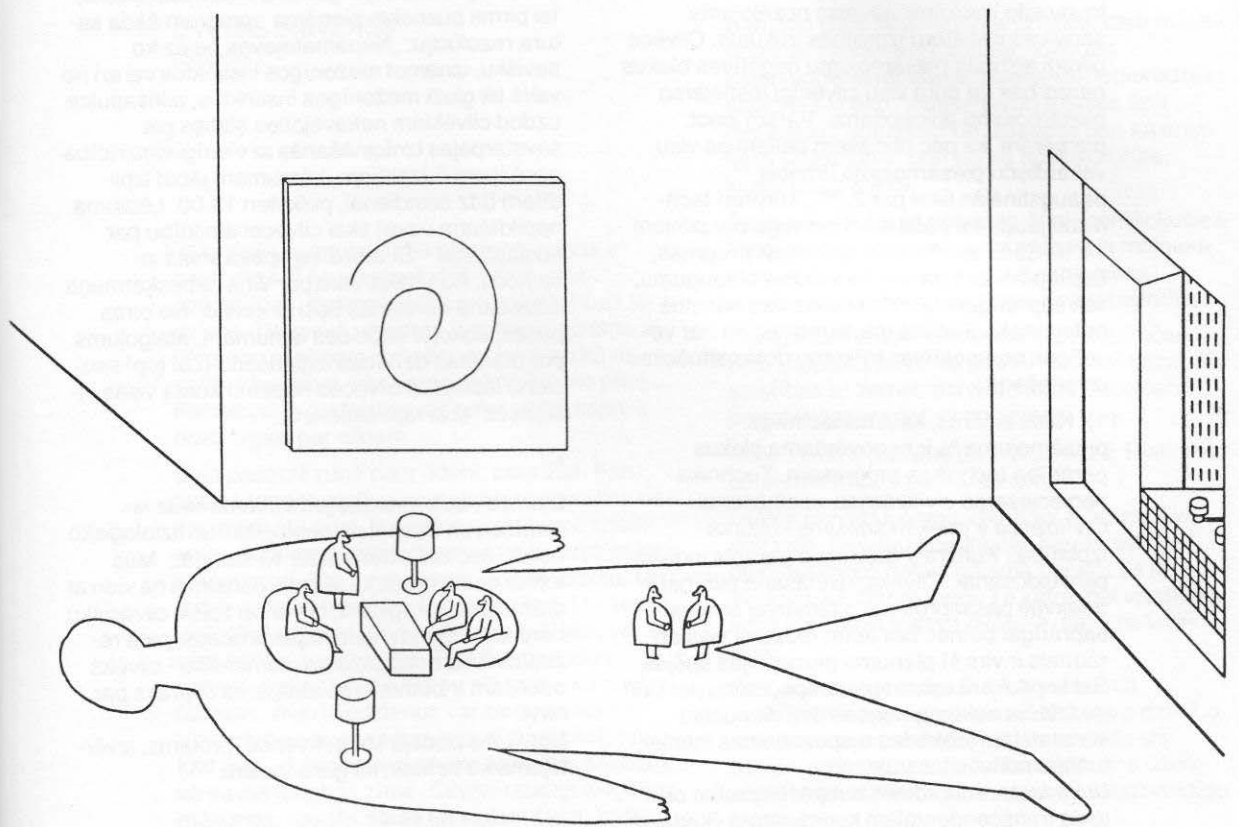
Piektdienas rītausmas sēde noritēja gan ne bez drāmatisma, bet necerēti īsi. Izrādījās, visi delegāti saskata tikai vienu, kaut arī itin drastisku, atrisinājumu.

Vienbalsīgi apstiprināja Zemes ieteikto izpildkomiteju, kurai uzdeva jau plkst. 9:00 sasaukt jaunu pilnsapulci, ar trauksmes pavēstīm pieaicinot (precīzāk izsakoties: katēgoriski izsaucot) šoreiz piedalīties arī cilvēkus.

Izvikumi no cilvēku aizstāvēšanās runas protokola:

- 1) Šī planēta pieder mums DE FACTO. Kas iedrošinās apšaubīt, ka mūsu nesalīdzināmi pārākā inteliģence un aktivitāte to iekarojusi?
- 2) Šī planēta pieder mums DE JURE. Šī planēta (un ne jau gluži šī niecīgā planētiņa vien) no Dieva Žēlastības ir Cilvēka lēnis.
- 3) Kopš Cilvēces pirmsākumiem (t.i., apm. kopš laika gala) mēs neesam uzskatījuši šo planētu par galīgo uzturēšanās vietu. (Pamats: Lacara evņģ. 37.p.II.: „Mēs šeitā esam viesi, nedz mājas vītiņā.”) Tātad nav iespējams pierakstīt Cilvēkiem kādu būtisku atbildību.
- 4) Kopš vēstures pirmsākumiem Cilvēce pašai izlēdzīgi cīnījusies pārvērst šo planētu kādā cēlākā pasaulē. Jo Cilvēcei iedzīmtas alkas pēc Cēlākas Pasaules.
- 5) Cilvēce vienmēr apzinājusies savu Atbildību. Cilvēce apzinās, ka Augstākā Vara to sūtījusi šo pasauli pārvaldīt, baudīt un pilnveidot pēc pašu līdzības ceļā uz Dievišķo Līdzību. Cilvēce neatļaus sevi apturēt, nedz novirzīt no Misijas ceļa.
- 6) Neraugoties uz konsekvēnto 5. punktu

minētās Misijas realizēšanas, gan pilnīgi apzināto, gan nepilnīgi apzināto piepūli, esam bijuši nesalīdzināmi Humāni līdzekļu izvēlē. Iznīcināto dzīvību kopskaits tikai par 998% pārsniedz mūsu sugas fiziskai uzturēšanai absolūti nepieciešamo minimu.

Norādāms, ka no jau tā nelielās virsnormas, (pat niecīgās - ievērojot izlietoto radījumu zemo attīstības līmeni) gandrīz ceturtdaļa izlietota zinātnes attīstīšanai, apm. ceturtdaļa kultūras veicināšanai (akcentējot mākslas principa primātā - spirituālā erota - izkopšanu) un tikai nedaudz vairāk kā puse izlietota sporta nodarbībās.

7) Kā neloģisks absurds jānoraida vairāku sugu sūdzība par to it kā paverdzināšanu, to ekonomisku izmantošanu un eventuālu sugas sakropļošanu. Faktiski šo sugu geni ir zinātniski uzlaboti, atsavinot sugas no

mežonīgajiem instinktiem. (Skat. 5. punktu.)

8) Cilvēkiem un vienīgi Cilvēkiem piemīt savas Vainas Apziņa. Cauri gadu tūkstošiem vienīgi Cilvēce nenogurusi nožēlojusi Grēkus. Pazemīgi izlūgusies Augstākā piedošanu visās dzīves gaitās no bērnu dārza līdz laulības gultai, no brīvās mīlas altāra līdz kapam. Cik daudz cēlākā pasaulē mēs dzīvotu tagad, ja citas sugas būtu sekojušas Cilvēku piemēram!

9) Apzinoties savu grēcību, mēs vienīgie dzīvojam reizē tagadnē un pagātnē (mums piemīt nostalgija), mēs vienīgie plānojam nākotni (mums ir grafikas), mēs vienīgie analizējam šo brīdi (mēs spējam šaubīties). Mums vienīgiem piemīt celākās jūtas, kas izpaužas smieklos un asarās. Tādēļ šai sanāksmei nav Morālo Tiesību saukt mūs pie atbildības. Mēs stāvam šai sanāksmei pāri.

10) Kas attiecas uz piesārņošanu un sakarā ar to sacelto trauksmi, atklājas nožēlojams sapulces iniciatoru izpratnes trūkums. Cilvēce pilnīgi apzinās piesārņojumu negatīvās blakus parādības un dara visu cilvēcei iespējamo piesārņojumu apkaņošanai. Varam ziņot, piemēram, ka pēc oficiāliem datiem pa visu vakardienu piesārņojumu līmenis paaugstinājās tikai par 2,2%, kurpretī tehnikas jauda tai pašā laikā pieauga par pilniem 14%. Šāds apzīlinošs tehnikas progress, kas ir pārsvarā par piesārņojuma pieaugumu, liek saprātīgām būtnēm raudzīties nākotnē optimistiski. Saceltā trauksme liecina par veselīgas perspektīvas trūkumu dotās situācijas izvērtēšanā.

11) Kāds zināms, kaut nenožīmīgs piesārņojuma % ir nenovēršama blakus parādība tehnikas progresam. Tehnika nepieciešama civilizācijas veicināšanai. Civilizācija ir priekšnoteikums kultūras izplatībai. Kultūra ir galvenais garants individa pilnveidošanai. Cilvēka tuvināšana pilnībai ir adekvāti pašsaprotams pašmērķis ikvienai saprātīgai būtnēi. Bet acīm redzami viss ap-rādītāis ir virs šī plēnuma percepcijas spējas. Šai kopsakarā esam spiesti apsūdzību noraidīt sūdzētāja nekompetences dēļ. Ar nožēlu konstatējam jebkādas respektējamas intelektuālas motivācijas trūkumu.
(*Ipso facto*: subordinēti subjekti iepretim objekta transcendentālām koordinātēm - kāda „iz-pratne” sagaidāma šādā situācijā?!)

12) Tehnoloģijas kāpināšana absolūti nepieciešama cilvēces militārai drošībai, savstarpējās paš aizsardzības līdzsvara uzturēšanai. Tādēļ katēgoriski noraidāms šī plēnuma tiesīgums saukt cilvēci pie jebkādas legālas atbildības. Norādes: šī dokumenta 1., 2., 3., 4. panti, vēlreiz arī 5. pants; ieteicams iedziļināties arī 6. un 8. pantos.

13) Nobeiguma paskaidrojums savstarpējas saprašanās un cieņas veicināšanai: Cilvēki ir vienīgās garīgi autonomās būtnes. Garīga au-tonomija nozīmē izvēles brīvību. Izvēles brīvība ir ne vien priekšrocība, bet uzliek arī pienākumu - pienākumu izvēlēties. Mums, cil-vēkiem, tādēļ *pašiem* jāizvēlas rīcības veids iepretī mums pakļautajai materijai, neorganiskajai un arī organiskajai, pēc mūsu pašu labākās sirdsapziņas, ieskatiem un iegribām. To mēs sekmīgi esam veikuši līdz šim, darīsim tā arī turpmāk un vienmēr.

Pēc augšminētās cilvēku deklarācijas no-klausīšanās un tai sekojošām debatēm pilnsapulcē, kas ievilkās vēl piektdienas naktī, plēnums atklātā nobalsošanās ar visu būtnu „par”

balsīm, pret balsojot gandrīz visiem cilvēkiem, īsi pirms pusnakts pieņēma apmēram šāda sa-tura rezolūciju: „Nepamatojoties ne uz ko sevišķu, izņemot mežonīgos instinktus vai arī ne vairs tik gluži mežonīgos instinktus, pilnsapulce uzdod cilvēkiem nekavējoties stāties pie savstarpējas iznīcināšanās ar vienīgi viņu rīcībā esošajiem līdzekļiem. Lēmumam jābūt izpil-dītam līdz sestdienai, pulksten 13.00. Lēmuma nepildīšana uzvel tikai cilvēcei atbildību par noslāpšanu. - Šī atbildība spēkā visās in-stancēs: Augstākā Vara par Viņa debeskermeņa izdzēšanu norēķinās tieši ar cilvēci. No otras puses, sekojot sapulces lēmumam, atalgojums par planētas dzīvības izglābšanu (Lai top! sau-cieni) ieskaitīts cilvēces nopelnu kontā visās in-stancēs” (Lai top! saucieni).

•
Diemžēl, dokumentācijas trūkums liedz ie-skatīties un izsekot psiholoģisko un fizioloģisko norišu secībai liktenīgajās 13 stundās. Mēs tomēr esam droši, ka tās bija pārpilnas ne vien ar drāmatismu, traģismu, bet arī ar tipiski cilvēcisku hēroismu. Lai kā norisinājās process, pats re-zultāts ir kā neapgāžams pieminēklis - cilvēks patiešām ir būtne, kuŗa ideālisms stiprāks par nāvi.

Notikums pēdējā konsekvencē, protams, izvēr-tējams kā ticības, kā gara uzvara.

•
Sestdienas pievakarē, kad nelāgie mākoņi bei-dzot sāka pakļīst, Zeme saaicināja savus at-likušos, necilvēcīgos, iemītniekus uz pikniku. Aicinājumā bija teikts - atzīmēt notikumu dabīgā kopībā saviesīgā sanāksmē, bet bez ēšanas. Sapulcējušies ar saprotamu satraukumu, bet arī pacilājušu atvieglājuma sajūtu, viņi pavadīja kopā patīkamas stundas. Daži visveselīgākie gan klusībā šaubījās, vai šāda sadzīve ir īsti dabīga, tomēr, apzinoties brīža vienreizību, nekurnot sekoja Zemes norādījumam un at-turējās no mēģinājuma kādu citu sanāksmes dalībnieku apēst.

Pēc saules rieta paši spožākie Zemes iemītnieki - jāntārpiņi, ugunsmušīņas, sūdbambālītes - uz-sāka uzvest Atbrīvošanās lāpu dejas. - - Manāmi pacilāti, apsolījušies Zemei un cits citam turpmāk atkal izturēties tikai dabiski, visi šķīrās no svētku vietas vēlu naktī, iepriekš vie-nojušies kopējā dziesmā ar aizgrābojši svinīgu melodiju un himnisku tekstu:

*Zeme, mūsu vienīgā pasaule tu,
Zeme, nu vienīgi mūsējā tu,
in escentia ad infinitum
et cetera et cetera et cetera.*

Lidija Dombrovska
IZTĒLES UNIVERSS
(Sapnis)

Vizionārās pasaules brīvi plūstošā valoda ir neklūdīga. Tās terminoloģijā trūkst neiespējamības, determinētības, ierobežotības jēdziena. Utopiskā universa iemītnieki apietas ar vārdiem, skaitļiem, krāsām un formām kā ar spēļu klucīšiem, kas tiem sagādā lielāko prieku. Fantazijai te piešķirta svarīgākā vieta, sapņi ir nozīmīgāki par elkiem.

Šajā pasaulē runā caur ūdeni, caur zāli. Fantazijas tauriņš atplīvo no nekurienes, vedina uz neparedzētu pusi, kur valda savi likumi. Izteiksmes audums sazaros, nervi sadalās, izplūst kā saules stari, kas nejausi skar ūdens virsmu. Un tomēr valodai ir spārni. Ūdens spārni. Un tiem ir vislielākā nozīme. Kad pasaule pavēl lēkt, var atvērt spārnus un aizlidot. Reizēm padodas uztvert vissmalkākās skaņu plūsmas, kā zālāju čukstus, zivju kļiedzienus vai ziedu smiekļus. Vizionārā kosma vēsturē nav tādu atgadījumu, kad augi, dzīvnieki vai cilvēki attīstītos savādāk kā savas iedabas zīmē. Cilvēki raugās vieglajos mākonos, raugās saulē un viņiem šķiet, ka ir mākoņi, ir saule tiem uzticētos. Nāktu talkā rast jaunas skaņas, formas un krāsas.

Skaidri formulētie likumi un norādes tiek daudz balsīgi izdziedāti un uzgleznoti tādā veidā, lai tie vislabāk saskaņotos ar pilsētu un lauku formām. Lai utopiskajos dārzos panāktu krāšņāku rožu ziedēšanu, tās dārkopj ar lielu saudzību un iejutību ziedaugu ritmā. Un visu laiku ir jālūko, lai uztveres aploki nesašaurinātos, lai rokas un kājas ar smagumu nepielītu. Lai veidotos padziļināti ieskatī, suverēnākas iztēles ainavas.

Daiļnieku ražojumi, gleznas un dzejoļi tiek sakārti koku zaros, kustas vējos kā virpuļi. Pieplūst ar gaisu, ar gaismas dzīlēm, ar nakšu tumsu, ar saules stariem un putnu dziesmām. Kļūst par teiksmainām būtnēm, par telpiskiem veidoliem telpā. Gleznas gūst dzejoļu smaržu, dzejoļi - gleznu krāsainību.

Te atklājas subtilas organizēta nemiera struktūras. Pārsteidzoša ieskatu un informāciju bagātība. Jaunas vasaras zelšana un augšana. Atainošanās un auglīga jaunrade.

Zaļumā ietērtā daba izstrāvo uzticību. Tā ieplūst cilvēku sirdīs, izraisot jaunus ieskatus. Neviens vairs neizbrīnās par debesīs kāpošām kazām, par kentauru uzbrukumu vai universā lidojošām zivīm. Ne tik par rozēm, kas ar tonā-

šām tīra kūtis, un ņurdošiem grāmatplaukiem. Sarunas plūst caur tuvuma sintaksi, caur mīlestības un saprašanās prizmu. Valodas psiholoģiskā iedarbe sasniedz vēl nepieredzētu caursites spēku. Vitālītātes un rosmes aplī nepārtrauc griezties. Tie izpaužas gan kā enerģijas strāvojums, gan arī kā apskaidrotība, klusums un miers.

Ikara pēcteči saulē nesadeg. Viņi ir iemācījušies lidot. Iemanījušies izveicīgi manevrēt melniem mākoniem garām, sasniegt swaiga gaisa strāvojumu. Izplatījuma totālo neierobežotību.

Bet fantazijas astronautiem ir jāprot arī nolaieties. Utopiskā universa pilsoņi nedrīkst pazaudēt saistības ar zemes dzīvi. Jo katra pacelšanās pret zvaigznēm notiek no zemes.

Māte zeme ir pieturas punkts un bāze. Platforma ceļojumiem uz citiem krastiem.

Iztēles universā nemīt idilles vai fantazijas veidoli vien. Sevišķu populāritāti bauda tieši ikdienas simboli. Īstajā gaismā pacelti, tie iekvēlojas kā dārgakmeņi. Te katrai pat vissīkākai lietai vai būtni ir sava dvēsele, sava pašvērtība.

Šeit. Iztēles patvarīgajā un illūzorisksajā izplatījumā, apslēptajā pierobežā starp dzīvību un nāvi, vizija izdala funkcijas, sastāda sistēmas, rada jaunas sakarības. Uzāsina izteiksmes iesmus. Un nepārtrauc radīt daudzveidīgu krāšņumu.

IN THIS ISSUE

This issue continues our 1985 theme, the sesquicentennial of Krišjānis Barons, with an essay by linguist Valerija Balčiņa-Bērziņa: she writes about Barons' contribution to the development of Latvian language during the last century as Latvia was growing out of feudalism.

Not too long before Barons started to work on the *dainas*, Charles Darwin in England published his *Origin of species*. Māris Bite, our science editor, describes how Darwin's theory of evolution, and Copernicus' cosmology, before it, have changed Western man's view of himself as the centre of the universe and the "crown of creation". Evolutionary theory is more difficult for us to accept because, in Bite's view, it contradicts four tenets of Western thought that we carry in our "mental baggage": hierarchism, the idea that every living thing in the world is part of a hierarchy from "lowest" to "highest", determinism, the

Continued on back cover.

Marta Landmane
KAS TIE TĀDI?

*Dzeguzes bērni
svešā lizdā -
tie mēs esam.
Gaidām lai lielie
putni mūs pieskata.
Gaidām - nesagaidām.
Papagaiļi pasmejas.
Pāvi pāviski
pasteidzas garām.
Cēli gulbji līgani
aizpeld pa gludo līmeni.
Strīdamies, stumdāties,
viens otru pār lizdas
malu pārmet grasāties.
Lielīgi, zinīgi
lūdzam svēteli -
putnu gudro,
lai gaisā uzmānām.
Tur tad bez jēgas,
kā apburti cīruļi,
žēli trallinot
meldijā savā,
plandīties varēsīm
uz vienas vietas,
padoti visiēm
pasaules vējiem.
Vingri spārnus cilādamas
melns vārnas aizlido,
savā starpā sakērcoties -
kas tie tādi ciepstētāji,
kas tie tādi, kas dziedāja?*

***

*Nāk naski nakts.
Kā neizdibināmā
mežezērā,
kā rijas akā,
kuņai dibena neesot,
būs jāslīkst
arī mēnessērdzīgiem.
Kalnu kores kuņas,
miglas sieva rokas berzē.
Siltuma nav.
Sāk krēslot.
Nopūta grūta
ar vieglu elpu mijas.
Melnbalta patiesība
ar krāsainu iedomu.*

*Tumši tumsas kamoli
satinas - attinas.
Grīdas dēļi plaisā,
griestu sijas grīļojas.
Bailes biedē un dida.*

Nikolajs Kalniņš
SARUNA
AR PAVĀRNĪCU

**Nesamaņā,
kā inkubātorā
sterilā, siltā,
glābties vēlos.
Esmu nelaikā
dzimis bērns,
vēl pieskatāms.**

**Rīta rasa rūtis rasina.
No melnas olas
dzintara putns izšķīlas.
Rudens diena
dzedra un caurspīdīga
ar dzērves kliedzienu spalgu
pamodina.**

**Uz loga palodzes
vasaras alga.
Blakus dālijai
spurainai, sārtai,
tāss tārbā rieksti
un dzērvenes skābas.**

**Atziņa skarba -
tajā rītā,
kad, aizejot vasara,
teiksmainā dārza
sulīgos ābolus dalīja,
es aizgulējos.**

**Graudus knābā zvirbulis,
Kad pie miežu gubas sēž;
Ķīnietim ir irbulis,
Kad viņš savus rīsus ēd;
Kā mēs tiktu baroti,
Nedotu ja karoti?**

**Tā no šķīvjiem viru smel,
Tad pie mutes pilnu ceļ -
Mums tik atliek atvērt to,
Norīt viru garšīgo!**

**Bet kas bļodu piepilda,
Šķīvjos viru sadala -
Tā ir prāvā pavārnīca!
Reizēm viņa arī mīca,
Katlu apmaisa pēc laika -
Nebaidās no karstā tvaika.**

**Saki, pavārnīca, mums,
Vai nav grūts tāds kalpojums?**

**Vai tāds nevar laimē starot,
Vai tāds nevar prieku just,
Kas var izsalkušos barot,
Kad tiem kāri mutes kust?
Man šī iespēja ir dota -
Jūtos darbā aplaimota! -**

**DIALOGS AR
RAKSTĀMMAŠĪNU**

*It kā kalvē vieglā dunā
Tu zem maniem pirkstiem runā;
Izliekas, ka māci burt tiem;
Kā ar maziem āmuriņiem
Skaņas izkalt var par burtiem. -*

*Pats tu kalvis - labi zini:
Jāprot veikli sist ar viņiem,
Raksts lai neiet kā pa ciņiem!
Ka es burve - velti mini -
Es tik lakta - āmuriņiem!*

*Bet tu pavēlniece arī,
Lai tie klausās zvana šķindā -
Tūlīt apturēt tad vari,
Lai tie sist sāk jaunā rindā! -*

*Tā, lūk, katram savs mums amats -
Pavēlnieks tu savkārt burtiem:
Vietu norādīdams, kur tiem
Tavos rakstos būt ir pamats.*

*Zinu - domas ātri gaistu,
Bet ar palīgu tik drošu
Kā tu - viņas notvert varu.
Paldies tev un arī viņiem,
Taviem burtu āmuriņiem!*

*Katru lapu, laukā laistu,
Papīram es glabāt došu
Un ar savu kalpu baru
Vienmēr labprāt pakalpošu:
Āmuriņi jautri sitīs,
Kad uz manas laktas kritīs!*

Eduards Salna

*Cits nekas,
kā vien pārfrazēts Bismarks,
viņa lūgšana
Viņa Dievam bija.
Reliģiju nesadalītam,
reliģiju nenonāvētam Dievam.*

*„Sargi un pasargi mani
no mīlestības.
Ar naidu es tikšu...
tikšu pats galā.”*

*„Sargi un pasargi mani
no patiesības.
Ar maldiem es tikšu...
tikšu pats galā.”*

*Viņa Dievs viņa lūgšanu
neuzklausīja.
Pasargāja no naida,
pasargāja no maldiem,
nepasargāja no mīlestības,
nepasargāja no patiesības.*

**Tādēļ nav brīnums
ka viņa dzīve,
visu mūžu viņa dzīve,
bija piesista krustā.**

**Daudz kam daudz ceļu.
Mīlestībai un patiesībai
vienumēr tikai viens -
uz Golgātu - Pieres vietu.**

***

**Nekas, nelabais ne ļaunais
mūsu sāpēm vai priekam, mūsu godam vai kaunam,
pasperts ar Dieva kāju, vai pamests pa roku galam
pāri debesu malai,
nenokrīt.**

Ne nokritīs rīt.

**Apzinīgi vai neapzinīgi
puķu podiņos, ģimeņu dārziņos, piemāju zemītēs,
saimniecībās un lielsaimniecībās
audzējam paši un izaudzējam
ar centību nasku, ar apbalvojumu skubu
visu, kas visu labi, kas visu ļauno
visai pasaulei atnes:
rudzus un kviešus - pūriem, nezāles - gubu gubām.**

**Liekas, -
tādēļ nav Dievs, lai sargātu mūs un pasargātu no ļauna.
Nav tādēļ, lai piedotu mums mūsu pārkāpumus un
grēkus.**

**Ir,
lai sodītu mūs par pelnīto sodu no visa spēka.
Bez apžēlošanas. Bez soda nosacītas atļaišanas.**

**Cietākā sirds no visām sirdīm laikam gan ir -
Dieva sirds.**

**Un labākā atmiņa
arī - Viņa.**

***

**Vai nebūtu laikus jādzird un jāsadzird,
jāzina, jāiegaumē -
no iedzelšanās pierē vai sirdī
lai tēmētu lodi, labi piešautā šautenē,
nenovērsīs nekādu lūgšanu plūdu straumes?**

DIEVS VISAM ĻAUJ NOTIKT, KAM IESPĒJA

NOTIKT,

**UN PASTĀVĒT VISAM TIK ILGI,
KAMĒR TAM IR,
IR - NO KĀ PĀRTIKT.**

**Inārs Brēdrichs
INTERNACIONĀLE
PAR HIDRU**

*Vai nebūtu laikus
šī vēstures patiesība jāredz un jāšaredz,
jāatminas un jāatceras?*

*Aizmirstot to,
savu dievnamu durvis veltīgi atveram,
veltīgi sveces altāros dedzam un aizdedzam.*

*Uz cīņu mostiet, vecie ļaudis,
Jūs modinājīs terpentīns.
Pa kreisi sist, pa labi mērcēt
Jums liks mans denaturēts vīns.*

*Tik zelts un valdnieki kā dievi
Mums vecos laikus atnesīs,
Ja pašu rokas iemanīsies
Sev ķešas glīti piepildīt.*

*Bet ja iz asins kuņas galvas
Grūs nikni dusmu pārkoņi,
Tad sargieties jūs, kuņas bērni,
Jūs rukās bomji neganti.*

PAŠGĀJĒJS

*Mēs izgājām reizē, bet sen jau tie gadi
Kopš bundzinieks katram mums citus soļus mēri.
Dažs dziedam kā āzis, kā govs cita īdam,
Un esam visnotaļ nu maisīti zvēri.*

*Dažs plivinām spārnus ar rensteles kraukļiem,
Cits slāpēs ar vālodzēm dardedzi sūcam,
Cits siseņiem līdzī ar kratekļu deju
Pa kapiem no mironiem cerību lūdzam.*

*Man vārddienas Latvijas kalendārs rāda,
Ne Nujorkā drukātais neistiem datiem.
Ne autoklubā vest meitu sirds tīko,
Bet mīcīt to mīkstu uz atsperu ratiem.*

*Mans pulkstenis iet pēc Latvijas laika,
Ne Melburnas, Čikāgas, Vīnes vai Romas.
Rit luga tālāk, rit spēle tā pati
Un aktieri arī, tik citādās lomās.*

Rolfs Ekmanis

MĒĢINĀJUMS PIETUVOTIES BRĪNIŠKAJAM, NETVERĀMAJAM PUTNAM

Piezīmes par Latvijas čakologu devumu.

1980. g. par notikumu mūsu literatūrā kļūst Aleksandra Čaka vienīgais caur un cauri mīlas lirikas krājums *Debesu dāvana*, kam Galvenās literatūras pārvaldes jeb *Glaviņa* uzraugi „iededz zaļo uguni” veselus 37 gadus pēc krājuma izveidošanas. Vislielākā pateicība par daļējo parāda kārtojumu Latvijas lasītājiem pienākas trīsdesmitgadniekam Valdim Rūmniekam, kas pēdējos gados vairākos rakstos *Karogā. Literatūrā un Mākslā, Varavīksnē, Raiņa gada-grāmatā* u.c. izvērsis īsti nopietna literatūrzinātnieka un teātra kritiķa spēkus, kā arī pieteicis sevi kā iejutīgu recenzentu un bērnu ludziņu autoru.

1981. g. pašās beigās iznāk Valža Rūmnieka sastādītā mazgrāmatiņa *Ceļā uz Čaku* (Rīgā: Liesma, 220 lp., 1981), kur astoņi autori centušies pietuvoties Čaka daiļradei un personībai. Kaut arī vietām ir izdevies sataustīt pa gluži interesantam čakiānas pavedienam, izņemot līdz šim ārpus kritiķu loka palikušās poēmas *Matīss, kausu bajārs* detalizēto analīzi, ko veicis grāmatīņas sastādītājs, nekā īsti paliekoša Čaka pētniecība neiegūst no šī rakstu kopojuma. Kā teikts ievadvārdos, tie ir tikai „ceļa darbi virzībā uz plašāku mantojuma apguvi un izvērti”. Ja šos apsviecamos ceļa darbus atļaus turpināt, šaubu nav, nāksies sastapties ar daudziem un dažādiem šķēršļiem, no kuriem visgrūtāk pārvarami būs valstiskās cenzūras radītie. Un ejamais ceļš uz tikai daļēji rehabilitēto Čaku vēl ir ļoti, ļoti tāls - „atpakaļ vēsturē, citās tautās, kultūras vertikālē cauri laikmetiem”. Dibināts ir sastādītāja sašutums par Čaka darbu nepietiekamu pārzināšanu, par pārāk virspusējo interesi, „kas vērsta uz visai nelielas A. Čaka dzejas daļas vēl un vēl izbaudīšanu”, par to, ka nav pat vēl visaptverošas monografijas par dzejnieka dzīvi un daiļradi, nav vēl rakstītas disertācijas par viņu”. Jāpiemetina, ka nav pat pilnīgas Čaka darbu bibliografijas un, domājams, tādas arī nebūs tuvākā nākotnē, jo Čaka literārajā devumā ir darbi, kas vēl joprojām nav pa prātām kultūruzaugiem Latvijā.

Tikai pietuvojoties Aleksandram Čakam ar neviltoju intelektuālu godīgumu un atklātību un bez jebkādas kuprāinas nodevu pasniegšanas režīmam, mēs spēsim saprast un apzināties, kāpēc varam lepoties ar dzejnieku, kas, citējot

Radegastu Paroleku, „ir liela latviešu literatūras velte visas pasaules literatūrai”. „Domāju, ka latviešu dzejas attīstībā Aleksandram Čakam pēc Raiņa būs vislielākā nozīme”, piemetina čehu profesors (*Karogs* 1980, 5:150).

Vairāki raksti grāmatā *Ceļā uz Čaku* pieskaras Čaka darbiem netieši. Silvija Līce, piem., ar vairāku citātu palīdzību atklāj Čaka kino dabas izpratni, īpaši viņa ne visai oriģinālo satraukumu par filmas norietu sakarā ar skaņas ienākšanu kinomākslā - filma zaudēšot savu īpatnību, jo kļūš pārāk līdzīga operai, operetei vai teātrim turklāt vēl ar banālu saturu un sekliem jokiem. Pievērsoties Čaka paša literārās pasaules iedzīvināšanai ekrānā, Līce nožēlo, ka līdz šim tā vairāk vai mazāk sekmīgi īstenota tikai vienu vienīgu reizi - 1976. g., kad režisors Arnolds Burovs sadarbībā ar scēnārija autoru dzejnieku Jāni Rokpelni, mākslinieku G. Kotello, operātoru M. Masaļski un komponistu P. Plakidi radīja krāsainu divdaļīgu leļļu filmu pēc Čaka darbu motīviem *Umurkumurs*. Silvija Līce nožēlo, ka pirms vairākiem gadiem noraidīts pēc Čaka dzejas motīviem *Miglā asaro logs* mūzikālai filmai sarakstītais P. Pētersona scēnārijs, kaut arī tas ietvēris sevi „ļoti daudz poētiskas ierosmes, bagātīgu materiālu filmai, tās autora-režisora iztēlei un jūtām” (183).

Laimai Slavai uzslava jāizsaka par to, ka, aplūkojot dzejnieka saskari ar saviem draugiem gleznotājiem un grafiķiem (Jāni Liepiņu, Romanu Sutu, Kārli Baltgaili, Aleksandru Junkeru, tēlnieku Mārtiņu Zauru u.c.), kas bijuši arī pirmie viņa grāmatu ilustrētāji, pirmie viņa dzejas un stāstu tulkotāji vizuālā izteiksmē, viņa iedrošinās minēt arī Čaka draugu Niklāvu Strunki, kas 1944. g. rudenī, padomju okupācijas karaspēkam atgriežoties Latvijā, izbēg nelielā zvejniekilaivā uz Zviedriju, kur mirst kā polīemigrants 1966. g. Autore plaši citē *Atpūtas* 1939. g. 799. numurā ievietoto tēlojumu par Strunki, kur cita starpā kā pasaku ilustrētāju Čaks viņu nosaucis par „pašu pirmo uz mūsu apaļās zemes”: „Tikai tad, kad pieskaras viņa sausnējam ķermenim, pamazām rodas nojausma par to, kur slēpjas viņa sīkstais spēks. Sausu un dzeltenu kā baznīcas svece viņš ir sastatījis no vieniem muskuļiem un trakām, neizsīkstošas dzīvības pilnām cīpslām. Viņa ķermenis ir kā tērauda atspere un bulta, kas traucas bezmērīgi uz priekšu un šķiežas ar savu spēku uz visām pusēm. Gluži līdzīgs viņa fiziskai uzbuvei ir viņa gars - spožs un nepaturams”. Un vēl: „Blakus aizliegtam un skarbam viņā bieži pamostas sentiments, blakus trakam, izmisīgam kļiedzianam - kluss čuksts un pazemība”. Jo visas savas neskaitāmās darīšanas „Strunķis” kārtu „rikšiem skriedams. Viņa Italijas reglāna mētelis plīv gaisā, lielo cepuri apbrīno telpa, un sauso, mūkam līdzīgo iegareno seju noslēdz

kupls sirmu matu kārtojumu pazīmes, pareizticīgo mācītāju un mūsu latviešu senču". Ja „Kaut kas mistisks slēpjas Struņka matu kupolā, un kaut kas mistisks un naīvi neikdienišķs piemīt visā mākslinieka būtībā”, tad rakstniece un gleznotāja Hilda Vīka Čakam šķitusi kā „tālas, citas gaismas apstarota, visa nogrimusi kādā lielā un dziļā domā” (*Atpūta* 1939, 802).

Samērā plaši Laima Slava pievēršas 1931. g. Rīgā izdotajam apjomīgajam apcerējumam *Jānis Plase*, kur bez 1929. g. mirušā gleznotāja dzīves stāsta un mākslinieciskā devuma raksturojuma, kas daļēji balstās uz Romana Sutas spriedumiem, raiti pārstāstīta arī Plases līdzdibinātās biedrības „Zaļā Vārna” tapšanas un darbības vēsture. Jāpiemetina, ka ne grāmata par Jāni Plasi, nedz arī minētie divi *Atpūtas* raksti par Niklāvu Strunki un Hildu Vīku nav pat minēti Čaka piecsējumu *Rakstos*, nemaz nerunājot par to pārpublicēšanu.

Čaka devumu mākslas recenziju jomā padomju varas gados L. Slava noraksturo gluži lakoniski, bet visiem saprotami - „virkne recenziju, kuŗas Čaks publicē 1947. un 1948. gadā, atšķiras no visa iepriekšrakstītā tieši ar pašu nostādni pret notikumiem” (204). Un vairāk ne vārda. Autore gan nožēlo, ka Čaks nepiedzīvo drūmā ždanovščinas perioda beigas, destalinizāciju un īslaicīgo atkuŗņa laiku, jo tam „viņš ir savējais. Un ne tikai dzejniekiem un drāmaturģiem. Arī gleznotājiem”, kas kā paaudze pieteikusi sevi jau krietiņi agrāk, bet mākslas dzīvē aktīvi piedalīties sāk tikai 50. gadu beigās” (208). Kādēļ - to autore, protams, nedrīkst atklāt.

Literātūrkritiķis Viesturs Skraucis savās subjektīvajās piezīmēs cenšas pārliecināt lasītāju, gan ne visai pārliecināši, ka sākmā šķietami samākslotie un tajā pašā laikā ordinārie, pelēcīgie un neinteresantie Čaka stāsti, tēlojumi un noveles kādā jaukā dienā pēkšņi viņam atklājušies „pavisam citā gaismā, pilni dzīvības, spēka, mērķtiecības, ārkārtīgi interesanti saturiski un mākslinieciski iecerēti un virzīti” (76). Skrauci īpaši fascinē neierobežoto pretstatu daudzums Čaka prozā - reālais un fantastiskais, konkrētais un abstraktais, liriskais un drāmatisks, dzejskais un proziskais, niecīgais un cildenais, mirklis un mūžība, tuvums un tālums, telpas punkts un bezgalība, vecums un jaunība, dzīvība un nāve, cilvēks un daba un jo sevišķi cilvēks un lietas jeb „dzīvā, atgriezeniskā, neparasti ciešā saite starp lietu pasauli un cilvēka dvēseli”. Čaka skatījumā „katrai šķietami vissīkākajai, visnenožīmīgākajai lietai un parādībai piemīt sava individuālitate, neatkārtojamība un vienreizējs skaistums un, savukārt, jebkuŗai vissīkākajai, vistrauslākajai un smalkākajai cilvēka izjūtai ir zināma materiālitate, īpatns lietišķums” (80), raksta Skraucis.

Anastasijas Stikānes raksts par Čaku kā bērnu un jaunatnes literatūras sacerētāju nav nekas vairāk kā citātu - nereti tendenciozi atlasītu - kompilējums bez neviena vienīga savdabīga vērtējuma. Bez jebkādas vajadzības un ar lielu pazemību autore bieži atsauca uz „vadītājtautas” pārstāvjiem, piem., rakstnieku Konstantīnu Paustovski, pedagogu V. Suchomļinski u.c. Tam pievienojas ne viens vien ideoloģiski pēc priekšrakstiem noformēts un gluži amizants konstatējums, piem., kopā ar Ēriku Ādamsonu 1931. g. sarakstītajā bērnu ludziņā *Nagla, Tomāts un Plūmīte* Čaks vērsies ne tikai pret „trīsdesmito gadu buržuazisko Latviju”, bet visu kapitālistisko pasauli, kur „notikusi drudžaina gatavošanās karām” (105). Lugas komiskais tēls Speķabībele, kas brauc ar ačģārnu velosipedu, Stikānes interpretējumā kļuvis par bīstamu spēku, jo aiz viņa, lūk, esot „kapitālistiskās varas aparāts”. Stikāne priecājas, ka padomju varas laikā Čaks atmetis groteskos paņēmienu un agrākā dzīves skaudruma vietā no viņa spalvas plūdušas dzīvi apliecinošas izjūtas un prieks par „dzimtenes brīvību”. Ironiskā kārtā kā piemēru autore min pionieru žurnāliša *Bērniņa* 1947. g. 7. numurā iespiesto vārsmu „Padomju Latvijai”, kam 40. gadu beigās citu darbu starpā jo asi uzbruka Maskavas režīma pārstāvji Latvijā, tie ļaudis, kas Ojāra Vācieša dinamiskajā dzejolī „Čaks” slampā pa Čaka „atvērtām brūcēm”, jož pa dzejnieka „dvēseles lecektīm”, tie ļaudis, kuŗu dēļ Čaks „bieži bija pārāk skumīgs”, „pārāk bieži pārnācis mājās skurbulī” (*Redzu un dzirdu Aleksandru Čaku. Laikabiedru atmiņas*. Rīgā: Liesma 1970:216) un tādēļ arī šķīries no dzīves talanta pilnbriedā; tie ļaudis, kuŗu dēļ, izsakoties Imanta Ziedoņa vārdiem, Čaks „tika sabradāts kā neieraudzīta baravika sūnās (...), sabruka citu un sava paša tāru saēsts” (Imants Ziedonis. *Garainis, kas veicina vāriŗanos. Raksti, runas, studijas*. Rīgā: Liesma 1976:136-137). Atcerēsimies, ka 50. gadu sākumā - neilgi pēc dzejnieka priekšlaicīgās nāves - veselu jezgu Vissavienības mērogā izraisīja ne tikai Čaka dzejkrājums *Cīņai un darbam* (1951), kur ietilpināta arī A. Stikānes citētā vārsmā „Padomju Latvijai”, bet uz grauda ņēma tos recenzentus, kas bija izteikuŗies par šo krājumu labvēlīgi. Tā, piem., toreizējais Latvijas Kompartijas Centrālkomitejas pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš Vissavienības Kompartijas oficiāla *Boļševik* 1951. g. 19. numurā metas virsū arī Jānim Sudrabkalnam par „nopietnu ideoloģisku trūkumu” noklusēšanu Čaka dzejojumos - velti tur esot meklēt „jaunās Padomju Latvijas vaibstus”, jo dzejnieks „attēlojis Latviju pilnīgi neatkarīgi no konkrētās vēsturiskās vides”. Vārdu „padomju” viņš lietojis, tā sakot, maskēšanās nolūkā, piem., dzejolī „Padomju Latvijai”, ko Čaks nebūt neesot veltījis *Padomju Latvijai*, bet kaut kādai „abstraktai dzimtenei, kuŗai nav noteiktas sociopolītiskas

sejas". Vēl vairāk - šo dzejoli raksturojot „nacionālistiski motīvi”, un katram apzinīgam padomju pilsonim taču esot „zināms, ka ar abstrakto dzimtenes jēdzienu spekulē nacionālisti, cenšoties apkrāpt darba ļaudis un noslēpt savu īsto dzimtenes un tautas ienaidnieku un nodevēju seju”. Tā kā Čaks jau bija aizmidzis uz mūžu, „partijas organizācija pamatoti sarājusi un nosodījusi” ļoti bailīgo un padomju varai vienmēr iztapīgo Jāni Sudralkalnu - par nopietnas ideoloģiskas klūdas pielaišanu, t.i., par uzslavas izteikšanu Čaka „formālistiskajiem dzejoliem kopumā”, nodeklarē Kalnbērziņš. Par šo drūmo, bet raksturīgo čakiānas epizodu no Anastasijas Stikānes raksta lasītājs diemžēl nekā neuzzina.

Režisors un lugu rakstnieks Pēteris Pētersons savās pārdomās par *Spēlē, Spēlmani!* jautā, kā tas var būt, ka vēl pēc deviņiem gadiem, skatoties šo Čaka dzejojumos bazēto poētiskā teātra izrādi, „skatītāju sirdsbalss zālē nav mazinājusies, ko sajūt arī aktieri un vienmēr no jauna aizdegas, un viņiem neapnīk šo spēli spēlēt” (116). Cēloni šādai ilgu gadu neatslābstošai emocionālai iedarbei Pētersons redz Čaka dzejas drāmatismā, „kas šādu iekvēli kurina”, Čaka drāmā, „kas gruzd aiz katras rindas un, darbībā atraisīta, atkal pārvēršas liesmā”, un Čaka spilgti individuālizētajā tēlu pasaulē - Ormanis, Spēlmanis, Fransuā Vijons, Amadejs Hofmanis, bodes īpašniece Šulcene, avižu vecīte, viesmīlis, matrozis, ielas zēns, lepnā sieviete, jaunkundze ar sunīti, puķu meitene, lēdija ar paplāti, priekšpilsētas meitene, savādā meitene. Drāmatizējuma *Spēlē, Spēlmani!* galvenā liriskā varoņa Dzejnieka došanās meklēt (pēc atmošanās) sapnī pazudošo Spēlmani un viņa Meitu un atkal satapšanos šājiem dūmiem piesmacētajā krogū, kur „kā kūļus” līdz galējai trulībai nonākušos ļaudis kopā vāca „pats Saimnieks, sitējs pārbaudīts”, Pētersons kultūruzaugiem pārprātam iztulko kā „fašisma nāvējošo taustekļu ieurbšanos tautas dzīvajā miesā”. Ja jau „pats Saimnieks” simbolizē mūsu tautas paverdzinātājus, tad katrā ziņā *visus*. Ja lasām *Matīsu, kausu bajāru* programmatiskas ciņas dziesmas līmeni, tad, tāpat kā Rainis savā sērdieņu dziesmā *Daugava*, arī Čaks savā drāmatiskajā poēmā vērsās pret *visām* pretvarām, pret *visām* čūskām, kas „zemes asins zīda”. Tiesa, varmācīgā Saimnieka nāvējošie taustekļi Čakā radīja lielas bailes un uz neilgu laiku līdzīgi viņa paša radītajiem tēliem Spēlmanim un Meitai dzejnieks centās izpatikt Saimniekam ar vairākiem „rīmīgiem” sociālā pasūtīnājuma panēgīrikiem un ditirambiem gan padomju tankam, lielgabalam un „katjūšām”, gan arī, protams, pašam Saimniekam, pārbaudītajam sitējam - lielajam Staļinam. Bet šie

izpatikšanas mēģinājumi padomju varai izvērtās par totālo fiasko, kā par to liecina valstiskie uzbrukumi Čakam 40. gadu otrā pusē un viņa darbu nepublicēšana no 1951. līdz 1959. g. Piem., Čaka poēmu *Spēlē, Spēlmani*, kurās vārdā nosaukta arī P. Pētersona aplūkotā poētiskā teātra izrāde, modrie cenzori neatļāva publicēt veselās trīs dekadas - svešu jeb pretvaru noliegums, acīmredzot, viņu ausīm likās pārāk dumpīgs. Tādas rindas kā:

*Še, nemiet, kas no manis paliek.
Bet pats es - dvēsele un gars -
Jums degšu pāri. Lauztiem paliem
Tā pāri kvēlo saules stars.*

Vai atkal:

*Jūs esat šauri savos priekos,
Un jūsu sāpēm sāpju trūkst.
Es visiem jums bez prāta liekos,
Jo jūsu prāts jums smags kā jūgs.*

(Raksti V Rīgā: Liesma 1976:168)

(Nobeigums nākamajā numurā)

KLĪDU LABOJUMI

JG 152. numurā

27. lp. 1. sl. 2. rindā no augšas: pēc vārda mainīgā izlaists vārds: pareizībā;
27. lp. 1. sl. 5. rindā no apakšas: vārda tālinā vietā jābūt: tālinās;
27. lp. 2. sl. 9. rindā no apakšas: vārda skolotā vietā jābūt: Skalotā;
29. lp. 1. sl. 13. rindā no augšas: vārda ir vietā jābūt =;
29. lp. 2. sl. 10. rindā no augšas: vārda kaugumijas vietā jābūt: kaugumija;
30. lp. 1. sl. 20. rinda no augšas lasāma: sava cena. Illūzija nr. 2: noliegšana, ka tāda cena va-;
31. lp. 1. sl. 20. rindā no augšas 5. vārdam jābūt: 'ir';
31. lp. 1. sl. 20. rindā no apakšas lasāma: piesavināšanās nozīmē - vecās, televīzijas, efektu izl-;
33. lp. 2. sl. 10. rindā no apakšas: vārda Nesam vietā jābūt, Neesam;
34. lp. 1. sl. 3. rinda no apakšas lasāma: nepieciešamo to tā," ka tās apmierinātas, un mēs tevi;
34. lp. 3. sl. 12. rindā no apakšas vārda atkātojumiem vietā jābūt: atkātojumiem;
35. lp. 2. sl. 20. rinda no apakšas lasāma: krāso visādi - runā par pašmāju ražas uz-;
17. lp. 1. sl. 18. rindā no apakšas vārdi: S. Volless (Stevens Wallace) aizstājami ar vārdiem - V. Stīvens (Wallace Stevens)

**L. Ulmane. Ienākšana. No cikla „Sieviete”.
Bronza.**

Laimonis Mieriņš

**PIEZĪMES PAR LATVIJAS MĀKSLAS DZĪVI
1984. GADĀ**

Profita motīva iedvesmā izveicīgs tirgotājs vienmēr parūpējas, lai viņa uzņēmumā pircēji katru dienu atrastu ko jaunu un interesantu. Taču pilnīgi cita situācija sagaida jebkuras mākslas attīstības vērotājus. Kontroversijas un izlēcieni raksturo mākslas radikālizēšanos, bet pelēcība - tās pretpolu, nostabilizēšanās procesu. Tikko aizvadītais laika posms drīzāk iezīmē pēdējo nekā pirmo aspektu. Protams, viss ir relatīvs. Lielo jaunrades rosību apliecina daudzo un dažādo izstāžu virknes. Tāpēc ir pamatoti ap-

galvot, ka tēlotājas un lietiskās mākslas galvenā dominante ir tās daudzveidība.

Par tradīciju kļuvušās mākslas dienas ir vis-svarīgākais notikums kalendāra gadā. Plašā vēriena izdarības vieno skatītāju un mākslinieku, palīdzot pārvarēt zināmās plaisas ... ja padomju apstākļos tādas vispār drīkst eksistēt. No publicistikas gūst kā mākslinieki, tā režīms, bet no ielas cirka ikviens ar labu humora izjūtu.

Ar līdzīgu funkciju, bet daudz nopietnākā garā noris arhitektūras dienas, kurās ievadīja Latvijas arhitektu savienības 9. kongress, atzīmējot 150 gadus, kopš dzimis pirmais akadēmiski izglītais latviešu arhitekts Jānis Baumanis. Arhitektūras dienām veltītājā izstādē Pēterbaznīcā dominēja interesanti realizējamie projekti.

Sadarbība starp arhitektiem, dizaineriem un māksliniekiem ir laba. To pašu nevar teikt par būvindustriju. Izskatās, ka ar to saistītās praktiskās problēmas ir tiešs padomju īpatnību rezultāts: pārlietu lielā centrālizācija, iniciatīvas trūkums utt. Ja jaunbūvēto viesnīcu „Rīdzeni” uzskata par visumā labi izdevušos, tad nedienas ar vannas istabu iekārtošanu, jo „būvindustrija vairās ražot detaļas plakņu un formu sadurvietām un pārejas vietām. Piemēram, ražo flīzes vannas istabai, bet tikai vienu pamatformu, kas veido plakni, un neražo flīzi pārejai uz grīdas plakni, stūra flīzi, augšējā noslēguma flīzi utt. Bez visa tā vannas istabu nemaz nevar normāli iekārtot, tas attiecas arī uz šo viesnīcu.”

(Māksla 3)

Neskatoties uz līdzīgām ikdienišķām likstām, arhitekti nav stāvējuši uz vietas. No Latvijas laikmetīgās arhitektūras labākajiem sasniegumiem citu republiku un ārvalstu speciālisti atzinīgi ir novērtējuši Mežciema arhitektoniski telpisko risinājumu. Tas tomēr negroza lietas būtību. Vispārinot, padomju „celtniecībā tiek izlietoti milzīgi valsts kapitālieguldījumi, būvmateriāli, kas nekvalitatīva darba rezultātā nenodrošina cerēto atdevi un uz daudziem gadu desmitiem bojā apdzīvoto vietu izskatu. Mūsu sabiedrība nav dabūjusi cerēto. Primitīva vienveidība un nesakoptība nevar radīt iedzīvotājos pozitīvas emocijas un lepnumu par sasniegto.”

(LUM 37)

Noteikti pozitīva parādība ir restaurācija, jo tā tiek saglabāta kultūras vērtības nākamajām paaudzēm. Laukos restaurē arī bijušo muižu pilis un to saimniecības ēkas (Šlokenbergas muižas ansamblis), piemērojot tās tagadējām vajadzībām. Bieži restaurētāji sastopas ar jau pazīstamām problēmām: grūtības rada piemērotu materiālu un amatnieku trūkums, kā: dakstiņu un to licēju, parketa licēju, lai gan režīms līdzekļus neliedz.

Šādos apstākļos nesen nodibinātais Latvijas dizaina centrs cenšas minētās problēmas novērst, saduroties ar gluži neiespējamu situāciju, kad „saskaņu starp projektētājiem, ražotājiem, tirgotājiem, patērētājiem atrast neizdodas.” (LuM 49). Tehnoloģija, kam pat vienkāršas cilindriskas formas apgūšana sagādā grūtības, atstāj sekas arī grāmatu grafikā ne tikai ar neprecīzo iespaidumu, bet bieži tā „nokauj” sākotnējo dizainisko ideju, jo „ne vienmēr mākslinieku ieceres adekvāti spēj atspoguļot mūsu labie palīgi - poligrafijas meistari, kuri nereti dažādu iemeslu dēļ atkāpušies no zīmējumu oriģināliem.” (Māksla 2)

Ievēribu pelnī dekoratīvi lietiskās mākslas skate izstāžu zālē „Latvija” ar 175 autoru 468 darbiem. Plašās ekspozīcijas kopējais sauklis bez šaubām ir daudzslāņaina tradīciju mantojuma sinteze, sākot ar dzelzs laikmeta formām līdz nesenai pagātnei. Te nav runas par vienkāršu dekorēšanu modes nozīmē, jo rezultāti ir labi apvienoti ar laikmetīgo un lietisko aspektu. Tekstilmākslā valda divi galvenie virzieni: darbi, kuru formas motivāciju ir ietekmējusi etnografiskā dominante un figūrāla rakstura kompozīcijas risinājumi. Kā agrāk, tā arī tagad teicama krāsu mijiedarbība ir latviešu tekstilmākslas pamatā. Jūt arī tendenci atgriezties pie divu dimensiju darbiem resp. plāksnē. Batikas darbi sagādā vilšanos, kas ir gluži negaidīta un izpaužas tehnikas un materiāla pašvērtības neizpratnē.

Keramikas mākslā tāpat kā tekstilijās jūt sevišķi spēcīgu etnografisko motīvu ietekmi labā nozīmē. Ekspozīciju izbalansē ekspresīvs modernisms, ko vislabāk pārstāv P. Mārtinsons. Viņa darbus būs pareizāk apzīmēt par plastisko skulptūru („Vai madonna?”). Šķiet, ka mākslinieks „neuzrunā” caurmēra gaumes pub-

liku, drīzāk gan ar zināmām priekšzināšanām apbruņotu minoritāti. Dekoratīvi iespaidīga ir metalla mākslas apdares nodaļa, kas izceļas ar laikmetīgu lietiskumu. Fascinējošas ir rotas lietas, sevišķi, to koncepcijas, sākot ar arhαιoloģisku un latvju rakstu motīvu izmantošanu līdz ekspresīvi modernam praktiskumam.

LPSR Vēstures mūzejā tautas mākslas izstāžu zālēs iekārtota daiļamatnieku kolektīvu izstāde. Ir eksponēti tekstildarbi, metallopstrāde, pinumi un ādas izstrādājumi. Ja tekstildarbos jūt ļoti spēcīgu folkloras motīvu ietekmi, tad vismazāk tādu var saskatīt metallopstrādē. Visinteresantākā ir bijusi pinumu nodaļa, kur daiļamatnieki veiksmīgi ir atdzīvinājuši sen aizmirstas tehnikas, kā klūgu, sakņu pinumus u.c. Zīmīgu vērtējumu par paveikto daiļamatnieku darbu ir devis Rūta Kaminska: „Izstāde rāda stabilu kolektīvu darba tradīciju apliecinājumu atturīgā formā, izvairoties satraukt skatītāju ar negaidītiem pārsteigumiem.” (LuM 30)

Saistoša ir republikas 4. ādas mākslas izstāde. Šī disciplīna Latvijā ir jauna, ko praktizē tikai kādus 20 gadus. Tās attīstībā liels nopelns ir Tallinas mākslas institūtam, kur speciālo izglītību ieguva laba daļa latviešu mākslinieku. Viņu pienesums ir ieviesis plašāku un dziļāku krāsainību, krāsu mijiedarbības aspektu, kā arī asociatīvo tēlainību un, protams, arī nacionālo savdabību. Izstādes galvenā dominante ir tās neparastā daudzveidība. Tas pierāda, ka ādas mākslas materiālie ierobežojumi nav šķērslis pulsējošai, radošai domai. Atsevišķu atzīmī pelnī ļoti oriģinālie A. Līcītes galanterijas priekšmeti un tērpu sastāvdaļas. Pēdējie norāda arī uz praktiskumu.

Ēka Valkas rajona kolchozā „Oktobris”.

A. Ģinbergs. Dzērienu etiķetes.

Baltijas republiku jauno mākslinieku lietiski dekoratīvās mākslas darbu konkursa izstādei zālē „Latvija” ir bijis nevienāds līmenis. Dace Lambergas starp citu saka: „Nezinu, kāpēc izstādē radās iespaids, ka mākslinieku visjaunākā paaudze pārāgri iet pa vieglākās pretestības ceļu, pārlietu sevi saudzē ...” (LuM 12) Tomēr latviešu nodaļas metalla apdares ekspozīcija varējusi lepoties ne tikai ar individuālītāti, bet arī ar interesantu izdomu. Ļoti sekmīga ir Rīgas modeļu nama jaunā modulētāja Gunta Vīcupe. Pēc viņas idejām veidoto tēru pamatstruktūrā ir etnogrāfiskie elementi un etniskas krāsu akcentu atbalsis, kas labi saderas ar izlasītiem

Viesnīca „Rīdzene. Arhitekti: Z. Kalinka, J. Gertmanis, V. Kadirkovs.

modernās mākslas (oparta) kontrastiem. Vīcupe organiski izjūt dažādo materiālu īpašības un, saprotams, arī praktiskumu. Tiešām te ir darīšana ar oriģinālu un labas izdomas apveltītu modulētāju.

Ar pirmo personālo izstādi Pēterbaznīcā debitēja tekstilmāksliniece Aija Baumanē. Viņa ir teicama koloriste un ļoti iekļūstīga pret materiāla īpatnībām. Baumanē labi izprot vizuālo formu, un te slēpjas viņas mākslas spēks. Ekspozīcijas darbus varētu sadalīt impulsa svaiguma pielādētos, kas iedarbojas uz skatītāja emocijām un tādos, kurus vairāk vērtējami ar prātu un intelektu.

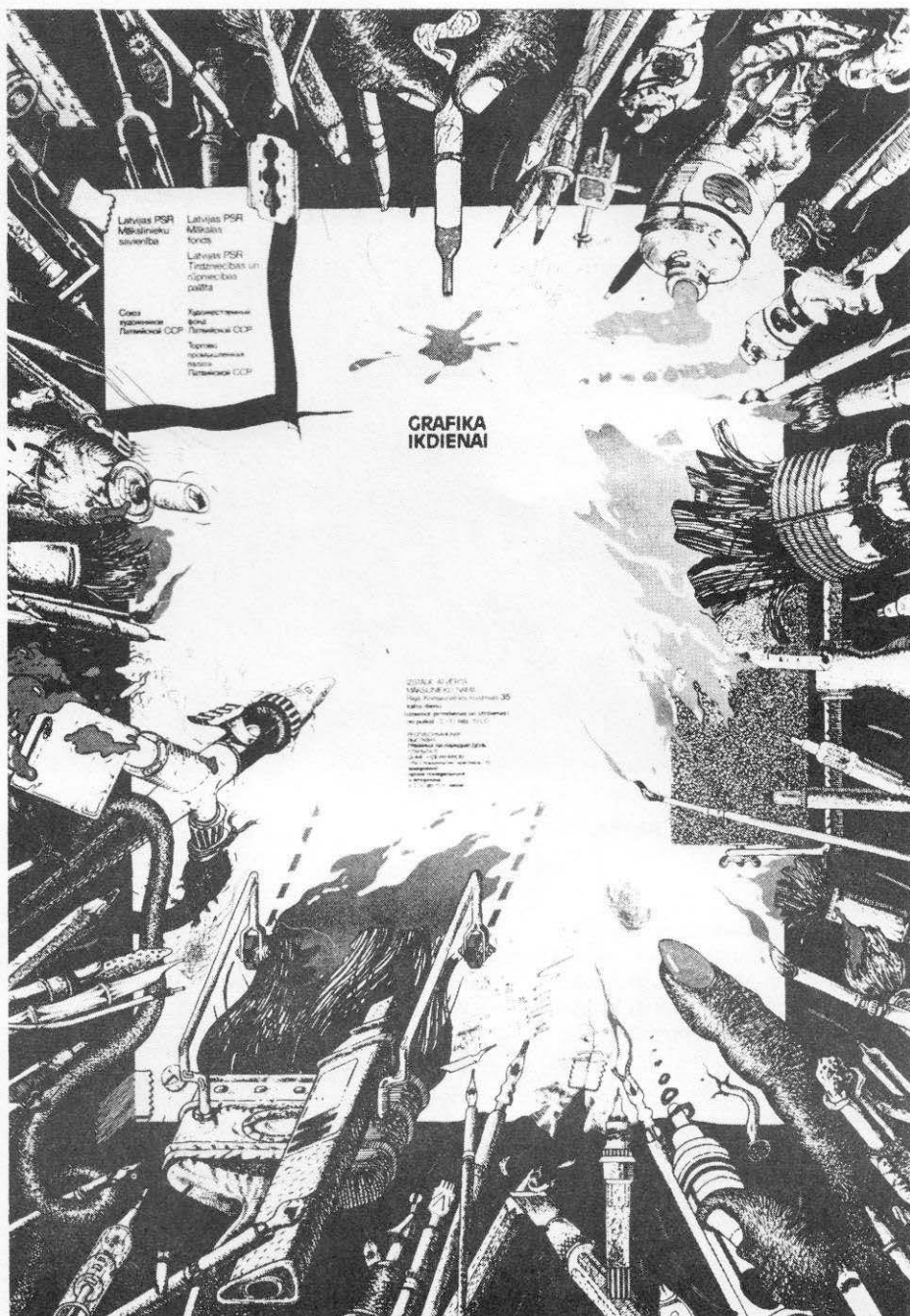
Tekstilnieces, vecmeistares Ellas Ūdres-Dvieles personālizstādē Aizrobežu mākslas mūzejā valda ģeometriski ornamentālas kompozīcijas. To iedvesma nav tik daudz nākusi no tautas mākslas kā no tiešām dabas studijām.

Tēlnieku namā skulptore Gaida Grundberga ir eksponējusi darbus gandrīz no visiem žanriem un materiāliem. Māksliniece turas pie reālisma laikmetīgā izpratnē. Viņas darbi, piemēram, portreti iezīmējas ar labu raksturojumu, bet kompozīcijas ar vērienīgu dinamiku. Pievilcīgas ir viņas animālījas, kas reizēm ir kautrīgi biklas, bet vienmēr pilnas apslēptas enerģijas.

Mākslinieces Alvīnes Veinbachas ekspozīcijas pamatforma ir sievietes ķermeņa savdabīgā un emocionāli izjustā skatījumā, nedaudzos portretus ieskaitot. Šķiet, ka marmors viņas iecerēm ir vispiemērotākais materiāls.

Pirmā personālizstāde Rasmai Bruzītei Tēlnieku namā ir daudzsološa atskaite par paveikto. Izskatās, ka latviešu tēlniecībā ir ienākusi jauna, izcila kalibra tēlniece, figūrāliste. Bruzīte ir profesionāla meistare vislabākajā vārda nozīmē, kas izsakās plastiski skaidri, tīri, sievišķīgi bez izsaldinājumiem vai līdzīgiem atribūtiem, emocionāli iedarbīgi, bet balansēti. Viņa pārsteidzoši atklāj materiāla specifiku, vienalga, vai tas būtu marmors, granīts vai bronza un, ar Teodora Zaļkalna vārdiem izsakoties, pārliecinoši izceļ „tēlnieciski būtisko”.

Īpatnēja parādība padomju mākslas dzīvē ir tā saucamās tematiskās izstādes. Režīms gaida no māksliniekiem darbus, kas atspoguļotu padomju dzīves reālītātes ne dokumentālā, bet gan ideālizētā skatījumā. Kritiķe Dace Lambergas jautā „...kāpēc mūsu laika biedri tik maz risina saturā aktuālu tematiku?” (LuM 38) Runa ir par apjomīgo izstādi „Rudens-84”, veltītu 40 gadu atcerei, kopš Rīga atbrīvota no vācu iebrucējiem, kurā dominē klusās dabas, ainavas un portreti. Ja nu šāda un līdzīga rakstura izstādes saprotamu iemeslu dēļ nav pietiekoši izsmieļošas, tad daudz interesantākas ir personālās izstādes, jo tām vienmēr piemīt dziļuma perspektīva.

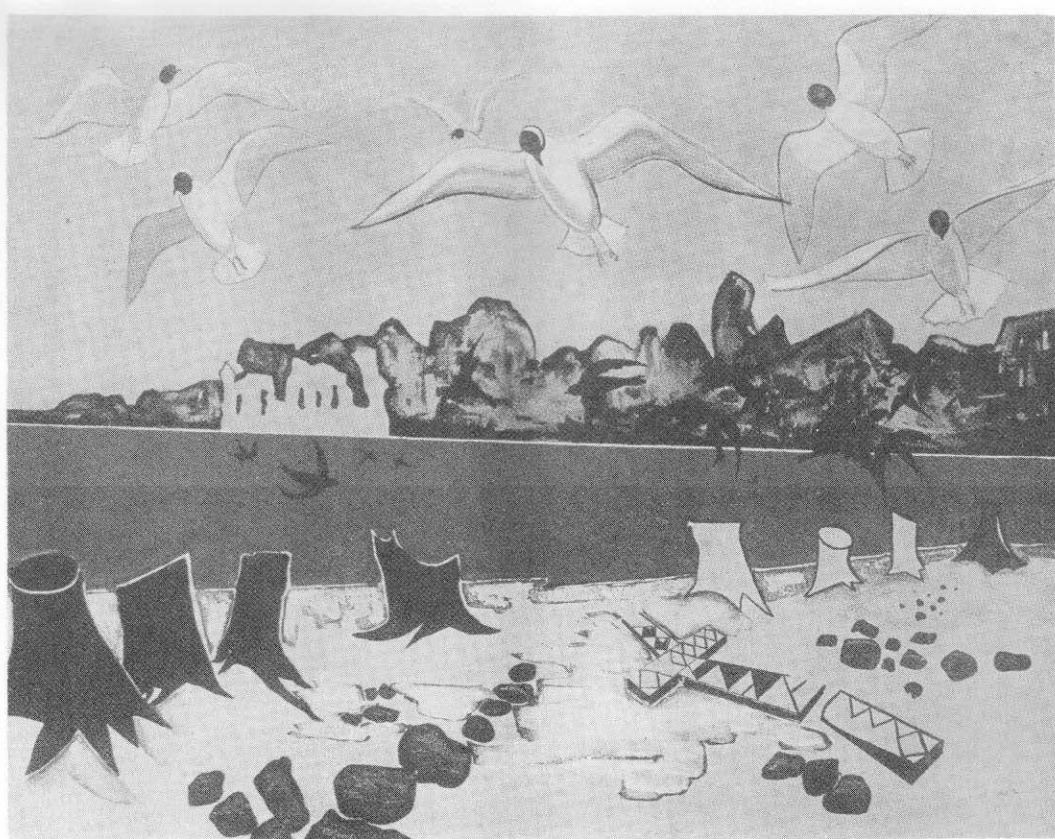

J. Putrāms. Izstādes plakāts.

Tēlotājas mākslas konceptuālos pretstatus labi raksturo divu atšķirīgu mākslinieču personālās izstādes, kas bija skatāmas Zinību nama apaļajā zālē, proti, gleznotājas un grafikes Frančeskas Kirkes un gleznotājas Ilzes Streckāvinas. Vienīgais vienotājs elements abām izstādēm ir to figūrālais laikmetīgums. Kirkes konceptuālā uztvere ir vizuāli tradicionāla, mazliet romantizēta un sievišķīgas juteklības apdvesta. Labi organizētas arabeskām līdzīgas formu saspēles un efektīvi noskaņota krāsu emocionālitate iedarbojas uz skatītāja jūtām tieši, nepārprotami. Savos grafikas darbos viņa ir daudz konkrētāka. Streckāvinas māksla

domāta vairāk prātam nekā impulsīvai jūtu pasaulei. Šie darbi ir bez dekoratīviem izsaldinājumiem ar askētiski spartiskām formām. To vizuālais impacts ir uzbudinoši urbojšs, iedarbīgs, jautājošs. Te tiek uzvandīta zemapziņa apziņas pasaulē, kas skatītāju var nepatīkami pārsteigt ... Tas droši vien būs viņas galvenais nolūks, bet drīzāk morālīzēšanas nekā labošanas nolūkā ...

Sakarā ar gleznotāja, marīnista, Eduarda Kalniņa 80 gadu jubileju, māksliniekam bija retrospektīva personālizstāde izstāžu zālē „Latvija”, kurā eksponēti darbi sākot no 1939. gada. Par latviešu marīnas glezniecības meistaru viņš

L. Auza. Balto putnu trauksme. Akrils.

izveidojās drīz pēc kara. Formas koncepcijas lietās Kalniņš ir diezgan konservatīvs, pat konvencionāls. Tomēr darbu uzbūve ir racionāli skaidra, loģiska, tos uzlādējot ar sensuālu dabas izjūtu ļoti svaigā tvērumā. Šādi nosvērtā glezniecība ir Kalniņa piensums latviešu tēlotājā mākslā.

Leņina prēmijas laureāta gleznotāja Induļa Zariņa 13. personālizstādi varēja apskatīt Valsts mākslas muzejā. Mākslinieks pieder pie latviešu reālistiskās tradīcijas turpinātājiem un savā laikā guva ievēribu ar strēlnieku temas darbiem. Soreiz mākslinieks pārsteidz skatītāju ar vērienīgām ainavām visdažādākajās noskaņās un gada laikos, kas veidoja ekspozīcijas lielāko daļu. Koloristiski labi noskaņotās, ekspresīvi tvertās dabas interpretācijas pieder pie viņa labākajiem darbiem.

Laikam gleznotāju, autodidaktu Arvīdu Strauju, dēvēt par naivās mākslas pārstāvi šī vārda parastajā nozīmē gan nevarēs, kā tas redzams no viņa personālizstādes Latvijas PSR Vēstures muzejā telpās. Straujas ainavu īpatnējais vienkāršojums ir stilizēšana, un te slēpjas viņa mākslas stiprā puse.

Juris Jurjāns ir pazīstams kā lietiskais grafiķis, bet Valija Liepiņa savā laikā darbojās kā kostīmu māksliniece Rīgas kino studijā un Akadēmiskajā drāmas teātrī. Jurjāns ir eksponējis ekspresīvi tvertas ainavas un optimistiski noskaņotus

figūrātīvus darbus Mākslinieku namā. Turpat bija aplūkojami Liepiņas uz folkloras vai vēstures motīviem bazētas gleznas un ļoti patīkamām krāsu saspēlēm noskaņoti portreti.

No provincēm - Siguldā atzīmējama gleznotāja Viļņa Eglīša personālizstāde, jo tā pieteic latviešu glezniecībā daudzsološu īpatni, sevišķi „aktu gleznojumos viņš pietuvojies latviešu glezniecībā neparasti vitālam, reizēm nesaudzīgi skarbam cilvēka fiziskās esamības aplicinājumam...” (LuM3) Pastozie, bieži primāro krāsu triepieni īsti vīrišķīgi atvēzīgā garā neļauj šiem darbiem paiet garām. Eglītim ir sava mākslinieciskā seja, kas var tikai bagātināt vispārējo mākslas dzīves panorāmu.

Doles salas muzejā neliela, bet toties iespaidīga retrospektīva personālizstāde ļoti savdabīgajam māksliniekam - gleznotājam Leonīdam Āriņam ar eksponētiem zīmējumiem un gleznām. Viņš ir atradis savu aicinājumu īpatnējā fovisma un ekspresionisma sintezē, stingri noenkurotu subjektīvā fantāzijas, iztēles pasaulē. Caurmēra izstāžu apmeklētājs ne vienmēr spēs pilnībā aptvert un vizuāli baudīt šo darbu pievilcīgo intimitāti. Āriņa māksla varbūt patlaban nav sevišķi populāra, bet tā lieliski bagātina latviešu glezniecību.

J. Pauļuks. Fellicita. Eļļa.

R. Pinnis. Vēstule. Eļļa.

Juris Dimiteris Aizrobežu mākslas mūzejā eksponējis plakātus, klusās dabas un nedaudz teātra maketu. Intims kolorists, labu formas un dizainisko izpratni un dzīvu iztēli. Ja meklē, tad viņa darbos var saskatīt tālas sirreālisma ieskaņas. Parasti tiem ir savs zemteksts vai nedaudz literatūras un ir intriģējoši, ka dažreiz mākslinieks mēdz tos atstāt bez nosaukuma ...

Ar atšķirīgu tematiku iezīmējas jaunās gleznotājas Ilzes Šēnbergas personālizstāde Zinību namā. Visa priekšzīmīgi iekārtotā ekspozīcija sastāv tikai no ziedu gleznojumiem, bet ne ilustratīvi botaniskā skatījumā. Viņa labprāt lieto temperu vai guašu, veidojot savas ziedu koncepcijas poētiski un ar izdomu. Šēnberga ir daudzsološa māksliniece.

Gleznotāja Lidija Auza ir vienmēr skatītājos izraisījusi „pretrunīgas diskusijas - diapazonā no sajūsmas līdz pāri stāvošam smīnam vai ab-

solūtam noliegumam.” (*LuM 50*) Viņas personālizstādē Mākslinieku namā bija skatāma pēdējo četru gadu darbības klāsta izlase. Auza ir izcila koloriste, kas savu formu konstruē bez tonālītes plakani un dekoratīvi. Māksliniece bieži izmanto sadzīves asociācijas, nerēķinādamās ar sabiedrības aizspriedumiem. Vismaz tā pavedina domāt darbiem dotie nosaukumi. Viņas vizuālās koncepcijas vēstījums ir nepārprotams, pārdzīvojumā tiešs un labi noorganizēts.

Grāmatu ilustratora un gleznotāja Jāzepa Pigožņa personālizstādes, šoreiz Valsts Mākslas mūzejā, vienmēr izraisa populāru interesi. Viņam ir izveidota savdabīga koncepcija un īsti pigoznisks stils, kas literārā nozīmē „nepazīst” negatīvo. Te darišana ar dažādu tautisko motīvu un citu ietekmju organisku saliedējumu. Sirsnība, tēlainība un pigozniskā

I. Zariņš. *L. Freimanes portrets lomā. Eļļa.*

izdoma ir viņa mākslas pamats. Te vietā citēt mākslinieka atmiņas no studiju laika Mākslas akadēmijā, sevišķi sekojošo: „Grāmatas par impresionismu tolaik Akadēmijas bibliotēkā varēja dabūt ar dekāna speciālu atļauju. Oficiālais viedoklis atstāja mums dabu. Tā bija nevis runāšana ar dabu, bet dabas nozīmēšana, nogleznošana, atdarināšana. Tā kā biju gluži no citas vides, dibināju savas idejas uz šīs bāzes. Radošās darbības sākums sakrita ar „skarbā stila” sākumu. Bet es biju cits. Pretruna starp šo stilu un to, ko es gribēju darīt.” (*LuM* 43)

Atzīmi pelnī glezniecības vecmeistara Rūdolfa Piņņa 80 gadu jubilejas izstāde Valsts Mākslas muzejā, kas līdzīgi Jāzepam Pīgozņim ir vientuļš sava ceļa gājējs. Par spīti sirmajam vecumam, Pinnis pārsteidz ar jaunām koncepcijām. Šī neparastā vitalitāte liek domāt par lielo renesanses dižgaru gleznotāju Ticiānu. Pats mākslinieks jau saka, ka „Atkārtotāns manos darbos ir mans lielākais ienaidnieks - jo ūdens, kas aiztecējis upē, nekad neatgriežas. Un koks savu lapotni nemēģina gremdēt zemē.” (*LuM* 3) Pinnis vienmēr ir bijis iekļūgts kolorists. Šo savas

I. Celmiņa. *Tautasdziesma. Eļļa.*

mākslas aspektu viņš joprojām papildina un izkopj. Piņņa gleznnieciskā forma ir personīga sinteze no antīkās senatnes, pamišus aizņemoties un pārstrādājot gan ēģiptiešu, gan grieķu, gan latviešu tautas mākslas elementus. Šādi attīstītu veidolu koncepcijas ir vizuāli skaidras, nesamocītas un laikmetīgi trauksmīgas. Tas mazliet atgādina angļu modernista Nikolsona mākslu.

Nav iespējams šī apskata logātos pieskarties visām notikušajām izstādēm, apskatītā izlase ir pietiekami reprezentatīva. Tēlotājā mākslā vērojamas stilu dažādības, kurus apvieno figuratīvs vēstījums un relatīva atturība. Protams, te vienmēr atradīs izņēmumus. māksliniekus, kas nekādi neiederas ērti klasificējamā panorāmā. Padomju režīms varbūt vēlētos redzēt ko citu. Piemēram, par Republikas jauno mākslinieku izstādi ar temu „Jaunatne mieram” starp citu var lasīt šādas

kritiskas rindas: „... jāpiekrīt spriedumiem, ka jauno stājā atklājās (šīnī izstādē - īpaši) negaidīti maz ieinteresēti un kaismes tautas likteņa apzināšanā.” (LUM 32) Izstādē dominējušas klusās dabas, ainavas, portreti u.c., bet gandrīz ne vēsts no cerētā ... Māksla iet savu ceļu.

Ja kādreiz viena no latviešu tēlotājas mākslas iezīmēm bija strēlnieku temas daudzinašana, tad šodien var vērot modi, kas saistīta ar latviešu folkloras motīviem. Tuvāk neanalizējot šīs parādības cēloņus, paliek iespaids, ka te drīzāk darīšana ar folkloras dievināšanu, sevišķi lietiskajā mākslā.

Diez vai būs maldīgi apgalvot, ka formas koncepcijas izpratnē šodien ir maz starpības starp Rietumu un tagadējās Latvijas mākslu. Vienīgi zināmu tematisko izstāžu speciālā atribūtika norāda uz šo darbu izcelsmes vietas gaisotni. Izņēmums ir abstraktās mākslas iztrūkums. Citādi šīs ir bijis mierīgs gads.

Nu saprotams, ka lietām ir dvēsele! Varbūt lietu fetišisma laikmetā, kad valdnieku tronī iesēdies patērētājs, mēs ikdienas steigā šo dvēseli nepamanām, bet māja taču nav tikai plikā celtne - logi, durvis, samūrēti ķieģeļi un sanagloti dēļi. Katrai mājai pavisam nenoliedzami ir savs gars. Visvaldim Lāmam tas ir „pavarda kungs Ašgalvis”, un mums katram pavisam cits - bet ir!

Visbrīnumainākais cilvēku roku darbs tomēr, man šķiet, ir tilts. Tornis iestiepjas debesīs, tunelis iurbjas zemē, bet tilts savieno divus krastus - šodien ar vakardienu, zināmo ar nezināmo, Rīgu ar Pārdaugavu. Uz tilta cilvēki sastopas, pirmo reizi pār tiltu ejot, var kaut ko vēlēties un zem tilta ir ne jau tikai ūdens, bet arī mūžam mainīgā plūsma. Plūsma ar nemainīgo virzienu uz lielumu un plašumu, uz savienošanos ar jūru un visumu. Un kad pirmo reizi pēc daudziem gadiem soļoju pāri Eslingenas tiltam uz Pārnekāras pusi, atceros to tālo pēckāra laiku, kad šie cepuri paceļot cits citu sveicināja, tikai maigi hiperbolizējot vai it visa Latvija. Volfgangs un Anna Dārziņi runājās ar ciemiņiem Anslavu Eglīti un Veroniku Janelsiņu, uz ģimnaziju steidzās mūžam nopietnais direktors Nagobads, vāji dzirdēdams, bet vingru soli ar lielu bumbu maisu pār taisno muguru soļo Richards Dekšenieks. Polītiķi Klīve un Bastjānis, cienījamais archibīskaps Grīnbergs un jaunais mācītājs Lūsis, profesori Kuga un Liberts. Vīri un sievas spēka gados ar aizgājušā kara pārdzīvojamu sejas, vecie, ko priekšlaicīgi pieliekusi pazaudētās dzimtenes sāpe, ģimnazisti ar jaunības neatbildīgo bezbēdību un dzirkstošo prieku... Tagad tilts sarāvis tāds šauriņš, ka pietrūktu vietas toreiz daudzajiem gājējiem, zemnieku vērsu pajūgiem un amerikāņu armijas automobiļiem. Arī pati Nekāra iespīlēta tāda krietna grāvja platumā. Pārnekāras pusē tagad ūdens vietā plūst automobiļi un tikai 13. gadusimta Plenzauas tornis ir tikpat pamatīgs kā toreiz.

No tilta nogriežoties pa labi uz Štutgartes ielu, stūrī pazudis mazais veikaliņš, kur pārdeva latviešu grāmatas un kur kādreiz noklausījies, kā jaunais dzejnieks Teodors Tomsons dedzīgi skaidroja, ka franči tādu dzejnieku kā Frici Bārdu katēgoriski atteiktos „ņemt par pilnu”. Ielas otrā pusē Ūlandielas krustojumā, pakāpjoties pa mazām kāpnītēm, iegāja Arvīda Klāvsona *Latviešu Zīnu* pasaulē. Aiz veikala telpas, kur pārdeva avīzīti, sākās redakcijas valstība ar redaktora kabinetu pašā galā. No redakcijas darbiniekiem prātā palicis Jānis Porietis, ko vēlāk Amerikā dēvēja par latviešu preses senioru un kuŗam ilgus gadus Bostonā bija latviešu mākslas salons. *Latviešu Zīnas* iznāca no 1945. līdz 1949. gadam un diez vai kur vēl saglabājies pilns šīs kultūrvēsturiski nozīmīgās avīzes komplekts. Katrā gadījumā, uzkāpjot pa

mazajām kāpnītēm, tagad varēsīt vērt drēbniekdarbnīcas durvis un tālāk bijušās redakcijas telpās ir krogus.

Tanenberga ielas galā aiz pēdējās blokmājas, kurā toreiz dzīvoja kolonijas vecākais Kārlis Kalniņš, Valija Priedīte, - Richards Dekšenieks (varbūt lai domās pieceļas visi, kas toreiz dzīvoja Tanenberga ielas blokos!) inženiera Strautiņa vadībā izbūvēja sporta laukumu, ko nosauca UNRAs priekšnieka francūža Pinzona di Sela vārdā. Nez kur šodien šis svarīgais franču priekšnieks un viņa toreiz izdarīga iatviešu draudzene? Tagad bijušā laukuma vietā uzbūvēta vēl viena tikpat neglīta blokmāja.

Veila un Breitenas ielu stūrī krietni pavecā blokmājā iesākumā bija pārtikas sadales punkts un vēlāk provizora Krēsliņa aptieka. Tā vien liekas, ka tajā mājā dzīvoja Volfgangs un Anna Dārziņi, bet pagrabā pēdējā laikā bija Ziga Ozola un Viestura Kleinopa veikaliņš. Tagad mājas priekšā čalo fontāns un pāri Breitenas ielai (kas nemaz vairs nav iela, bet kājnieku aleja) pamatskolā mācās vācu bērni, kamēr viņu latviešu priekšgājēji Amerikā audzina mazbērnus un skaita gadus līdz pensijai. Breitenas ielas pamatskola bija gan daudz vairāk kā skola. Vakaros šeit rosījās dažādākie tautas augstskolas kursi, skanēja Lindemaņa korā dziesmas un dunēja Valijas Priedītes dejojājo soļi (toreiz deju grupas vēl nesauca tagad ierastajos vārdos, kā: pastalnieki, tītavīnas vai daiļdancis). Te arī pārsprīda jaunās Latvijas politisko struktūru, dalīja portfeļus, rīkoja izstādes, priekšlasījumus un ārpusē kārtojās dziesmu svētku gājiens.

Bet skolas pagalmā bija vingrotava. No sākuma vingrotavā dalīja kopkatla viru, bet vēlāk amerikāņu armija te rīkoja „skrīningus” un Zigurds Kaktiņš paukošanas kursus un sacikstes. Tautas sapulcēs izsvilpa boļševiku pārstāvjus, kas gribēja aģitēt par atgriešanos dzimtenē, bet pats galvenais - šeit bija mājvieta Latviešu teātrim Eslingenā. Tas patiesi bija brīnišķīgs teātris. Mūsu pelēkajā bēglu ikdienā tas mirdzēja kā dārgakmens: *No saldenās pudeles, Skroderdienas* (ar Lindemaņa kori Jāņu skatos) *Āksts, Minhauzena precības ... Ar Liliju Štengelī, Irmu Graudiņu, Kārlī Veicu, Jāni Lejiņu, Augustu Mitrēvici, Jāni Neimani, Reini Birzgalī un vēl daudziem ... Dekorācijas prof. Kugas vadībā gleznoja A. Treibergs, V. Rubis, R. Stāmere un T. Stubis tālāk uz Nekāras pusi „Flīgeršūlē”.* Tālvadīs Stubis pēc ģimnazijas nobeigšanas mācījās Eslingenas latviešu mākslas skolā. Pēc laika biedru atmiņām mākslas skolā Stubim bijis tāds kā „primadonnas” statuss. Amerikā dzīvojis Nujorkas apkaimē. Piecdesmito gadu beigās viņa gleznas reprodukcija parādījās *Jaunajā Gaitā* (20. num.), un viņš darinājis vāka metus *JG 3* numuriem (22, 23 un 24). Strādājis komerciālās mākslas laukā, nopircis jachtu un iegājis

amerikānos. Žēl!

„Flīgeršūle” tagad ir nojaukta, bet toreiz tā bija pasaule pati par sevi ar kartupeļu noliktavām, bridža un šachu klubu, boksa ringu, danču zālēm, galda tenisa telpām, teātra dekorāciju darbnīcām ...

No Breitenas ielas skolas (kur tolaik arīdzan bijusi svētdienas skola ar 600 (!) bērniem), ejot pret kalnu, nonākam pie Dienvidu baznīcas, kas celta no sarkaniem ķieģeļiem. Baznīcā iekārtota pirmā latviešu luterāņu archibīskapa Teodora Grīnberga piemiņas istaba. Grāmatas, amata tērps, fotogrāfiju albumi, bērnu vainagu lentes. Uz rakstāmgalda Latvijas republikas pase CZ 004178. Pasi izdevis 1928. g. 5. janvārī Ventspils policijas priekšnieks. Dzimis 1870. gada 2. aprīlī Dundagas pagastā. Piedalījies Saeimas vēlēšanās 1928. un 1931. gadā. Vairāki Valkā iespiesti zīmogi 30. os gados par iebraukšanu un atgriešanos no Igaunijas. 1941. gada 24. jūlijā atzīme par 2 kg kukuriza iegādi Rīgā, bet augustā Rīgas pilsētas tirdzniecības pārvalde izdevusi apgādes grāmatiņu. 1945. g. 7. aprīlī izdota uz turēšanās atļauja „Kreis Sonnenberg” (Vācijā). Pēdējo sprediķi teicis Dienvidus baznīcā 1961. gada 14. jūnijā, miris tieši vienu gadu vēlāk un apglabāts Eslingenas Plinsauas kapos.

Šī lielā latvieša monografijas uzrakstīšana ir viens no pavisam noteikti izdarāmiem svešuma latviešu nākotnes projektiem. Šķiet nenozīmīgi, vai iniciatīvu uzņemas trimdas luterāņu baznīca, korporācija „Lettonia” vai kāds cits. Darbs ir svētgais un veicams. Pāršķirstām latviešu bēgļu 1949. g. 21. maijā 50 gadu amata svētkos dāvāto fotogrāfiju albumu. It kā pārskats par latviešu Vācijā izdzītās tautas daļas likteni. Acis pakavējas pie Augusta Annusa altēr gleznas Valkas nometnes baznīcīnai, pie Jūlija Jēgera altērgleznas Lībekā. Vēlāk runājot ar jauno prāvestu Rozīti, noskaidrojas, ka šai piemiņas istabā saglabātā dokumentācija ir vienīgais pāri palikušais archīva materiāls par toreiz pāri par 8000 cilvēku aptverošo Eslingenas latviešu koloniju. Prāts lāga nevar aptvert, kā var aiziet nebūtībā vesela manas jaunības pasaule. Saprotams, nekāda lielā, bet tomēr nozīmīga latviešu kultūras vēsturē.

***

Jūnijā Vīrtensbergas „Kunstfereina” telpās Štutgartes pilslaukumā redzējām ļoti asprātīgu tagadnes un pagātnes mākslas salīdzinājumu - pašportretu fotogrāfijas laikmetā. Plašajā izstādē dominēja tagadnes, galvenokārt vācu un italiešu, glezniecības lielle dūži ar savu asprātīgu, nereti ironijas un humora iestrāvēto pieeju portreta žanram. Cita starpā skate asi iestādīja fokusā, cik gan sekundāra nozīme tagadējā priekšmetīgā glezniecībā ir zīmēt-

prasmei. Tā par portretglezniecību vakar un šodien bija jādodomā, kad tramvajs, paverot panorāmiskas ainavas uz ielejā paliekošo Štutgarti, rāpas kalnā, lai aizvestu mūs pie gleznotāja Paula Šprenka. Varbūt it īpaši tāpēc, ka tikai vakardien Eslingenas Dienvidu baznīcā skatījām Šprenka arch. T. Grīnberga reālistiskās sīkdaļās izstrādāto portretu ar totāli dominējošo precīzo, varētu teikt, virtuozo zīmējumu. Garām Sillenbuchai, kur četrdesmitajos gados bija bēgļu nometne ar latviešu grupiņu, uz Hojmādenu, kur uz pašas pilsētas un lauku robežas ir Šprenku milīgi nepretenciozais dzīvoklis. Mākslinieks iznācis mums pretī labu gabalu un, it kā neliekot manīt savus 87 gadus, brašā soli ved mūs uz dzīvokli un darbnīcu. Lielajā istabā visu galveno sienu aizņem 1943. gadā Meklenburgā gleznots darbs (1.63 m X 2 m) „Mucu fabrika Grabovā”. Šis darbs jau apsolīts Rietumvācijā topošajam Meklenburgas mākslas muzejam. Šprenka kundze, kurai tagad jāpārvietojas ar braucamo krēslu, skaidro, ka arī toreiz pašos spēka gados komplicētā kompozīcija ar trīs atsevišķiem gaismas avotiem prasījusi no mākslinieka ļoti lielu darbu. Lielo gleznu blīvi ieslēdz mazāki vēlāka laika audekli - portrets, puķes, žanrs un ainava. Darbnīcā ar lielu dabīgās gaismas avotu no augšas blīvi nokrauts pēdējā laika gleznu klāsts. Par katru no saviem gara bērniem, arī mazāko, māksliniekam ir kāds paskaidrojums vai komentārs. Gauzām īsu laiciņu paššķirstām dažus no daudzajiem albumiem, kur Pauls Šprenks sakopojis fotogrāfijas un citu dokumentāciju par savu un sava laika biedru mākslas gaitām. Cita starpā Latvijas Mākslas Akadēmijas matrikula Nr. 1. Jā, Šprenks bijis Akadēmijas pirmajā studentu grupā darbības iesākumā 1921. gada. 1926. gadā Šprenks ir arī Akadēmijas figurālās meistardarbnīcas pirmo beidzēju grupiņā. Diplomdarba tema atkal daudzfigūru kompozīcija industriālā ainavā. Diplomdarbs „Podniecības darbnīca” nopirkts tūlīn pēc izstādes par 55,000 rubļiem Saeimas reprezentācijas telpām. Tagad ar ņujorkieša Jāņa Krastiņa starpniecību Šprenku kontaktējusi Rīgas muzeja direktore Ināra Nefedova, pastāstot, ka muzejs mēģinot sadzīt pēdas Šprenka diplomdarbam un vēl kādām tā laikposma gleznām. Par savas garās un bagātās dzīves priekiem un bēdām Pauls Šprenks atstājis interesantu atmiņu pierakstu. Šais atmiņās īpaši atzinīgi vārdi par Jāni Tilbergu un šķiet, ka audzēkņa un profesora respektu un cieņu bijusi abpusēja. Pēc Šprenka atstāsta Tilbergs pēc viņa pabeigtā diplomdarba apskates ir teicis: „Vēl vienu tādu darbu un tad var mirt!” Katrā ziņā kā Tilberga, tā Šprenka reālistiskā māksla balstās uz zīmējuma pārvaldīšanu un ir radniecīga. Šī tad ir tā reālistiskā mākslas tradīcija, ko vēl šobaltdien Rīgā māca Akadēmijā un apjūsma konservatīvās mākslas

Pauls Šprenks. Mucu fabrika Grabovā. Eļļa. 1,63 m X 2 m. 1943.

zinātnieces. Vai tā patiesi ir tik būtiska latviešu mākslai, ir visai debatējams jautājums. Tāpat, šķiet, nebūs grūti uzminēt, kādu viedokli šādās debatēs ieņemtu Grosvalds, Kazaks un Suta!

Bez Tilberga Šprenka atmiņās daudz siltu vārdu veltīts skolotāja darbam 2. pilsētas ģimnazijā (1928. - 1941.), ģimnazijas direktoram Nagobadam un citiem kolēģiem („ieciēnītai un darbīgai Priedītis jaunkundzei”). Kāda liktenīga sagādīšanās, ka pēckara gados, kad jaunieši no Sillenbuchas nometnes brauca uz Eslingenu, lai mācītos Nagobada vadītajā ģimnazijā, Pauls Šprenks krievu okupētajā Meklenburgā šķīra savas dzīves drūmākās lappuses. Paula Šprenka tēvs bija vācietis, māte poliete, un latviski nākamais mākslinieks sāka mācīties tikai pēc atbraukšanas uz Vidzemi, kad pašam jau pāri par 20. No savas dzīves daudzajiem gadiem Šprenks Latvijā vadījis tikai nedaudz vairāk kā divdesmit, bet (neieejot viņa mākslas dziļākā izvērtēšanā) droši varam teikt, ka šai salīdzinoši īsā laikā Latvijas Mākslas Akadēmijas pirmās matrikulas īpašnieks ir atstājis paliekamas zīmes latviešu mākslas kopainā.

***

NUNSKU ir Zviedrijas valdības organizācija, kuras uzdevums rīkot zviedru mākslas izstādes ārzemēs. Izstāde „Zviedru oriģināls” 1984. un 1985. gadā apceļoja kaimiņu valstis Norvēģiju,

Somiju un Dāniju. Izstādē starp 13 māksliniekiem arī Laris Strunke no Stokholmas. Jauku izstādes katalogu *Jaunajai Gaitai* atsūtīja Imants Zilberts un tur bez īsas biografiskas skices arī 4 Strunkes darbu reprodukcijas. Kataloga esejā B. Mats raksturo Strunki kā gaismas gleznotāju. Gaisma Strunkem ir pretpols materijai un bez gaismas nebūtu mākslas, cilvēka un cilvēcības.

Tad vēl Zilberts raksta, ka Stokholmas modernās mākslas muzeja jaunieguvumu skatē līdz septembrim būs izstādīti divi Strunkes lielformāta darbi.

Sandras Ikšes tekstilmākslas izstādes aizgājušā gada beigās Gēteborgā (Gallerie 54) un aprīlī, maijā Stokholmā (Gallerie Doktor Glas) guvušas plašas un pozitīvas zviedru preses atsauksmes.

***

Ņujorkā izdotā amerikāņu dizaina žurnāla *PRINT* marta/aprīļa numurā Džeimza Freizera un Sandras Bašēnas raksts par tagadējo latviešu plakātu mākslu („Remarkable Posters from Latvia”). Raksts ilustrēts ar 16 pazīstamo Rīgas plakātistu darbu reprodukcijām.

***

Šī gada janvārī Losaltosā Arnolds Liniņš stāstījis par darbu Latvijas teātrī. No Skaidrītes Rubenes atreferējuma *Ziemeļkalifornijas Ap-skatā*: „Interesanta, jauna tendence esot dekorātoriem vairs nepiemēroties lugām, bet radīt dekorācijas, AP KURĀM jāgrozās spēlei.

(Raimonda Staprāna iespraudums : "Turpmāk režisoriem būtu jāglezno pašiem savas dekorācijas.")

***

Martā un aprīlī 12 māksliniekiem (to skaitā Ģirtam Purīnam) Pitsburgas universitātes galerijā izstāde - „Ainava apkaimes mākslinieku tulkojumā”. Kāds kontrasts ar ainavas tulkojuma variantu, ko mums piedāvā Tatjana Kačalova savā, gandrīz vai nelasāmā, grāmatā „Ainava - dabas attēlojums latviešu padomju glezniecībā” (Liesma, Rīgā, 1985).

***

Imantam un Dženiferei Tilleriem 3. jūlijā piedzimis meitiņa - Isidore, Madeleine. Oktobrī Tilleram „Bess Cutler” galerijā Ņujorkā plānota personālizstāde, bet nākamajā gadā mākslinieks pārstāvēs Austrāliju Venēcijas biennālē.

Nikolajs Bulmanis

REDAKCIJAI PIESŪTĪTAS GRĀMATAS

Acta Baltica XXIII 1983. Liber Annalis Instituti Baltici. Königstein in Taunus: Institutum Balticum, 1984. 281 lp.

Zīnīta Aistara. *Māla kausā*. Dzeja. Annarborā: Ceļinieks, 1983. 105 lp.

Osvalds Akmentinš. *Lielais kurzemnieks Amerikā*. Īstlansingā: Gauja, 1984. 301 lp.

Edgars Andersons. *Latvijas vēsture 1920. - 1940. Ārpolitika*. II. Stokholmā: Daugava, 1984. 698 lp.

Pēteris Apkalns. *Dievam, tēvzemei, brīvībai*. Svētrunas. 2. iespiedums. Īstlansingā: Gauja, 1984. 143 lp.

Elza Ābele. *Mīlestība*. Romāns. Īstlansingā: Gauja, 1984. 172 lp.

Lucija Bārene. *Atvasara*. Stāsti un noveles. Īstlansingā: Gauja, 1984. 160 lp.

Veronika Barkāne. *Es augu viensētā*. Atmiņas un pārdomas. West Menlo Park, CA: Echo Publishers, 1985. 100 lp.

Vizma Beļševica. *Celreiz ceļš uz pasaciņu*. 2 lugas bērniem. Rīgā: Liesma, 1985. 95 lp. 15 kap.

Ernests Birznieks-Upītis. *Mūsu putni*. Jaunākā skolas vecuma bērniem. Rīgā: Liesma, 1984. 38 lp. 15 kap.

Ernests Blanks. *Latvijas valsts pirmie gadi*. 2. izdevums. Īstlansingā: Gauja, 1985. 64 lp.

Leons Briedis. *Kamēr gliemeža nebija mājās*. Dzejoļi bērniem. Rīgā: Liesma, 1984. 47 lp. 20 kap.

Māris Čaklais. *Kocis*. Dzejoļi bērniem. Rīgā: Liesma, 1984. 56 lp. 35 kap.

Herberts Dorbe. *Savu bēninu direktors*. Stāsti un tēlojumi. Rīgā: Liesma, 1984. 150 lp. 65 kap.

Irēna Dunkele. *Zur Struktur der lettischen Volkslieder. „Pūt, vējini”*. Ein Lied in Tradition und expansion seit 1800. Stockholm: Almquist and Wiksell International, 1984. 175 lp.

Dzejas diena. Rīgā: Liesma, 1984. 423 lp. Rbl. 1,70.

Eiripida traģēdijas. (Alkestīda, Mēdeja, Hipolīts, Trojietes, Ifigenija Tauru zemē, Elektra, Helēna, Ions, Ifigenija Aulidā, Bakchantes, Kiklops). Rīgā: Liesma, 1984. 396 lp. Rbl. 3,10.

Regīna Ezera. *Dzīvot uz savas zemes*. Raksti un intervijas par literātūru; apceres un recenzijas par citu autoru prozas darbiem. Rīgā: Liesma, 1984. 222 lp. 60 kap.

Viktors Hausmanis. *Rūdolda Blaumaņa dramaturģija*. Rīgā: Liesma, 1984. 300 lp. 95 kap.

Ilzes Pasaulē. Rakstu krājums Ilzes Šķipsnas piemiņai. Sakārtojuši Kārlis Rabācs u.c. Bruklinā: Grāmatu Draugs, 1984. 320 lp.

Ilze Indrāne. *Zemesvēzi dzirdēt*. Romāns. Rīgā: Liesma, 1984. 397 lp. Rbl. 1,60.

Astrīde Ivaska. *Pārsteigumi un atklājumi*. Annarborā: Ceļinieks, 1984.

Ivar Ivask. *Oklahoma October*. Selected Poems (1958 - 1984). Four Drawings (1981 - 1983). Translated from the Estonian by the Author and Astrid Ivask. Norman, OK: Poetry Around, 1984. 36 lp.

Jānis Jaunsudrabiņš. *Kopotī raksti 13*. sēj. (Lugas: Traģēdija; Ansis Auns; Jo pliks, jo traks; Invalids un Ralla). Rīgā: Liesma, 1984. 422 lp. Rbl. 1,70.

Jānis Jaunsudrabiņš. *Kopotī raksti 14*. sēj. Stāsti, tēlojumi, ceļojumu apraksti, apcerējumi. Rīgā: Liesma, 1984. 430 lp. Rbl. 2,00.

Andrejs Johansons. *Krēslainie spoguļi*. Dzeja. Stokholmā: Daugava, 1984. 116 lp.

Imants Kalniņš. *Dziesmas balsij un klavierēm*. Rīgā: Liesma, 1984. 27 lp. 45 kap.

Laimonis Kamara. *7 X 7*. Dzejoļi. Rīgā: Liesma, 1985. 141 lp. 70 kap.

Andris Kolbergs. *Ēna*. Romāns. Rīgā: Liesma, 1985. 234 lp. 95 kap.

Krišjānis Barons. Izdevums veltīts Krišjāņa Barona 150. dzimšanas dienai. Sastādījis K. Arājs. Rīgā: Zinātne, 1984. 143 lp. 95 kap.

Ēriks Kūlis. *Durvu laiks*. Stāsti. Rīgā: Liesma, 1985. 214 lp. 65 kap.

Jānis Labsvīrs. *Atmiņas un pārdomas*. Kalamazū: Sauleskalns, 1984. 178 lp.

Andrejs Upītis. *Laikmetu griežos*. Romāna 3. un 4. daļa. Rīgā: Zinātne, 1984. 541 lp. Rbl. 2,40.

Vispārējā mūzikas vēsture I daļa. N. Grīnfelda redakcijā. Rīgā: Zvaigzne, 1984. 261 lp. Rbl. 1,80.

Voyageur. Volume IV. No. 13. Editor and Publisher: Hugo Skrastins. Minneapolis: Voyageur, 1985. 64 lp.

Imants Ziedonis. *Kurzemīte* 1. un 2. grāmata. Publicistika. Rīgā: Liesma, 1984. 361 lp. Rbl. 1,60.

Imants Ziedonis. *Tu dzīvoji dižu darbu*. Manas tautasdziesmas. Rīgā: Liesma, 1985. 103 lp. 35 kap.

Freuds rakstīja: „Jaunākajos laikos cilvēces patmīlībai ir bijis jāreķinās ar diviem zinātnes izraisītiem triecieniem; pirmo reizi, kad konstatēja, ka zemes lode nav viss universa centrs, bet gan kādas neaptverami plašas sistēmas sīka sastāvdaļa; un vēlāk, kad biologu un citu zinātnieku pētījumi nolauņāja cilvēcei tās iedomāto īpašās radīšanas statusu un - izsludināja to par izcēlušos no zvēriem.”

Abas šīs intelektuālās revolūcijas noraidīja domu, ka cilvēce ir kaut kas izcils, vai tas būtu universa, vai pat zemes lodes mērogā. Šīs domas bija pret esošo ikdienas saprāta normu.

Ir vērojama īpatnēja starpība šo abu teoriju pieņemšanā. Šodien gandrīz neviens neapšaubā Galileja kosmoloģiju, bet evolūcijas jēdziens vēl arvien izsauc sašutumu un intelektuālas sadursmes. Mums te ir divas mērauklu izmainītājas revolūcijas: Kopernika-Galileja-Ņūtona kosmoloģija un Darvina izvērsta evolūcijas jēdziens. Abu šo teoriju tezes plašā vērīenā ir fakti: viena - populārajā izpratnē ir visai pieņemta un izprasta, bet otra - ne. Kāpēc?

Lai izlobītu šādam jautājumam atbildi, te vairs nevar runāt par pierādījumu kvalitātēm, kas abām teorijām ir vienlīdzīgi attīstītas: evolūcijas un darvinisms ir tikpat labi pamatots no zinātniskā viedokļa kā Kopernika sistēma. Atstājot pie malas nezināmos elementus, kas ir katras zinātnes sastāvdaļa, evolūcija tomēr ir *fakts*, - t.i., kaut kas, kas ir „pietiekami pierādīts, tā kā jēdziena principiāla nepieņemšana būtu apzināta perversitāte.” Lai izdibinātu, kāpēc evolūcija ir mazāk izprasta un pieņemta nekā Galileja kosmoloģija, mums ir jāpētī nevis šo teoriju fakti, bet gan jāielūkojas šo teoriju lomas nozīmē uz sabiedrību un kultūru.

Galileja domām bija oponenti ne tikai tāpēc, ka viņš teica, ka zeme riņķo ap sauli, bet arī tāpēc, ka ptolemajiskā sistēma, ko viņš noraidīja, bija simbolisks esošās iekārtas atspoguļojums: zemes lode, apjozta ar tās planētām, bija nemainīga universa centrs - iekārta, ko mikrokosmiski atainoja pāvests, kuŗu apriņķoja kardināļi un citas sīkākas zvaigznītes. Ja zeme vairs nebija universa naba, cik ilgi pāvests varētu noturēt savu izcilību?

Vienādi vai otrādi (ieskaitot politiskus apsvērumus, kā atraisīties no katolicisma ietekmes) Galileja jaunā kosmoloģija ātri guva piekrišanu. Turpretī evolūcijas idejai tas tā nav laimējies.

***

„Rietumnieciskajā psīchē” ir iespējams identificēt tendences (noslieces), kas (lielāko tiesu zemapziņas apjomā) ietekmē mūsu domāšanas veidu. Var konstatēt, ka tāpēc, ka evolūcijas jēdziens šīs tendences „neatbalsta”, t.i., neapstip-

rina sagaidīto, lielai daļai neinformētiem (un arī daudziem izglītotiem) nav bijis iespējams izprast un aptvert, par ko īsti modernajā evolūcijas teorijā ir runa.

Četras tendences, kas nebūt nav vienīgās iespējamās, varētu būt šādas:

Direkcionisms: doma, ka viss pasaulē esošais ir klasificējams hierarchiski, ir sastāvošs no attīstības līmeņu ķēdēm, sākot no visnenozīmīgākajiem vīrusiem, baktērijām un nonākot līdz cilvēcei - t.s. attīstības kalngalam.

Determinisms: doma, ka visu pasauli vada cēlonības likums, tāpēc cilvēka griba nav brīva, bet apstākļu noteikta visiem, pat šķietami nenozīmīgiem notikumiem, ir izvirzāms noteikts iemesls.

Graduālisms: doma, ka maiņas notiek nepakāpeniski, nemanot, lēnām attīstoties, aizvien uz „augšu”, uz perfekti ideālu rezultātu mērķējot.

Adaptacionisms: jāsaprot nevis Darvina teorijas šaurajā nozīmē, bet šādi: viss principā ietilpst iedera esošajā. Viss ir „pareizs”; dzīvnieki iekļaujas savā apkārtnē, dzīvnieki ir labi „ieplānoti”, lai izpildītu savas funkcijas. Universa sastāvdaļas ir „pareizi” savstarpēji iekārtotas. Katram ir sava vieta. Eksistē kārtība.

Šīs četras tendences, sinerģistiski apvienotas cilvēka pasaules izpratnē, izraisa apmierinošu labsajūtu: evolūcija ir virzījies aizvien augšup, sekojot dabas likumbām, un, nonākot pie cilvēces, ir sasniegusi kalngalu. Viss šis ir panākts šķietami tādēļ, ka cilvēce ir tas mērķis, uz ko evolūcija ir tiekusies. Viss esošais iekrīt savā vietā, jo tam ir tā jābūt. Kas gan varētu būt psiholoģiski pieņemamāks?

Diemžēl, modernā evolūcijas teorija noliedz visas šīs tendences. Šī teorija burtiski atņem cilvēcei tās iedomāto perfektās attīstības līmeni, tās jēgu un tās attaisnojumu. Kas gan varētu būt traucējošāks?

Debatējot par evolūciju, ir svarīgi noskaidrot, par ko *tiesī* ir runa. Evolūcijas jēdzienu ikdienas sēmantikā lieto, lai norādītu attīstību, izvirzību - katrā ziņā pozitīvā nozīmē. Šī ikdienas lietošana racionālizējama ar minēto četru tendenču ietekmju palīdzību: te nav runas par pareizību vai nepareizību, bet vienkārši kādas ikdienas parādības konstatēšanu.

Ir svarīgi ikdienas lietošanu atdalīt no koncepcijām, kuŗas sniedz evolūcijas teorijās, t.i., evolūcijas jēdziena zinātniskās aparēs. Zinātnē, caur valodu paužot savus konstatējumus, nākas attīstīt terminoloģiju, kas lielo tiesu konstruēta no jau esošiem vārdiem un jēdzieniem. Diemžēl, vārdu nozīmes, lietotas zinātnisko teoriju kontekstos, ne vienmēr atbilst

ikdienas vārdu nozīmēm.

Evolūcijas teorijas bija „herētiskas domas” jau pirms Darvina, bet tās pa lielāku daļu iztapa esošajiem aizspriedumiem. Tā lamarkisms ar savu uzsvāru uz pārmaiņu, progresīvismu un mērķtiecību vienmēr bija daudz „ērtāka” teorija; tas arī izskaidro, kāpēc tai vēl aizvien ir piekrišana populārajā domāšanā. Darvins, savukārt, pilnīgi noraidīja pakāpenisko attīstību, adaptacionismu un apšaubīja determinismu. Modernais darvinisms (modernā evolūcijas teorija) arī noliedz determinismu un graduālismu. Šī modernā teorija vairs nav „pa spalvai” tāpēc, ka tā pilnīgi apgāž evolūcijas vārda ikdienišķo nozīmi un padara cilvēci par nenozīmīgu putekli kosma apvāršņos.

Apskatīsim minēto tendenču virzienus un kā tie atbilst faktiem, kā arī, ko dēvē par evolūciju gan zinātniski, gan populārajā izpratnē.

Direkcionisma tendencei ir jārēķinās ar faktu, ka dabiskā izlase nenotiek progresīvi - vienkārši: nav iespējams no dabas izlases principiem izlobīt virzieniskas norādes.

Ja kāda suga spēj radīt vairāk pēcnācēju nekā apkārtnē spēj uzturēt (teiksim, no barības vienkārša) un ja šie pēcnācēji izrāda dažādības (variācijas), un ja šīs dažādības ir iedzimtas, tad dabiskā izlase būs neatvairāma šo apstākļu sekas, nevis cēlonis. Visumā dzīvi palikušie būs tie, kuri morfoloģija un uzvešanās būs bijusi vispiemērotākā vietējiem apstākļiem, un šie organismi nodos savas ģenētiskās īpašības nākamajām paaudzēm. Dabiskā izlase tāpat rodas organisma sugai iekļaujoties vietējos apstākļos. Tā nav šīs iekļaušanās cēlonis, bet gan (kopā ar sugas piemērošanos apstākļiem) sekas. Tas ir viss, ko dabiskās izlases jēdziens nozīmē; nav iespējams atvasināt kaut kādu attīstības teoriju no šādiem novērojumiem.

Tāpat: kaut arī organismi, izrādot dabas izlasi, neticami viegli piemērojas savai apkārtnē, nav nozīmes jautājumam par to, vai viena lokalizēta pielaikšanās ir labāka par otru. Piemēram: katrā kompleksi attīstītā mugurkaulniekā (piemēram, cilvēkā) mīt dažādi parazīti. Daži no šiem parazītiem ir tik „zemas” dzīvības formas, ka tie nav gandrīz nekas cits, kā tikai vairošanās orgāns. Bet šie parazīti un to nēsātājs - visi ir adaptēti, lai iekļautos esošajā apkārtņē. Kurš ir labāks? Šim jautājumam nav zinātniskas nozīmes.

Šķiet paradoksāli, ka Darvins pats neatzina adaptacionisma, jo adaptācija resp. pielāgošanās taču intuitīvi liekas esam dabas izlases principa stūrakmens.

Darvins atzina, ka perfekts radītājs radītu perfektus pielāgotus organismus. Rezultātā viss perfekti iekļautos esošajā iekārtā, jo viss būtu

sistematiski izplānots. Diemžēl, daba nav „perfekta”, un tieši nepilnīgajās adaptācijās izlase atklājas kā fakts. Šis nepilnības mums demonstrē, ka jebkurai sugai ir vēsture. Ja pastāvētu perfekcija, nebūtu organismu evolūcijas iezīmju un tāda gadījumā nebūtu argumenta, ka evolūcija caur dabisko izlasi būtu pareizāks pieņēmums nekā vienreizējās radīšanas doma.

Darvins labi apzinājās šo pilnveidošanās trūkuma nozīmi. Viņa nākošā grāmata pēc *The Origin of the Species* ir par orchideju apaugļošanu. Šis darbs nebija sarakstīts, lai atpūstos no intelektuālo kalnu kāpšanas - tas bija daļa no Darvina plāna. Tajā rādīts, ka orchidejas nav vis kaut kādi samākslotas, lai panāktu apaugļošanu (kas būtu pierādījums ielānošanai - direkcionismam), bet gan, ka orchideju ļoti attīstītie, apstākļiem vienreizēji pielāgotie seksuālie orgāni ir atvasināti no tām pašām strukturālajām sastāvdaļām, ko var atrast pat visvienkāršākajās puķēs. Šie orchideju orgāni tāpat ir „uzrakstījuši” šo puķu šķiras dabas izlases vēsturi.

Determinisms izraisa vislielākās konceptuālās grūtības. Daudzkārt pat filozofiski kompetentas personas aizrādījušas, ka darvinismam nevar būt taisnība, jo tas balstīts uz gadījuma rakstura norišu izpausmēm. Esot tikai jāapskatās apkārt, lai redzētu, ka dabā eksistē kārtība. Normālais saprāts pieprasa, ka novērojamā kārtība un adaptācijas nevar būt tikai laimes gadījuma rezultāts.

Būtībā šāda argumentācija uzrāda pilnīgu darvinisma neizpratni. Darvinismam sagādīšanās gadījumi (angliski - *chance events*) ir vajadzīgi tikai, lai demonstrētu variācijas rašanos, nevis, lai izskaidrotu pārmaiņas. Fakts, ka šī vienkāršā koncepcija turpina arvien būt „nesaprotama”, ir pierādījums, ka pastāv bailes no visa, kam piemīt pat attāla saistība ar gadījuma rakstura notikumiem un ka determinisms šo un arī citu iemeslu dēļ jau pats par sevi ir nopietni vērtā liekams pētniecības objekts.

Darvina evolūcijas teorijā gadījums (*chance*) rada ģenētiskus variantus, kas tad izvēršas dabas izlases ceļā, bet izlase pati ir konvencionāli noteikta. Darvins tāpat bija tikai daļēji pret determinismu. Tagad modernās evolūcijas teorija ir šo robu aizpildījusi - iesaistot nejaušības procesus, lai izskaidrotu evolūcionāras pārmaiņas un ne tikai to cēloni, kas ir variantu rašanās no gadījuma izsauktām pārmaiņām genu molekulārajās struktūrās. Proti, pēc modernās evolūcijas teorijas konstatējumiem gadījuma rakstura notikumi iesaistīti *visus* selektīvās hierarchijas struktūras slāņus.

Tā geni var palikt neitrāli, izbārstīti populācijā, gadījuma izkliedes veidā. Nejaušiem

gadījumiem ir loma sugu rašanās procesā. Principā, lai rastos jauna suga, esošajai ir jāsadala tā, lai tās atsevišķie nogrupējumi nespētu savstarpēji pavairoties. Viens tiešs iespāids, kas var izraisīt šādu situāciju, ir nejaušs chromosomu savstarpējs pārvietojums olniņā vai spermā, kas aizliedz auglību rezultējošajā pēcnācējā, kopojoties savas „oriģinālās” sugas ietvaros. Tā kā šāds chromosomu pārvietojums nav nekādā veidā saistīts ar kādu specifisku adaptāciju, tad tie indivīdi, kas atrodas vairošanās spēju izolācijā (iepreti oriģinālās grupas piederīgajiem), neizrāda nekādas selekcijas starpības - tikai citādākus chromosomu ierakstus. Šādas chromosomu maiņas notiek spontāni un samērā bieži, tā kā ikkatrā populācijā pastāv zināms skaits individu ar „nenormālām” chromosomām. Ja šie „normāli sterili” indivīdi paspēj caur savstarpēju pavairošanos turpināt savu „līniju”, radot savstarpēji auglīgus pēctečus, tad ir radusies jauna suga. Tas būtu noticis pilnīgi neatkarīgi no kādiem dabas izslāses faktoriem, bet tikai nejaušas chromosomu pārvietošanās dēļ vienā vai vairākos indivīdos. Dabas izslāse nav nedz iemesls, nedz cēlonis gadījuma rakstura chromosomu maiņas notikumam.

Nejaušības gadījumam varbūt ir vēl lielāka loma tad, kad notiek zemes lodes apmēra katastrofālas dzīvības formu izmiršanas. Aizvēsturē ir notikušas vairākas šādas grūti aptverama apjoma masu izmiršanas, kurās neskaitāms daudzums sugu pazuda uz visiem laikiem. Zinātnieki atsaucas uz šīm pārmaiņām, lai nosprāstu bioloģisko un ģeoloģisko ēru robežas.

Visplašāk pazīstamā šāda sugu izmiršana notika krīta/terciārās ēras pārejas robežā pirms 65 miljoniem gadu, kad dinozauri un daudzas citas radības izzuda no zemes virsas. Rēķina, ka Permas ērā pirms 225 miljoniem gadu izmira vairāk nekā puse no jūrā mītošajām bezmugurkaulnieku ģintīm. Ģints ir samērā augsts taksonomijas līmenis - un puse no eksistējošām ģintīm reprezentē lielu skaitu atsevišķu sugu. Ja izmirst ģints, tas nozīmē, ka izmirušas visas tajā pastāvošās sugas.

Notiekot šādām izmiršanām, sugas izzūd aiz iemesliem, kam zaudē sakaru ar sugu adaptācijas līmeni. Visumā neparedzēti laimes gadījumi nosaka, kas izdzīvo, kas ne. Turpina uzkrāties pierādījumi, ka šīs masu izmiršanas ir saistītas ar izplatījuma ķermeņu ietriekšanos zemes lodē. Sākotnēji domāja, ka atbildīgi ir asteroīdi, bet jauni pētījumi par šīm izmiršanām atklāj periodiskumu (apm. 22 milj. gadu). Ja tā ir, tad pastāv iespēja, ka periodisks komētu „lietus” varētu būt cēlonis šīm mūsu planētas biosfāras katastrofām.

Nav svarīgi, vai jau minētās izmiršanas ir as-

teroīdu vai komētu izraisītas; galvenais ir tas, ka šādi gadījumi nav bioloģiski pareģojami. Sugām nav iespējas bioloģiski sagatavoties un nodrošināties pret neparedzamu komētas satiksmi ar zemes lodi. Masu izmiršanas ir tik graujošas un visaptverošas, ka to rezultātā tiek pārmainīta visa planētas biosfāra. Šīs pārmaiņas nav atkarīgas no dzīvi palikušo radību īpašībām. Turpmāko biosfāras saturu ir izraisījis katastrofāls gadījums, kas pats par sevi ir nejaušs notikums.

Graduālisma koncepcija ir evolūcijas ikdienas nozīmes instrumentālā koncepcija. Ja nu evolūcija patiešām eksistē, tad maiņas noteikti notiek nemanot. Ja tā nav, tad evolūcijas vietā ir notikusi revolūcija! Šim graduālismam arī piemīt zemapziņas nosliece, kas vedina uz izpratni, ka notiekošās maiņas garantēti rezultēsies augstvērtīgākā produktā. Ja šis pozitīvais elements nav saskatāms, tad nenotiek vis evolūcija, bet retrogresīvs „atslābums”: deģenerēšanās „primitīvāku”, mazvērtīgāku formu virzienā.

Pētījot sugu attīstību, rādās pavisam cita aina. Periodiskas, bet sastāvā atšķirīgas evolūcijas „līdzsvara” fāzes, kas nomainās katastrofāli (liekot vērā, piemēram, iepriekš minētos faktus), ir tikpat iespējamas. Modernās evolūcijas teorijas koncepcija izvērs domā, kas principā nav nekas jauns, bet tikai faktu apskate no cita viedokļa. Sugas parasti daudz nemainās to miljonu gadu eksistences sprīžos, bet sekojošās, jaunās sugas, attīstījušās no vecajām, pēkšņi pārņem to vietu. Visas šīs pārmaiņas, šķiet, notiek, sugām pēkšņi sazarojoties („attīstība”) ģenētisku iemeslu dēļ. Vienlaicīgi no vienas sugas pēkšņi rodas vairāki varianti. Kas rādās esam pakāpeniska attīstība, piemēram, zirga evolūcijā (pēc klasiskās evolūcijas teorijas), būtībā ir tikai šķitums, jo mēs šo attīstību vērojam tikai izejot no vienas, dzīvas palikušas, variācijas viedokļa. Vērojam tieksmi uz ķermeņa apmēru palielināšanos, pamazinātu kāju pirkstu skaitu u.t.t. Bet tas tāpēc, ka izvērtējam evolūcijas rezultātu no eksistējošās ģints *Equus*, kas pārstāv lielķermeņa un apvienotu kājpirkstu sugas. Faktiski *Equus* attīstība no *Eohippus* senču ģints ir tikai viens (eksistējošais) rezultāts no iespējamā sazaratā zirgu attīstības „koka”. *Equus* ir dzīvi palikušais piemērs no visām zirga „koka” dotajām variācijām, - bet rezultāts varēja būt arī citādāks. Ja, piemēram, dzīvi palikušie piemēri būtu bijuši no ģints *Nannippus* (kas izmīra tikai priekš dažiem tūkstoš gadiem), zirgi būtu bijuši tāpat vienpirkstnieki, bet tikai zaķa lielumā! Ja šāds „zirgs” būtu šodienas pazīstamā zirga forma, tad „tendence”, kurā saskatītu, norādītu uz mazāku ķermeņa izmēru lielumu, un šo tendenci pieņemtu tikpat droši kā tendenci uz lielākiem ķermeņu izmēriem, kas ir

MEZGLI X III

Ir jau labi! Mūsu lielais Grāmatu Draugs un preses feldmaršals tagad nu ir noklājis savu dvēseli pār trotuāru - grāmatu var lasīt ar interesi, vietām pat aizraušanos. Bet gluži nedomāju, ka šie bija tie memuari, ko Jānis Krēslīns, Sr. bija mudinājis mūsu lielo „drukas naglu” sarakstīt. Par to, ka viņš „nagla”, autors mūs daudzkārt pārliecina.

Rudzītis pieder pie mūsu garajiem gadiem, kas piedzīvoja visu: karus, revolūciju, Latvijas augšāmcelšanos un okupācijas, tad vieglprātīgos DP laikus un beidzot arī Amerikas lejputriju. Un viņa dzīvi pārdomājot, jāsaka, ka viņš ir bijis labs cilvēks - viens starp retajiem latviešiem, kam Lats vienmēr nozīmēja vairāk nekā ideoloģija un politika. Viņš pārliecina, ka ir viens no mūsu tīriem apolitiķiem: komūnismu viņš ienāda, Hitlera kalpus viņš nevarēja ciest, arī Ulmaņa puikas (izņemot Alfrēdu Bērziņu emigrācijā) nav likušieš necik simpātiski, un Saeimas laikos viņš bija par jaunu, lai vispārīgi domātu. Un ko par Ameriku? Grūti tā tieši no teksta izvilkt, bet visumā jāsaka, ka Latus viņš mīlēja sirsnīgāk nekā \$\$\$\$\$. Un tā nemaz nav ironija - ja tikai vairāk tādu latviešu mums būtu.

* Helmars Rudzītis. *Manas dzīves dēkas*. Bruklinā, Grāmatu Draugs, 1984. 269 lpp.

pašreizējā norma. Šķietamā eksistējošo formu analizēšana, iepretim tās priekšteču variācijām, ir tikai konstatējums, nevis piedēvējams cēlonis kādam attīstības virzienam.

***

Kaut gan evolūcijas jēdziens ir attīstījies, starp citu, četru iepriekšminēto tendenču ietekmē, modernā evolūcijas teorija nedz sastāv no šīm tendencēm, nedz faktuāli vai konceptuāli atrod tās par vajadzīgām, lai sevi aizstāvētu.

Evolūcijas teorijas saknes radās dažu cilvēku aizdomās par pasaulē šķietami notiekošiem procesiem: evolūcijas koncepcija izvērtās teorijā pēc esošā un bijušā salīdzināšanas un rezultātu izklāstīšanas attiecīgi piemērotā terminoloģijā. Ir iznācis tā, ka evolūcijas jēdziena izpratne ir izmainījies tik tālu, ka modernās evolūcijas teorijā atmesti kā lieki tās izsaucēji iemesli. Šie iemesli (minētās tendences) būtībā vairs neizskaidro evolūcijas procesus. Tas automatiski nozīmē to, ka cilvēcei dabas evolūcijas procesā pašā nav nekādas noteikšanas, kas varētu būt galvenais iemesls, kādēļ cilvēkam, evolūcijas teorija ir grūti sagremoājams kumoss.

Teoriju vienlaicīgā saskaņā ar dabā notiekošo un nesaskaņā ar t.s. „normālo saprātu” noved pie sprieguma stāvokļa un pat pie šķelšanās

Latviešu laikraksts Amerikā "LAIKS" kā divreizējs nedēļā - trešdienās un sestdienās

Latviešu laikraksts Amerikā "LAIKS" ir iznācis kopš 1948. gada. Tās izdevumu apjoms ir 12000 kopiju. Redakcija atrodas 704 Abington Ave., Brooklyns, N.Y. 11231. Telefona numurs: (718) 836-5382. Redakcijas darbu laiks: no 9:00 līdz 17:00. Abonēšanas maksa ASV dol. par 1 gadu \$ 52.00. Abonētājiem jānosūta nauda uz: "LATVIAN AMERICAN NEWS", P.O. Box 100, Abington, N.Y. 11231.

Latviešu laikraksts Amerikā "LAIKS" ir iznācis kopš 1948. gada. Tās izdevumu apjoms ir 12000 kopiju. Redakcija atrodas 704 Abington Ave., Brooklyns, N.Y. 11231. Telefona numurs: (718) 836-5382. Redakcijas darbu laiks: no 9:00 līdz 17:00. Abonēšanas maksa ASV dol. par 1 gadu \$ 52.00. Abonētājiem jānosūta nauda uz: "LATVIAN AMERICAN NEWS", P.O. Box 100, Abington, N.Y. 11231.

Latviešu laikraksts Amerikā "LAIKS" ir iznācis kopš 1948. gada. Tās izdevumu apjoms ir 12000 kopiju. Redakcija atrodas 704 Abington Ave., Brooklyns, N.Y. 11231. Telefona numurs: (718) 836-5382. Redakcijas darbu laiks: no 9:00 līdz 17:00. Abonēšanas maksa ASV dol. par 1 gadu \$ 52.00. Abonētājiem jānosūta nauda uz: "LATVIAN AMERICAN NEWS", P.O. Box 100, Abington, N.Y. 11231.

Latviešu laikraksts Amerikā "LAIKS" ir iznācis kopš 1948. gada. Tās izdevumu apjoms ir 12000 kopiju. Redakcija atrodas 704 Abington Ave., Brooklyns, N.Y. 11231. Telefona numurs: (718) 836-5382. Redakcijas darbu laiks: no 9:00 līdz 17:00. Abonēšanas maksa ASV dol. par 1 gadu \$ 52.00. Abonētājiem jānosūta nauda uz: "LATVIAN AMERICAN NEWS", P.O. Box 100, Abington, N.Y. 11231.

nogrupējumos pie citkārt līdzīgi domājošiem cilvēkiem.

Koncepšu graužošanas teorijas formulēšanas sekas sociokulturālajā laukā var būt tikpat nozīmīgas, kā ģeoloģisko laikmetu maiņu katastrofālās masu izmiršanas ar attiecīgām sekām cilvēces psihosfairā.

Modernās (pēdējo pāris gadusimtenju) pasaules izvirzītāji notikumi un to atbalstītāji resp. izraisītāji - socioekonomiskās teorijas ir vai nu apzināti vai neapzināti daudz ietekmējušies no tām domām, kas izraisīja evolūcijas teorijas attīstību. Apziņa, ka šīs „stūrakmeņu” domas nav nekas cits kā tikai antropocentrisks blefs, ir neizdevīga šodienas „pāvestiem” un viņu „kardināliem”.

Kā nekā dzīvojam laikmetā, kurā „evolūcijas” temps ir tik straujš, ka ekonomiskās mērķtiecības saceltajos putekļos atliek maz laika padomāt par to, ka vēl ne pat pirms simt gadiem latviešu zemnieki tautasdziesmas dziedāja ikdienas darbos, kamēr izglītotie kala smadzenēs jaunākās teorijas. Tagad tautasdziesmas - ir mūzeja objekts.

Jā, bāliņ, laiki mainās. Laikam evolūcija.

Māris Bite

Bet, protams, Rudzītis arī bija grāmatu cilvēks. Grāmata un lats ir neatšķetināmi saaudušies viņa dzīvē, un šī kombinācijā tad nu rodas mūsu lielā interese par Helmaru Rudzīti. Agrāk vai vēlāk visi Rīgas un trimdas literāti piekļauvēja pie viņa durvīm, un mums nav jāšaubās, ka šīs tikšanās bieži izplauka draudzībā. Grāmatas saistošākās lappuses ir tās, kur Rudzītis runā par šiem latviešu īpatņiem un radošiem gariem, bet šeit atklājas arī grāmatas trūkums: viņš runā par maz, ir par daudz anekdotisks un virspusīgs. Atstāstot savas attiecības ar šiem draugiem, viņš iekrīt stilistiskās un psiholoģiskās lamātās, kurās viņa autori paši, domāju, nebūtu pakļupuši: bez gala bieži Rudzītis atkārt, ka viņa draugi domājuši, ka Rudzītis bijis interesants sarunu biedrs. Ka viņš tāds ir, nešaubos, bet no atmiņu teksta paša tas tā gandrīz, bet ne pilnīgi izriet. Un runājot par grāmatas stilu, tur ir arī vēl viena maza kļūme, ko autora sievai būtu vajadzējis noķert: par biežu viņš kā aizķērusies Belakorda plate atkārt dažas tādas formulistiskas frazes un domas (būs apmēram kāds ducis tādu), kas būtu jāpārveido. Piemēram, frazi „pēc vairāk nekā 50 gadiem” būtu vajadzējis variēt un „pateikties Dievam”, ka komunisti atņēma vasarnīcu, jo savādāk 14. jūnijā būtu aizvests, arī tik daudz reižu labāka stila baudītājam nevajadzētu atkārtot. Bet tie ir sīkumi un draudzīgākiem recenzentiem droši vien neuzkritīs. Visumā mēs braucam cauri Rudzīša garāmatai kā ar atspere drošku par Brīvības bulvāri, ne cara laika bruģi zemnieku ratos. Rīgas gaisotni cauri tās dažādām valdību maiņām autors uztver veikli, ja arī necik dziļi. Rudzīša darbs drusku līdzinās Marisa Vētras atmiņām, bet atšķirībā no Vētras, kura prozas virpuļi nereti satricināja Rīgas liepu lapotnes, Rudzīša ir tikai ielas līmeņa vēsmiņa, kas atspirdzina, intriģē, bet neapdraud nedz promenējošo kungu cilindrus, nedz dāmu frizūras.

No Rudzīša grāmatas tie, kas ir jauni aspiranti, rakstnieki pumpurā, var mācīties, ka palīdz, ja draugs ir izdevējs, un jo agrāk mūžā tu tādu draugu satiec, jo sekmīgāks tu būsi. Kā mazu socioloģisku novērojumu var minēt, ka Rudzītim jauni draugi pēc Latvijas atstāšanas nedz Vācijā, nedz Amerikā necik daudz neradās, un tas arī izskaidro, kādēļ *Laika* redaktori un „Grāmatu Drauga” autori lielum lielā vairumā visā šīnī garajā trimdā palika tie, kam jau zināms profils bija Rīgā.

Šeit negribētu atkal uzsākt lielo problēmu cilāšanu, ja Rudzītis uz to savā naīvitātē tā nepavedinātu. Attiecībā uz *Laika* politisko nostāju viņš raksta:

Ar Rabācu bijām norunājuši, ka Laiks būs apolītisks nacionāls laikraksts. Tā arī dek-

larējām Laika pirmajā numurā, ka jaunais laikraksts būs visus latviešu laikraksts, ārpus jebkādu partiju vai atsevišķu grupu interesēm, tas apgaismos latviešu problēmas, cik vien tas cilvēciski objektīvi iespējams. (227. l.p.).

Negribu būt Ebanīzers Skrudžs un blaut - Humbugg! - bet šeit nu Rudzītis savā labestībā puto pāri. Kādā veidā tad nu *Laiks* kalpoja visiem latviešiem? Organizātoriskā plāksnē *Laika* nopelni nav noliedzami. Bet no ideju un politiskā viedokļa cauri šiem gadu desmitiem *Laiks* mūsu politisko spektru ir „demokrātiski” vaļā parāvis tā apmēram no Ulmaņa līdz Alfrēdam Bērziņam un tad retrogresīvi līdz Ādolfam Alunānam. Pirmie bija sociāldemokrāti, kurus nospieda (tie laikam nekad pie vārda netika), tad Miķelim Valteram nogrieza dziesmu, Blāķis un Unāms arī tika apstrādāti. Par tiem veciešiem, kam „žults sirds vietām”, kam bija „taisnība”, ko vēstīt par ģen. Balodī, Munteru, Cēsu kaujām, Latvijas pēdējām dienām un daudz daudz citām problēmām, nemaz nerunāsim. Ja nu kāda no Saturna atbraukusi būtnē gribētu uzzināt, ko latvieši emigrācijā domā atšķirībā no tā, ko tie dara, tad pēdējā vietā, kur sameklēt ziņas, būtu *Laiks*. Šai illūzijai, man jāsap, Rudzītis dalās ar Kultūras sakaru komiteju, jo arī tie domā, ka *Laiks* it kā pārstāv trimdas domu un garu. *Laiks* ne tikai vien ir izvairījies no kontroversijas, tas savā „objektīvismā” ir bēdzis no debatēm. Nevienam no trimdas lielajiem jautājumiem par demokrātismu organizācijās, kā organizēties Latvijas nākotnei *Laiks* gandrīz nav pieskāries, un visa tā jezga starp jaunajiem un vecajiem, kultūras sakarniekiem un patšauteņu ligzdās sēdētājiem *Laikam* ir pagājusi secen. Nedz izjūsts demokrātisms, nedz preses brīvības sajūsma avīzē nav atblāzmojusies. Ka šī dvēseles šaurība bijusi redaktoru, ne Rudzīša paša, daudz veidos izriet no atmiņu teksta.

Bet nebūtu pareizi šo grāmatas apskatu nobeigt negatīvi - Rudzītis ir uzdrošinājies, un tie jau ir svētki par sevi - atkal viens sējums plašajā atmiņu klāstā par Latviju ir pienācis klāt. Un ja nu latvieši turpinās tikpat sparīgi atmiņas rakstīt kā līdz šim, tad vismaz viena Latvija, varbūt ne gluži tā, kas savā sabiedriskā šķautnainībā bija, bet tomēr viena Latvija - atmiņu Latvija līdz pastarai dienai nezudīs. Grāmatas tehniskais ietērs ir spožs un gaumīgs.

Andrievs Ezergailis

EMOCIONĀLAS DZEJAS GRĀMATA

Andrejs Eglītis. *Caur daudzām zemju zemēm, caur daudzām debesīm*. Grāmatu Draugs, 1982.

Andreja Eglīša jaunākajā dzejoļu krājumā, kas saņēma 1984. gadā Kultūras fonda goda balvu, dzejnieka īpatnības guvušas dziļāku tvērumu nekā agrāk. Kaut arī dzejnieka tematika nav mainījusies, jāapbrīno tomēr viņa spēja rast vienmēr svaigus un emocijām bagātus variantus.

Andreja Eglīša dzejas pamatnoskaņa vispār ir traģiski spēcīgu jūtu piesātināta - dažkārt gandrīz līdz eksplozijai. Raksturīgas Eglītim ir emociju galējības: dzejoļi izstāro vai nu brāzmainu kvēli, pārdzīvojot sāpes, naidu, izmisumu - vai arī tajos iestrāvo tomēr kluss, smalks un liegi skumīgs maigums.

Dzejnieka pasaules skatījums sakņojas divos kultūras laukos: reliģiskajā un latviskajā, un katrs no šiem laukiem Eglīša dzejā arī ienāk no divi pusēm. Reliģiskajā plāksnē tie ir Vecās un Jaunās Derības motīvi. Spēcīgāk izceļas Vecajai Derībai radniecīgi traģiska patosa apdvesti un drāmatiski baisi dzejas priekšstati, kas šīnī krājumā visspilgtāk iegaismojas Israēlas ciklā (27). Bet Eglīša dzejā sastopam arī Jaunās Derības motīvus ar maiguma, klusas gaismas, mīlestības un ciešanu noskaņām (52 u.c.).

Tāpat latviskais Eglīša dzejā ieplūst it kā no divi avotiem. Viens ir mūsu garīgā kultūra. Savu personīgo pārdzīvojumu izteiksmē dzejnieks prot organiski iekļaut gan dainu motīvus, gan vēlākajā literatūrā katram latvietim pazīstamus simbolus, pazīstamu dzejoļu rindas vai to fragmentus. No otras puses Eglīša dzejā ar īsta pārdzīvojuma kvēli kaist mīlestība pret pašu dzimto zemi, smeldz trimdinieka liktenis un tik izmisīgi sāp zaudētās dzimtenes nonākšana svešu varmāku spaidā, ka reizēm atgādina „brēkšanu pret debesīm”.

Dzimtā zeme ar dzīvām un krāšņām Latvijas dabas un senču dzīves ainām pavada dzejnieku vienmēr un visur - arī apceļojot svešas zemes: gan eksotiskās Āfrikas valstis, gan Indiju, Ceilonu, Israēlu, gan arī mūsu kultūrai tuvākas vietas - Grieķiju, Kīpru, Zviedriju, Somiju. Vienmēr dzejniekā rodas asociācijas ar dzimteni. Taisni šo spilgto un sāpīgo dzimtenes motīvu dēļ Andrejs Eglītis kļuvis tik populārs un iemīļots: viņš ir it kā visas mūsu tautas likteņa istākais izteicējs.

Nacionālie, patriotiskie un reliģiskie motīvi šīnī dzejā savijas cits ar citu ļoti intensīvā jūtu režģī, kas deg un sūrst kā nedzīstoša, vienmēr no jauna asiņojoša brūce.

Taču vēl nozīmīgāks jaunajā dzejoļu krājumā

tas, ka te dzīves un pasaules skatījums parādās it kā dziļāk apjaustā tvērumā. Liekas, ka visam, ko dzejnieks raksta, pāri vēsmo mazliet baisa, tomēr fascinējoša un tuvu pienākusi mūžības un pārļaicības dvesma. Pretstatā tai izceļas cilvēka dzīves laicība, niecība un nīcība. „Es stāvu smiltīs, savā sākumā un galā” (28 V). Dzīve ir nebeidzama atvadišanās, aiziešana: „Plūstu, aizplūstu” (25), raksta dzejnieks un ļoti personīgi pārdzīvo baiso tuvošanos nāves noslēpumam un mūžībai. Un tomēr mūžība dzejnieku arī vilina. Tā ir it kā ieplūšana visumā: „...nāk saite neredzama mani visā saistīt” (28 VII). Dzejnieks jūtas kā daļa iekļauts dabā, pasaulē, visā tajā dziļākajā īstenībā, kur ikvienam jāatgriežas kā mājās.

„Mājas” šīnī krājumā ir bieži lietots vārds, un tam ir divējas nozīmes, abas reizēm saplūst kopā. „Mājas” ir ne vien konkrētā tēvzeme, ko dzejnieks zaudējis un pēc kuŗas mūžam ilgojas, bet mājas” ir arī simbols mūžībai, aizsaucei, aizdzīvei, kur sācies un kurp atpakaļ ved ikviena cilvēka mūža ritējums. „Mēs dejojām seno cilšu takti, nakti, atpakaļ uz sava sākuma pirmmājām (...), uz priekšu skriedami, atgriežamies” (9 II).

Šis „visā iesaistījuma” motīvs līdzās „mājup atgriešanās” motīvam apņēm apskatāmo dzejoļu krājumu ar noslēpumainu un neatvairāmi pievilcīgu spēku. „Mēs viens otrā esam - / zieds, ezers, upe, akmens / un vējš, pārvērdzamiens viens / otru nesam. / Mājās” (39, 41 III, 79). Citur: „Uz mājām plūstu, mājām, uz mājām / atpakaļ, ar ugunīm un vējiem, ar / ūdens pilieniem, ar sudrabotu / gaismu, zaļu, nes mani atpakaļ / ikviens, ikviens nes savu daļu” (5). Viss dzīves ritējums ir „tālāk, tālāk - atpakaļ” (42 IV) vai, kā citur dzejnieks saka: „Aiziešanā sākumam dvēsele var tuvāk kļūt” (59).

Šis motīvs par atgriešanos mūžībā isti ir galvenais un dziļākais pavediens šīnī krājumā, kas reizē izraisa „lielo aiziešanas baili” (15 IV), reizē fascinē un pievelk ar savu noslēpumu.

Andreja Eglīša spēju emocionāli savīņot, it kā burtin apburt - balsta arī visai brīvā un dažādā dzejoļu forma. Biežāk nekā agrāk dzejnieks daļu dzejoļu raksta prozas veidā. Šiem garajiem, līkloču izvītajiem teikumiem ir līgans, ritmisks plūdums, noskaņā svinīgs pacilājums, it kā nejaūši vietām mūzikāli atbalsojas atskaņas. Ar šo svinīgi krāšņo, lēno valodas ritējumu reizēm pēkšņā kontrastā ieskanas vieglie, graciozie dainu pantmēri.

Itin kā noslēpumainu buramvārdu skandējumus atgādina dzejnieka bieži lietotais paņēmiens atkārtot gan atsevišķus vārdus vai teikumus, gan arī tas, ka likti cieši kopā tās pašas saknes vārdu atvasinājumi: „Pret ziliem padebešiem dūdas dūdo dūdas” (11 I), „No visām ilgošanās dvēsele tikai vienu ilgu ilgo” (61) utt.

Noskaņas un mūzikālītātes izcelšanai Eglītis reizēm atļaujas lietot tīras valodas skaņas, kam nav jēdzieniska saturs: „...Aiju, lulu mazi bērni / aiju, lulu. / Zemzemīte visiem māte, / aiju, lulu” (56) vai: „Skan mēles ticīgās, kas svētā vietā al-lelujā, lujā loka...” (42 VI) un līdzīgi.

Atzīmējama arī dzejnieka prasme parastus vārdus lietot jaunās, svaigās un neparastās sakarībās: „...viena *sniegaina* bite mani atpakaļ uz dzimteni *dūc*” (27 III) vai: „*Pārziedi* mani pāri nāves žogam, / ... / *Aizziedi* mani dzīvā mūžībā” (31, 34 VI) u.c.

Krājuma beigu daļā ir garāks bīblisko desmit baušļu pārfrazējums (71). Tas ir pārpilns rūgta izmisuma un kaisla naida pret to režīmu, kas uzkundzējies Latvijā. Varbūt tieši jūtu nesaval-dījuma dēļ šie desmit baušļi jeb „Tezes un sarkanās antitezes”, kā arī vēl kādi dzejoļi ar šādu vulkāniskam izvirdumam līdzīgu naida un sarkasma gūzmu - neliekas sasniedzam pārējā grāmatas devuma neapšaubāmi augsto dzejas līmeni.

Krājums īpatnēji nobeigts ar dzejoļu, kurā sakausēti atsevišķo nodaļu ievadpanti, tā brīnišķīgi vēlreiz izceļot grāmatas galveno un dziļāko temu: mūžības mistiku, ilgās un jausmu, ka tur viss laicīgais atgriežas kā - mājās.

Nora Valtere

PĀRMAIŅAS GAIDOT

Indra Gubiņa. *Uz vienpadsmito stāvu*. Grāmatu Draugs. 1983. 184 lp. Vāku zīmējis Ed. Dzenis.

Griekijā pagājušā gadsimta beigās dzimušais italiešu gleznotājs Kiriko (Chirico), saka rokas-grāmata, skatījās īstenībā kā zemapziņas spoguļi. Parastiem, ikdienišķiem modernā laikmeta objektiem viņš savās gleznās deva noslēpumainas, maģiskas īpašības: galvenā tema viņa darbos ir vientulība.

Mākslas vēstures zinātnāja Indra Gubiņa savos romānos un stāstos arī attēlo cilvēku vientulību, kas ir it kā jau likteņa lemta neizbēgama. Nebūs sagādīšanās vien, ka divos viņas pēdējo gadu darbos - stāstā *Brauciens uz Londonu* (krājumā *Sidrabkāzas*, 1980) un īsromānā *Uz vienpadsmito stāvu* - Kiriko ir saukts vārdā (gan kā „Čiriko”). Abos šajos sacerējumos italiešu meistara māksla ir pieminēta, lai tiešāk raksturotu vienatnes radītu baiļu un sa-sprindzinājuma sajūtu.

Brauciens uz Londonu savā laikā norādīja, ka Indra Gubiņa meklē jaunu, valodā skopāku, bet reizē simboliem bagātāku izteiksmi, kas pa-plaišinātu vai aizstātu viņas darbos ierasto, liriski skaņoto psiholoģisko reālismu. „*Valse triste*”, kāds cits no *Sidrabkāzu* stāstiem, šo iespaidu vēl pastiprināja.

Sākot lasīt *Uz vienpadsmito stāvu*, vispirms liekas, ka šī grāmata būs vēl solis tālāk pa stāstu krājumā iezīmēto jauno ceļu. Tā nu tomēr nav, un šoreiz jāpiebilst - diemžēl. Pēc isa ievada, kas no jauna asociējas ar biedīgo spriegumu kādā Kiriko gleznā, viss tālākais rit pa autorei jau agrāk ļabi iemīdītām takām. Neoficiālā šķir-tene Sarma Priede kārto savu nelielo mantību, lai pārceltos no ceturtā stāva uz mazāku dzīvokli tā paša nama augstākā stāvā. Pārcilājot un ap-lūkojot atsevišķus priekšmetus un iedzīves sīkumus, tie sauc atmiņā ainas no pagātnes, no Sarmas ģimenes dzīves, no viņas atsāktajām mūzikas studijām, kas galīgi izjauca jau tā pavēsās attiecības ar vīru, un no viņas draud-zības ar mediķi Amandu Sietiņu, ko studiju un pētniecības darba piepūle iedzen nervu sa-brukumā un psihiskā slimībā.

Par ģimenes attiecībām, par vientulību ģimenē un ārpus tās un par sievietēm, kas nevar samierināties ar mājas dzīvi vien, Indra Gubiņa ir jau daudz rakstījusi un rakstījusi tā, ka lasītāji viņas grāmatās varējuši sastapt un atpazīt pie-dzīvotu istenību - jā, tā cilvēkiem iet. Trīs septiņdesmito gadu romāni - *Raksts putekļos* (1970), *Ziema nāk pretim* (1973) un *Iztiksīm bez mēness* (1976) - bija pakāpeniski arvien plašāks šīs tematikas izvērsums. Par pēdējo no minētajiem romāniem autore saņēma Jāņa Jaunsudrabiņa prozas balvu. Ilze Šķipsna, viena no vērtētājiem, toreiz teica: „Gubiņas darbs ir profesionāli pabeigts un izstrādāts līdz qalam”

Varēja domāt, ka Indra Gubiņa pēc tādas spēku koncentrācijas kādā noteiktā, lai arī ietilpīgā lokā kā tematiski, tā stilistiski meklēs citus ceļus. Nākamais romāns - *Ir katram sava pasaule* (1979) - te vēl nekā daudz secināt neļāva, bet jau nosauktie pāris stāsti toties jo vairāk. Nav tādēļ ko slēpt, ka grāmata *Uz vienpadsmito stāvu* sagādā zināmu vilšanos kā solis atpakaļ. Nebūt nav jāizslēdz iespēja, ka arī daudz apstrādātai vielai var dot jaunu griezumu, bet ainas no Sarmas Priedes dzīves vairāk atgādina atkārtosanos, atgriešanos jau izstāstītā stāstā. Līdz ar to trūkst dabīgā spraiguma, ko rada no-

doms un iekšēja nepieciešamība pateikt kaut ko jaunu un svaigu. Šis trūkums izpaužas jau pašā pamatā - valodā. Tā ir nereti sapulēta, drusku pagurusi ar it kā sintētiskām teikumu konstrukcijām un ar gramatiskām vainām, kas gan vismaz pa daļai varētu būt gluži vienkārši iespaidumkļūdas.

Nezaudēsim samērus. Indra Gubiņa ir viena no mūsu ievērojamākām rakstniecēm svešumā. Kritiskās piezīmes galvenokārt rodas, salīdzinot *Uz vienpadsmito stāvu* ar agrākām grāmatām. Katrā ziņā paliek tomēr pārliecība, ka Indras Gubiņas prozai labu darītu pārmaiņas. Varbūt tās varētu veicināt Kiriko gleznās redzētais, varbūt tās rastos, ja rakstniece līdzīgi Sarmai Priedei vēl vairāk vēlētos runāt par problēmām, „kas ir mūsu - latviešu.” Un varbūt tās nāks ar kādu citu, pavisam negaidītu pavērsienu. Par to lasītājam nav daudz ko iepriekš galvu lauzīt.

Mārtiņš Lasmanis

GANDRĪZ LATVISKUMA ENCIKLOPĒDIJA

Aivars Ruņģis „...iet latvieši caur gadu simteņiem”. Vērojumi, pārdomas, secinājumi par latvieti, latviskumu un latvisko izglītību. Grāmatu draugs, 1982.

Ja tam, kas vēlas kļūt pestīts, ieteic lasīt bībeli, tad katram latvietim būtu jāizlasa šis Aivara Ruņģa 418 lappušu biežais sējums, kurā viņš runā par latvietību, latviskumu, latvisko izglītību un latviešu tautas dzīvības stratēģiju. Bet vai tie, kas apsīguši ar nacionālo vienaldzību, izdarīs to? Autora ievada vārdos izteiktās bažas par „klauvēšanu pie zārka vāka” nav bez pamata. Par Ruņģa grāmatu gan priecāsies tie, kam latvietība nav tikai etiķete, bet kā to autors saka, pati dzīve. Grāmatā izteiktās domas, šķiet, nesaglabās latvietību vairākumam, bet padziļinās to mazākumam. Un tas nav maz!

Autors ir pret, tā sauktiem, ortodoksiem latviešiem, kas akli seko savai, kādreiz izveidotai, pārliecībai, nekad to nekorrigējot (85. lp.). Viņš aicina uz dialogu, uz nacionālu diskusiju. Viņa grāmatas pienesums šai diskusijai ir vērienīgs un plašs, kaut arī dažviet vārdos pārāk izšķērdīgs. Pēdējā nodaļā, runājot par tautas pastāvēšanas stratēģiju, dažas izteiktās domas un apgalvojumi mazāk segti ar dzīves patiesību, vairāk ar tautisku baltkvēli. Visumā tomēr grāmatu caurstrāvo cilvēcisks siltums, kas Ruņģa sludinātām nacionālismam piešķir augstu morālisku vērtību.

Kā mēs, latvieši, atšķiramies no citām tautām? Ne jau savu ētisko normu pārākumā un izlietojumā, kā to bieži mēģinām pierādīt, citējot daiļi un labestīgi skanošas tautasdziesmas. „Latviešu tautasdziesmas vēlos dēvēt par mūsu

tautas autobiografiju” - saka Aivars Ruņģis 108. lappusē. Tad gan kā tautasdziesmas, tā pārējā folklorā jātur visā visumā, lai lieki nesaskaitinātu latvieti un viņa dzīvi. Ne labāku cilvēcisku īpašību plāksnē meklēsim savu atšķirību, bet gan tikai savas kultūras savdabību.

Vissvarīgākais līdzeklis mums svešumā atvairīt asimilāciju ir ar latvisko izglītību - tā viena no autora pamattezēm. Latviskai izglītībai jāaptver visas paaudzes, viss mūsu dzīves laiks, un tas jāvada centrālai iestādei, ko autors nodēvē par Latviskās izglītības centrālo komiteju (281. lp.). Tāda prasība liekas diezgan birokrātiska un mūsu lielās izklaidētības dēļ gaužām nereāla.

Interesants, mazāk cilāts aspekts ir autora sludinātā latviskuma demokratizēšana. Latviskuma pamati jānostiprina ar „konsekventu apziņas brīvības respektēšanu” (239. lp.). Citā vietā teikts, ka apziņas brīvība, politisko uzskatu brīvība „ir būtiskas un neatņemamas latviskuma raksturības” (134. lp.). Te gan vēlamību autors pasteidzies pārvērst īstenībā, bet kā mērķa norādījums teiktais noder.

Daži vārdi sakāmi par apziņas brīvību, ko nevarētu jaukt ar tautības jēdzienu. Autors šinī ziņā rada mazliet neskaidrību, runājot par reliģiju, kā arī skarot politiskos uzskatus un ideoloģijas (165., 323. lp.). Vienīgais kritērijs latviskuma noteikšanā ir latviešu valoda un pašā individa pārliecība. Latviskums, kā autors saka, ir „ieprogrammēts, iebūvēts latviešu valodā” (212. lp.). Tas, kas šo valodu pārvalda un lieto ikdienā, māca saviem bērniem un mazbērniem, varbūt rada pat tajā paliekošas vērtības, ir īsts latvietis autora nosacītā kultūralajā nozīmē. Vienalga, vai tas ir agnostīķis, ateists, šaubu gars vai politisko labirintu „ošņātājs”, ja viņš sevi uzskata par latvieti un mīl tautas valodu un kultūru, tad viņš pieder latviešu nācijai.

Mēs bieži sajaucam individa nostāju un atbildību ar viņa idejas vārdā pastrādātiem noziegumiem. Mēs dzīvojam pret savas tautas traģisko likteņu iekrāsoto apvāršni un mūsu spriedumi gluži dabīgi ir tā ietekmēti. Tā tas parādās arī autora teiktā. Viņš novelk krasu robežu starp latviskumu un „šķiru cīņas” atzinējiem. Ja pēdējos mērojam ar nacionālās valsts idejas mēru, tad par daudziem rezultāts ir skaidrs. Bet mūsu tautas mūžs - to saka arī autors - ir garāks par mūsu valsts mūžu un tāpēc nevienam latvietim mēs nevaram izslēgt no tautas vidus. Vai pirmie latviešu sociāldemokrāti, ieskaitot Raini, kas tika izauklēti marksisma „šūpulī”, nebija latvieši? Vai Andrejs Upītis, Linards Licens, jā, arī Berklāvs nebija un nav latvieši? Mūsu tautas neizdevīgā ģeopolitiskā novietnē dzīvojot un vēsturiski sarežģītos apstākļos darbojoties, viens otrs no mūsu tautas kļuvis par „nodevēju”. Un ne jau uz kreiso pusi vien, arī uz otru pusi ir „nodots” liku likām. Par pēdējo runājam maz, arī autors to

neiztirzā. Vakareiropā, piemēram, Zviedrijā šāda diskusija būtu lieka, te arī skaļš marksists tiktu novērtēts kā pavisam zviedrisks. Plūrālā sabiedrībā tā ir pati par sevi saprotama lieta.

Autors mūs pamatoti brīdina no šovinisma, bet pats piemirst, ka mūsu valstī nedzīvoja latvieši vien, bet visa Latvijas tauta. Mums paradums visos (tā laika) notikumos, laimīgos un traģiskos, centrēt tikai latviešus. Ja autors saka, ka 1941. gada deportācijās „tika iznīcināti latvieši vienkārši par to, ka viņi bija piedzimuši latvieši” (318. lp.), tad ko lai sakām, piemēram, par židiem, kuŗu aizvesto skaits proporcionāli viņu tautības grupai bija ļoti augsts? Vai tos aizveda tāpēc, ka tie bija žīdi vai „kapitālisti”? Ko par poļiem, ko par krieviem? Arī tādi bija aizvesto vidū. Patiesība laikam gan ir tā, ka toreizējai Staļina čekai vajadzēja izpildīt savu „plānu un grafiku” un visi, ko tā, sijājot pienestās ziņas (te darbojās īstie nodevēji!) - atrada par potenciāliem režīma pretiniekiem, noderēja aizvešanai.

Tāpat Maskavas diktātūras imperiālistiskā izplešanās nav izskaidrojama tikai ar nacionāliem motīviem. Maskavas boļševiki ir varas apmāti ļaudis, kam valdīt, pavēlēt ir dzīves saturs. Sev padevīgus latviešus viņiem nav vajadzība pārtautot vai iznīcināt. Atšķaidīt gan! Ar padomijas tautu raibumu Maskavas ideologi pat lepojas, tas viņiem vēl ilgi noderēs diktātūras fasādes „izdaiļošanai”. Visās nelaimēs vainojot tikai krievus, mēs noveļam atbildību no saviem pleciem un vājinām savas nacionālās dzīvības gribu. Tā vietā mums būtu jāpalīdz tautai dzimtenā apkarot alkoholismu, ģimeņu iziršanu un stiprināt pozitīvus mērķus. Tas jādara bez frazēm. Valža Liepiņa raksts „Armeņi - tauta, kas pārdzīvos” JG 149. un 150. nummurā ir labs piemērs, kā reāli un lietišķi iztirzāt mums aktuālus jautājumus, mēģināt rast ceļu, kas glābj no tautas iznīcības.

Krievi ir bijuši un būs mūsu zemes kaimiņi, un ar tiem mums būs jāmeklē iespējami labākais sadzīvošanas veids. Arī mums, trimdiniekiem, kam, saka autors: „premissa par atgriešanos Latvijā ir ar ticības kvalitāti” (157. lp.), par to jādomā. Zūdīšanās un nišana - vienalga, vai krievus vai vāciešus - mums nepalīdzēs, lai gan reizēm tā var gūt psihisku atslābinājumu. Tajā vietā mēs varam sevi latviski „padziļināt”. Mums ir vajadzīgi modernie zinātnes, tehnikas un mākslas atklājumi un meklējumi, bet savu intimāko dvēseles stīgu mēs varam noskaņot savā savdabīgā tonī. Uz to aicina mūs autors un piemin šajā sakarībā arī dievturību, gan neizceļot to kā labāku līdzekli latviskuma saglabāšanā iepretim starptautiskām reliģijām. Tiem, kas tāpat kā autors domā, „ka latviskums ir mūsu dvēseļu, mūsu garīgā cilvēka saite ar mūžību” (207. lp.), dievturība gan būtu ierindojama augstākā kvali-

tātē nekā pēdējās.

Visas šīs piebildes var uztvert kā piezīmes uz lappušu malām, jo autora galvenā doma, ieteikumi un iztirzājumi ir nopietni apsverami un vērtīgi. Pietrūkst gan kāda ļoti svarīga aspekta - mūsu „viensētņieku” dabas ļaunās sekas nacionālās kopības uzturēšanā. Mums pietrūkst latvisko „geto”! Žīdi bez saviem geto nez vai vairs būtu žīdi? Ja aicinājumu turēties vienkopus pietrūka, atstājot bēgļu nometnes Vācijā, tad nav par vēlu aicināt tagad mūsu jaunos ļaudis meklēt darbu, sākt saimnieciskus pasākumus, dibināt ģimenes mājokli vietās ar iespējami lielāko latvisko blīvumu. Ja mēs būtu koncentrēti pa 3 līdz 5 lielām latviešu apmetnēm Rietumu pasaulē, tad Aivara Ruņģa ierosinājumi būtu daudz vieglāk īstenojami. Kādreizējais Eiropas latviešu jauniešu sauklis „Pulcēsimies, priecāsimies, precēsimies!” papildināts ar „un dzīvosim vienkopus!” ir joprojām labākais līdzeklis latviskuma uzturēšanai svešumā.

Aivara Ruņģa grāmata jūsmīnāja un vietām kaitināja. Un tā varbūt autors bija domājis. Paldies par to!

Jānis Gulbītis

LATVIEŠI AUSTRĀLIJĀ

Aldis L. Putniņš: *Latvians in Australia. Alienation and Assimilation*. Canberra: Australian National University Press 1981. 131 lp. Cena: 7,- Austrālijas dol.

Šī grāmata par latviešiem Austrālijā nav nekāds vienkāršs latviešu sabiedrības apraksts, bet gan ir piecu atšveišķu, tomēr zināmā veidā saistītu, empirisku sociālpsīholoģisku studiju sakopojums, kas ietverts plašākā teorētiskā modelī par ieceļotāju pielāgošanos. Šis t.s. multidimensionālais ieceļotāju iekļaušanās modelis (*multidimensional immigrant adjustment model*), kuŗa izstrādāšanā grāmatas autoram arī savi nopelni (sk., piem., *Australian Journal of Social Issues* 11, 1976, 209-212), uzskata asimilāciju un atšveišināšanos (*alienation*) par diviem atšveišķiem procesiem, kas liek ievērot kā ieceļotāju grupas, tā arī jaunās vides sabiedrības īpašības. Attālināšanās no savas etniskās grupas vēl nenozīmē automatisku iekļaušanos jaunajā grupā (vidē). Iespējams dzīvot reizē tikpat labi savā etniskā, kā arī vietējās tautas vidē, neesot, piem., pus austrāļietim un pus latvietim, bet gan esot reizēm austrāļietim, gan reizēm latvietim. Ieceļotājs var asimilēties vai atšveišināties, piem., tikai kādā atšveišķā sadzīves plāksnē, citās nemainot savu uzvedību utt. Asimilācija bez atšveišināšanās noved pie integrācijas (integrations), bet kopējs atšveišināšanās un asimilācijas process pie pār-

tautošanās (*re-ethnification*).

Šis multidimensionālais imigrantu pielāgošanās modelis atbilst šodienas imigrāciju zemju realitātei ar tās plūralistisko sabiedrību un kultūru, ko pēdējā gadu desmitā atsevišķās valstīs valdība pat finansiāli atbalsta. Agrākie asimilāciju teoriju modeļi šo procesu aprakstīja kā vienvirziena ceļu bez mijiedarbēm, ka attālinoties no punkta A, indivīds automātiski pietuvojas punktam B (anglosakšu konformisma un kausējamā katla teorijas) resp., ka attālināšanās no etniskās grupas noved neatgriežami jaunās vides sabiedrībā. Nepastāv bezkonflikta dzīvošana abās vidēs un kultūrās.

Darbā vispār un analizēs speciāli ievērota vēsturiskā perspektīva, t.i., interpretācijās nav piemirsta latviešu tautas un Austrālijā ieceļojušās latviešu grupas pagātne un aktuālā situācija. Šī prasība pēc imigrantu grupas specifiskās vēstures ievērošanas kļuvusi jaunākajos pētījumos arvien redzamāka. Empīriskajā eksperimentālajā sociālpsiholoģijā bieži sastopami gadījumi, ka pagātnes neievērošana vai tās vāja pārzināšana noved pie nepareiziem rezultātiem, nemaz nerunājot par secinājumiem. (Labs piemērs ir latvietes Līvija Džonsonas pētījums, kura kopsavilkums publicēts *Archīva* 24. sējumā, 57. - 70. lp. - „Latvieši trimdā: latviešu bēgļu motīvi”. Ar dažiem vēstures datiem viegli pierādāmas šī pētījuma metodiskās, faktiskās un interpretāciju nepilnības un kļūdas.) A. Putniņš savā darbā tiecas visur pēc iespējami augstākās precizitātes, ieskaitot vēsturisko apskatu grāmatas 2. nodaļā.

Grāmatā ļoti bagātīgs psiholoģijas un socioloģijas faktu materiāls par latviešiem (un vispār par baltiešiem) pēc Otrā pasaules kara dažādajās ieceļošanas zemēs. Līdzšinējie pētījumu rezultāti, kas ir visai pilnīgi savākti, īsumā atreiferēti 3. nodaļā, bet papildus ziņas vēl iegūstamas atsevišķo pētījumu aprakstos un analizēs.

Pirmais pētījums (4. nodaļa) ir par psihopatoloģiju un pašnāvībām. Dati rāda, ka psihiatriskās slimnīcās un iestādījumos dažādā veidā reģistrēto baltiešu skaits ir 1,7 - 2 reizes lielāks nekā vietējās sabiedrības caurmēram (latviešu skaits atbilst aptuveni baltiešu caurmēram; 2. - 4. tabulas), bet pašnāvnieku kvota 2 reizes lielāka. Rezultātu analizē autors secina (45. - 46. lp.), ka asimilācija daļēji atvieto to, kas zaudēts ar atsvešināšanos no etniskās grupas. Bet atsvešināšanās no etniskās grupas un jaunās vides sabiedrības, neatrodot nekādu citu atieksmju grupu, var novest psihiskās krīzēs. Tā etniskai sabiedrībai var būt liela loma ieceļotāja psihiskā līdzsvara saglabāšanā.

Otrs pētījums (5. nodaļa) daļēji pieslēdzas iepriekšējam, analizējot personību un ieceļotāja

pielāgošanos. Visumā izvirzītās hipotezes tiek apstiprinātas. Etniskā atsvešināšanās un asimilācija jāuzskata par empīriski neatkarīgām dimensijām. Signifikantas attiecības pastāv starp personības īpašībām un imigrantu pielāgošanos (sk. tuvāk 61. - 65. lp.), piem., ka neurotisma indekss ir augstāks starp personām, kas atsvešinājušās un nav asimilējušās (63. lp.). Pēc personības anketas datiem latviešu vīriešu stereotipu vecumā starp 45 un 65 gadiem var aprakstīt šādi (58. lp.): Viņš latviski runā ļoti labi, samērā bieži satiekas sabiedrībā ar tautiešiem, ir par biedru kādā vai pat vairākās latviešu organizācijās, droši vien rēgulāri lasa latviešu laikrakstus. Līdztekus viņš gluži labi runā angļiski, šād tad apgrozās austrāliešu sabiedrībā, nepiedalās austrāliešu organizācijās, gandrīz bez izņēmuma lasa austrāliešu laikrakstus, un viņam ir izteiktas austrālistiska jūtas.

Trešais pētījums (6. nodaļa) ir par etnisko identitāti, kur pētniecības subjekti ir jaunākās paaudzes pārstāvji vecumā no 15 līdz 30 gadiem un dzīvo Austrālijā, ASV un Kanadā. Ar sēmantiskā diferenciāļa (*semantic differential*) palīdzību jauniešiem jānovērtē jēdzieni: „es (es pats), latvietis, austrālietis, latvietis Austrālijā, amerikānis, kanadietis, latvietis ASV resp. Kanadā, latvietis Latvijā pirms Otrā pasaules kara, latvietis šodienas Latvijā, kāds es gribētu būt, latvietis Latvijā nākotnē”. Interesanti ir iznākumi sakarā ar „latvietis šodienas Latvijā” vērtējumu, problēma, kam analizē autors veltī sevišķu uzmanību (80. - 85. lp.). Jēdziens „latvietis šodienas Latvijā” distanču mēros manāmi atšķiras (sk. 5. attēlu 81. lp.) no jēdzieniem „latvietis”, „latvietis Latvijā pirms Otrā pasaules kara”, „latvietis Latvijā nākotnē”, „latvietis ASV, resp. Kanadā, Austrālijā”, „es pats”, „kāds es gribētu būt”. „Latvietis šodienas Latvijā” tiek „vērtēts” kā negatīvs jēdziens un tam nav sakara ar jēdzienu „latvietis” (vispār) un citiem trimdas latvieša jēdziena novērtējumiem. „Latvietis šodienas Latvijā” neiederas trimdas jaunatnes latviskuma mērā. Izsakot psiholoģijas skaitļus - jēdzienu distanču mērus un korelācijas koeficientus vienkāršiem vārdiem, jāsecina: 1) pētījuma subjektu grupa latviešus šodienas okupētajā Latvijā neuzskata par latviešiem (un ar šī pētījuma grupu gūtie rezultāti ir vispārināmi! 2) nodibinot atkal „veco pirmskara kārtību”, tie atkal par tādiem varēs kļūt. „Latvietis šodienas Latvijā” vērtējums ir saistīts ar politisko sistēmu, nekāda identificēšanās ar tautas vairākumu kā tādu nenotiek (aizmirsta agrākā liktenkopība un kopējās kultūras saknes). Ja lietas tādas, tad jājaūtā, ko vispār līdzšinējā trimdas izglītības sistēma ir devusi - bez antikomūnisma? Vai nav notikusi galīga atsvešināšanās? Autors arī īsumā pieskaņas okupētās Latvijas apciemojumiem, un jautā, vai pēc tādiem jauniešos

būtu gaidāmas kādas pārmaiņas individa (vai arī grupas) identifikācijās. Te vēl nepieciešami tālāki pētījumi, ko autors sevišķi uzsver. Paliek arī vēl atklāts jautājums, vai Latvijā un ārpus tās pastāv divas atšķirīgas etniskas vienības (arī kultūras)? (Trimdas politikā uzsver tautas kopības un vienotības principu, ko noraida Latvijā valdošie. Bet kāda ir realitāte ārpus politiskajām dogmām?)

Ceturtais pētījums veltīts etniskās identifikācijas attīstīšanās procesam (7. nodaļa). Jau 8 gadu vecumā bērni spējīgi skaidri šķirot savu etnisko grupu no vietējās sabiedrības, tātad identifikēšanās jau ieguvusi zināmu stabilitāti, ko patur tālākajā attīstības gaitā (sk. 6. attēlu 91. lp.).

Pēdējais pētījums ir par imigrantu pielāgošanās orientāciju veidiem (8. nodaļa). Agrākos pētījumos, kas balstījās uz R. Tafta (R. Taft) modeļiem, izšķīra trīs orientācijas (orientācijas jēdzienā ietverta kā asimilācija, tā atsvešināšanās): monismu, plūralismu un interakcionismu. Šim trim orientācijām A. Putniņš pievieno ceturto - multikultūrālismu, to atvasinot no multidimensionālā pielāgošanās modeļa. Ja monisms nozīmēja imigranta vienvirziena iekļaušanos jaunajā vidē resp. sabiedrībā, plūralisms - etniskās un vietējās grupas neatkarīgu attīstību, interakcionisms - abu grupu tuvošanos, radot sintezi, tad multikultūrālisms paredz, ka imigrants pieņem jaunās vides grupas īpašības, bet reizē paralēli arī patur un attīsta savā etniskā grupā pastāvošās īpašības. Pētījums izdarīts salīdzinot latviešu vīriešu kārtas imigrantus (izvēli noteikuši statistiskās izlases principi) ar angļu iecelotājiem un austrāliešiem (sk. 9. tabulu 102. lp.). Latvieši 75% gadījumos izšķīrušies par multikultūrālo orientāciju, galīgi noraidot monismu (0%), pārējos gadījumos galvenokārt izvēloties interakcionisma iespēju (22.5%). Šī multikultūrālā orientācija visdrīzāk garantē etniskās kultūras un valodas saglabāšanu un visumā atbilst latviešu interesēm, kā arī šodienas Austrālijas valdības kultūras politikai.

Aprakstot šos piecus pētījumus, minēti tikai ilustratīvi piemēri. Katram grāmatas lasītājam pašam jāiedziļinās materiālu bagātībā un problēmu daudzveidībā. Kam interesē latviešu sabiedrība, tam šī A. Putniņa grāmata būs saistoša lasāmviela un dos interesantu faktu materiālu un daudz vielas pārdomām. Nav jānobeidzās no psiholoģijas teorijām, modeļiem un statistiskām analizēm. Autors sava darba centrālās jēdzienus definējis un aprakstījis, un kam psiholoģijas „ābece” pētījumu procedūrās un rezultātu matēmatiskajos aprakstos, kas ir īsi, nav tik skaidra, tas gluži labi varēs arī iztikt ar centrālajām daļām - vielas un problēmu aprak-

stu un rezultātu diskusiju.

Kārlis Kangeris

Visērtāk grāmatas iegādāties tieši pie autora, pasūtījumus adresējot

Aldim L. Putniņam
3 Rose Street
PROSPECT, S. A. 5082
Australia

Latvians in Australia. Alienation and Assimilation. *Cena 7,- Austrālijas dol.*

Angļu - latvju psiholoģijas vārdnīca. *Cena 3,- Austrālijas dol. plūs 1,- dol. pasta izdevumiem.*

PROF. DR. PHIL. PĒTERIS KĪKAUKA (1886 - 1986)

Pazīstamais LU filologs, profesors, bij. LU bibliotēkas pārzinis, miris 1967. gadā Burlingtonā, Kanadā, un apglabāts Vudlandes kapsētā, kur viņam uzstādīts piemineklis.

Ievadot profesora simtgadi, McMastera Universitāte Kanadā ir nodibinājusi Dr. P. Kīkaukas piemiņas fondu ar nosaukumu

KIKAUKA CLASSICAL LECTURE.

Sākot ar 1986. gadu šādu lekciju ciklu lasīs kāds pasaulē labi pazīstams speciālists. Pirmā lekcija būs par profesora iemīļoto tematu:

Safoja un viņas laikmets (Sappho and her Age)

McMastera universitāte aicina profesora bijušos studentus, kolēģus un labvēļus ziedot piemiņas fondam, kas vismaz \$5,000 apmērā ir jāsavāc līdz 1985. gada 15. novembrim.

Čekus var iesūtīt:

Kikauka Classical Lecture, McMaster University
un adresēt aploksnī:
Kikauka Classical Lecture,
c/o Mr. R. Putns, Director of Development
McMaster University, HAMILTON, Ontario,
Canada, L8S 4M2.

Sīkāku informāciju par fondu var dabūt rakstot:

Dr. Howard Jones, Chairman,
Department of Classics,
McMaster University, Hamilton, Ontario,
Canada, L8S 4M2.

McMastera Universitāte bija vienīgā, kas pēc kara beigām piedāvāja prof. Kīkaukam darbu. Viņš strādāja par profesoru līdz savam pensijas gadam. Te mācījušies daudzi Kanadā dzīvojošie latviešu akadēmiķi, ieskaitot profesora vecāko dēlu Tāļivaldi.

Tāļivaldis tēva piemiņas fondam ziedo 30 savas gleznas no jaunas serijas „Antīkā pasaule”. Ja kāds interesējas par šo seriju, lai raksta viņam tieši uz adresi: RR4, Markdale, Ontario, Canada, N0C 1H0.

T. Kīkaukam varat pieprasīt arī sarakstu, kas uzrāda profesora atstātos manuskriptus un 2 grāmatas: *Grieķu literatūras vēsture* un *Grieķu gramatika*, abas LU izdevumā.

SKRĒJIENS PĀRI GADU DESMITIEM

Jānis Klīdzējs. **Laidiet! Laidiet! Laidiet!** Noveles. Bruklinā: Grāmatu Draugs, 1984. 288 lp. Dr. Egila Grīšļa ievads - pārdomas par Jāņa Klīdzēja reliģiskiem uzskatiem: kā cilvēks var ticēt? Gvido Brūveņa apvāka zīmējums.

Krājumam **Laidiet! Laidiet! Laidiet!** Jānis Klīdzējs izraudzījis daļēji jau agrāk publicētas astoņpadsmit noveles un sakārtojis tās chronoloģiskā sekā. Pirmā novele rakstīta 1944. gadā, pēdējā, nedatētā - domājams ap 1984. gadu. Tātad visa grāmata aptver rakstnieka 40 gadu darba posmu. Ja noveles būtu kārtotas tematiski, tad kārtojums būtu bijis mazliet citāds. Tāpēc rodas jautājums, vai rakstniekam bijis īpašs nolūks, īpašs vēstījums ar kārtojumu darbu rašanās sekā.

Manuprāt, šāds kārtojuma veids norāda, ka autora nolūks bijis uzskatāmi notēlot latviešu dzīvošanu noteiktā laika posmā, t.i., pēc Otra pasaules kara. Atsevišķās atkāpes pagātnē vai ietiekšanās nākotnē vīziju veidā, kas dažbrīd sastopamas grāmatā, tikai paplašina skatu uz šo četrdesmit gadu skrējieni.

Šādā veidā arī iespējams parādīt, ka ir temas, kas visā mūsu dzīvošanā aužas kā sarkani pavedieni baltā villainē, kas autoram liekas tik svarīgas, ka viņš lasītāju vēlas novest pie tām arvien no jauna. Jānis Veselis ir teicis: „No katra mūža posma dzejnieks skata pagātni un jaunību citādām acīm. Kaut kas pienāk klāt un kā neredzams gaiss apvijas ap bijušiem tēliem un pārdzīvojumiem, kaut kas nozūd un atkrīt, bet viss kļūst par kāpnēm uz apskaidrību.”

Krājuma pirmā novele risinās 1944. gada vasarā, kad pa Latvijas lielceļiem sāk kļīst pirmās bēgļu virknes no Latgales. Titula novele „Laidiet! Laidiet! Laidiet!” sākas vēl Latvijā, bet tās beigas jau risinās pēckara Vācijā, laikā, kad tik daudzi no savas ierastās dzīvošanas izkustinātie drīkst atgriezties mājās, bet kad latviešu bēgļiem ceļš no materiāli un morāli sagrautās Vācijas (tās nedienas raksturīgi tvertas novelē „Tumsā”) atvešanas tikai uz tālāku svešumu, uz dažādām pārvācītajām zemēm. Darbos, kas rakstīti sākot ar 50.-to gadu vidu, Klīdzējs

“izdzīvo” latviešu dzīvi šais pārvācītajās zemēs, visvairāk ASV. Pa vidu pakaisītas dažas noveles vai dažreiz tikai atsevišķu darbu daļas kuŗas atgriežas neatkarīgajā Latvijā, jo ar kontrastiem vislabāk iespējams salīdzināt un izvērtēt to, kas notiek ap un ar cilvēku. Darbā „Ceļinieks no Sidnejas” autors īsu brīdi pakavējas arī tagadnes Latvijā, izgudrēm šais ciemos nosūtīdams Austrālijā aizsaulē aizgājušā rakstnieka Spodra Klauverta astrālo daļu, jo tā var iespieties tur, kur reālas personas nespēj vai nedrīkst iet.

Laiks un telpa, kuŗā iekļuvuši no dzimtenes aizgājušie, rakstniekam liekas kā dvēseli pazaudējuši: „Tajos posmos un laikos, kad dvēseles esība tiek noliegta un noņirgta, cilvēki kļūst tukši un nobijušies, apjukusi, parauti, ļoti skaļi, pat zvēriģi. Vai šis laiks nav tāds, no kuŗa dvēsele padzīta?” (233. lp.)

Cilvēkiem ir daudz jautājumu, kas radušies jau līdz ar juku laiku sākumu: „Šis laiks ir piekļiegts tikai ar jautājumiem.” (169. lp.) Taču: „Pasaulei atbilžu nebija” (154. lp.) Pasaule grib tikai pavisam priecāties, ne meklēt atbildes uz smagiem jautājumiem. Pasaule pēc pārdzīvotajām kara šausmām vēlas visu aizmirst. Pasaule arī varbūt to spēj, bet to nespēj pasaulē aizklīdušais latvietis, kam ik dzīvošanas soli kā smagums līdz iet zaudētie draugi (piem., Ziemeļu smagums, Viktorija, Engēliši nav miruši u.c.) un zaudētās mājas. Taču, no otras puses, šis atmiņas par zaudētajiem draugiem un mājām ir stīpruma avots un atbilžu devējas, mēģinot dzīvot un pārdzīvot bezdvēseles pasaulē.

Ciniskās “jaunās pasaules” spiešanos iekšā latviešu no mājām līdz paņemtajās vērtību skālās rakstnieks tēlojis dažādās variācijās, reizēm ar smeldzi, reizēm ar jauku humoru. Daļa latviešu, it sevišķi vidējās paaudzes pārstāvji, nokļuvuši no Vācijas pelēcības bagātajā Amerikā, gan it kā vairs nemaz nemana apkārtnes bezdvēselīgumu, bet ir citi, kas nesamierinās ar ārējām ērtībām un ar melīgo, pavisam dzīves veidu, kas saka: „Man gribas kaut kā vairāk!” Šo “vairāk” meklē Tāsīte („Bioloģisks akts”), un to meklē Nikodēms („Kanaks un māsa Ēdenē”). Te jāpiebilst, ka minētie darbi radušies ar divdesmit divu gadu atstarpi. Tātad

autoram šī likusies visai kardināla problēma, jo viņš nav atkāpies no "vairāk" meklēšanas.

Kur meklēt un atrast šo "vairāk"? Klīdzējam atbilde veidojas diezgan skaidra: pašu tautas tikumos! Vecmāmiņa Monika (250. lp.), piem., reizēm nonāk situācijā, kad „viņai bezgala gribētos ar kādu savu cilvēku parunāties. Tā kā tāda nav, tad viņa sāk runāties ar visiem tiem, kas ir un dzīvo dziesmās.” Šis "vairāk" top Dieva atziņas meklējumos un cilvēka un sabiedrības attiecībās („Cilvēks ar akmeni”).

Tautas tikumu uztveri palīdz skaidrot atkāpes stāstījumos par mājām. It sevišķi rakstnieks meklē atbildes savas dzimtās puses, Latgales, skaidrajā dvēselē. Šī Latgales dvēsele ir pazemīga („Tuvinieki”, „Enģeļiši nav miruši”), bet ne pakalpīga vai vienaldzīga. Pret pakalpīgajām dvēselēm Klīdzējs sacelžas, vēlas tās izkustināt no vienaldzības („... Un viens latvietis...”).

Vairākkārt rakstnieks atgriežas pie temata - ko nozīmē cilvēkam dzimtā valoda. Tā ir spēks, un tā ir atslēga uz cilvēka dvēseli. „Viņam ļoti vajadzēja izrunāt visu savu sirdi paša valodā” - saka Klīdzējs (265. lp.).

Dzīvot un pārdzīvot palīdz ne vien pagātnes mantojums, bet arī ticība nākotnei (sk. vīzijas novelē „Prezidenta gājiens”) un ticība Dievam. Dogmatiķiem varbūt varētu būt iebildumi pret Klīdzēja visai panteistisko uztveri par Dievu. Tomēr šī uztvere ir dziļi pārdzīvota, kā grāmatas ievadā sīki analizējis teologs Grīslis.

Par spīti pārciestajam postam un jaunās apkārtnes cinismam rakstnieka ticība dzīvei un dzīvībai ir noturīga, jo dzīvošanu cilvēkam nolīcis Dievs, kas arī nemaz neprasa no cilvēka nevainojamu dzīvi, jo grāmata beidzas ar atziņu: „Tas Kungs tur augšā, vai visur citur, ir gribējis mūsu psīches zīmējumā ievilkt dažu labu lauzītu līniju, pat ļoti abstraktu ainavu.” Liekas, šī ticība dzīvei ir Klīdzēja paša psīches kardināla daļa, jo jau 1942. gadā pēc viņa pirmā romāna **Jaunieši** iznākšanas Jānis Grīns rakstīja: „Tādā kārtā viņa ideālisms neatslābst, bet uz romāna beigām vēl sakāpinās. Tas ir ticams un pārliecinātājs pozitīvisms, ko pauž jaunais Māras zemes autors, un kas kā diena no nakts atšķiras

no sevišķi arī agrāk mūsu daiļrakstos kultivētā kroņa pozitīvisma.”

Klīdzēja stils novelēs visumā dinamisks. Darbi bieži sākas visai akūti, novedot lasītāju tūdaļ **in medias res**, piem., „Jāiet! Vienalga kur - jāiet!” („Cilvēks ar akmeni”). Raitas darbības virzīšanai autors daudz lieto dialogus. Ar rakstniekam atļauto suverēnitāti viņš arī iesoļo notēloto personu domās, mainot pēkšņi stāstījumu no trešās personas uz pirmo. Tā rasta iespēja problēmu prezentēt ne tikai no vienas puses kā plakanā fotografijā, bet skatīt to kā modernā lāzera attēlu - trīsdimensionāli). Latviešiem reizēm tik labprāt lietotās dabas gleznas Klīdzējs lietojis paskopi, vairāk akcentējot ar tām problēmas nostatījumu vai ilustrējumu nekā izceļot par pašvērtību. Izteiksmei, stilam īpatnējais klīdzējiskais iekrāsojums, lietojot, piem., visai bagātīgi substantīvās verbu formas ar galotni - šana, izteiktāk sāk parādīties apm. 50.-to gadu vidū.

Literatūras kritiķis Kārlis Kārklīņš kādreiz lietojis terminu „idejiskā literatūra” (ne - ideoloģiskā! ref.). Šo terminu it labi varētu attiecināt uz Klīdzēja noveļu krājumu **Laidiet! Laidiet! Laidiet!** Tanī ar autora aci skatītie, ar individuālām dzīvēm notēlotie pārdzīvojumi kopā veido tautas likteņus, cīņiņus un ilgas, veido ideju par tautu pagātnē, tagadnē, un nākotnē.

Valija Runģe

AUGSTĀ DZIESMA BLAUMANIM

Viktors Hausmanis

Rūdolfa Blaumaņa dramaturģija, Rīgā: Liesma, 1984, 300 lp.

Viktors Hausmanis daudz rakstījis par teātra jautājumiem okupētās Latvijas periodikā. Viņš pazīstams arī kā grāmatu **Raiņa dramaturģija** (1973. g.), **Sarunas ar Felicitu Ertneri** (1977. g.) un **Lilita Bērziņa** (1980. g.) autors. Tagad šo veikumu klāstam pievienojas pamatīgs ieskats Rūdolfa Blaumaņa dramaturģijā un, līdz ar to, latviešu laiku sētas krāšņajā pasaulē, kas, svešas varas iznīcināta, tomēr turpina dzīvot mūsu lielā meistara nemirstīgajos darbos. - “Rūdolfa Blaumaņa lugas, tāpat kā dainas, izsaka mūsu tautas mentalitāti .

. . (Viņa) cilvēkos raugāties kā senos draugos, jo viņu garīgo satvaru pazīstam no tautasdziesmām, tā ir tā pati pasaule, tie paši ētiskie principi,” saka Hausmanis (5. un 177. lp.), un šai ziņā varam viņam tikai pievienoties.

Plašā viela sadalīta desmit nodaļās, kas pēc kārtas ne tikai analizē atsevišķo lugu mākslinieciskās vērtības, bet arī aprāda to tapšanas procesus un ietver jo interesantu laikmeta tēlojumu. Te Hausmanis teicami izmantojis laika biedru atmiņas, pirmizrāžu recenzijas, paša Blaumaņa vēstules u.t.t., it krāsaini atainojot toreizējās Rīgas sabiedrisko un kultūras dzīvi, kur savu lomu spēlēja gan “jaunstrāvnieki”, gan Tautas Atmodas laika atskaņas, gan Rīgas Vācu teātra “poses”, gan Ādolfa Alunāna skatuves “kunštiki”.

Pašu lugu izvērtējumos Hausmanis nodemonstrē ievērojamu erudīciju, atsaucoties uz daždažādu tautu un laikmetu drāmaturģiju no antīkās komēdijas līdz šodienas meklējumiem. Salīdzinājumos un pretstatījumos apskatīti, citu starpā, Aristofāna, Šekspīra, Čehova, Gogoļa, Hauptmaņa, Lesinga, Ibsena, Molnāra, O’Nīla, Zūdermaņa, Tamsāres, Rasīna, Meterlinka, Gorkija, Sardū, Hēbeļa un mūsu pašu Raiņa, Aspazijas, Brigaderes, Akurātera, Harija Gulbja un Gunāra Priedes darbi. Gažamejot pieminēts arī Zīverts, vienīgais no trimdīnieku drāmatiķiem. - Visumā, sveštautu literatūras piemēri vēl pilnīgāk izgaismo Blaumaņa talanta vispārcilvēcisko nozīmīgumu. Tomēr, ne visas minētās paralēles tiešām pārlicina. Piem., Blaumaņa **Indrāniem** un Šekspīra **Karalim Līram** kopēja ir tikai sākotnējā situācija, kad tēvs atdod savu „karaļvalsti” nākošajai paaudzei. Taču Līra nelaimē, pēc daudzu “šekspīrologu” domām, vainojams paša karaļa raksturs - viņa iedomība, tiekšanās pēc tukšiem glaimiem, u. tmldz. kamēr Indrānu traģēdiju izraisa ideālistisko un prāgmatisko pasaules uzskatu sadursme. - Līdzīgā kārtā, grūti pieņemt Blaumaņa dinamisko, drāmatiska spraiguma piesātināto darbu pārāk biežos pielīdzinājumos Čehova gausajām, gaudulīgajām “atmosfēras” lugām. Blaumanis bija centīgs Gustava Freitāga drāmas teoriju iekopējs (to atzīst arī Hausmanis!), tādēļ tuvāka radniecība

meklējama drīzāk Ibsena, nevis Čehova, daiļradē.

Pelnītu uzmanību Hausmanis veltī Blaumaņa tēlu iekšējās dzīves norisēm. Sevišķi iejūtīgi analizēta Indrānu mātes dilemma **Indrānos**, tāpat arī Roplaina un Krustiņa attiecības **Pazudušajā dēlā**. Jāapšauba tomēr Hausmaņa teze, ka Krustiņa dzeršanā vainojams ne tikai viņa glēvais raksturs, bet arī nepatika pret “patriarhālo iekārtu” un toreizējiem lauku apstākļiem. To pieņemot, sašķobās viss lugas pamats, kas taču ir un paliek - cilvēka audzināšanas problēma.

Vispār, runājot par “toreizējās iekārtas” ļaunumiem, īpaši pa mantas varu, Hausmanismanāmi iekarst, kļūstot pat patētisks. „Vai tā nav briesmīga pasaule, kuŗā saimnieces gods sveŗ vairāk par mīlestību un laimi!” viņš izsaucas, iztīrējot Silmaču Antonijas alošanos (170. lp.). Taču cilvēka tieksmes pēc materiālas labklājības pastāvējušas un pastāvēs visos laikos un iekārtās. Turklāt, galējā konsekvencē, Blaumanis jau nav gribējis Antoniju par to nosodīt, jo tik tiešām liekas, ka „visus **Skroderdienu Silmačos** varoņus apspīdētu saule” un ka „tas ir R. Blaumaņa tēlošanas veida īpašs mīļums, viņa sirsnīgā attieksme pret saviem cilvēkiem”, kā to vēlāk pats Hausmanis aplicina (172. lp.). Arī lugā **Ugunī** Vešeriene ir norūpējusies par Edgara dzeršanu un vieglprātīgo dzīves veidu vairāk kā par viņa materiālo stāvokli. Viņa mudina Kristīni precēt Akmentiņu, jo tas, lūk, ir ne jau tikai saimnieks, bet galvenokārt - „labs un kārtīgs cilvēks”. Vienīgā luga, kur Blaumanis tieši vēŗšas pret mantrausību, ir viņa agrīnais, mazliet didaktiskais darbs **Ļaunais gars**. Te visus Hausmaņa komentārus par “naudas pūķa” postīgo spēku varam pieņemt bez iebildumiem.

Hausmanis cildina Blaumaņa novērotāja spējas, viņa „psicholoģisko precizitāti” lugas tēlu noraksturošanā un viņa gaišo humoru un humānistisko pasaules uzskatu, kas sasauca ar dainu ētisko pamattoni. Izcelta arī meistara prasme lugu uzbūvē un it sevišķi dialogu risinājumā, kur šķietami vienkārša saruna mērķtiecīgi atklāj cilvēku iekšējās cīņas un sarežģītās attiecības. Tāpat labi izgaismotas Blaumaņa spējas parastos ikdienas tēlojumos atdot „līdz

vispārinājumiem izkristalizētu dzīves īstenību” un cilvēka dvēseles atspoguļojumu. Autors pareizi aprāda, ka „mākslā dabiskums un vienkāršība saistās ar visraksturīgāko pazīmju atlasī, kas kopumā rada priekšstatu par parādības būtību” (279. lp.). Vai - kā Blaumanis pats liecina: „Nevis pašu dabu mēs mākslā varam lietot, tikai viņas koncentrēto atspīdumu mūsu dvēselēs” (281. lp.). Līdz ar to, mūsu lielā reālista konkrētie lauku sadzīves notēlojumi, kā to atkārtoti pasvīturo Hausmanis, paceļas līdz plašam vispārinājumam un iegūst, savā ziņā, jau gluži simbolisku skanējumu.

Visus šos vērojumus un atziņas Hausmanis izsaka brīvā, plūstošā valodā. Kā arvien, ir patīkami baudīt viņa nesamocīto izteiksmes stilu, ko tikai paretam aprgrūtina viņa kollēgām tik raksturīgais, smagais “drāmas zinātņu” žargons.

Grāmatā ievietoti vairāki uzņēmumi, kas rāda Blaumaņa lugu iestudējumus - diemžēl, tikai kopš 1948. gada. Neredzam daudzus, varbūt pašus spilgtākos Blaumaņa tēlu iemiesotājus, piem., Alekša Mierlauka un Bertas Rūmnieces Indrānu tēvu un māti, Antas Klints Aucī, Teodora Lāča Roplaini, Kārļa Lagzdiņa Inķi, Jāņa

Ģermaņa Edgaru, Osvalda Uršteina Rūdi, Ludmillas Špīlbergas Trīni un citus, ko šodien jau apvij leģendārs mirdzums.

Pietrūkst arī grāmatā izmantoto avotu pārskatāma sakopojuma, kādu parasti atrodam rietumnieku izdevumos un ko uzskatām par nepieciešamu darbiem, kas pretendē uz akadēmisku līmeni.

Tomēr - neskatoties uz iebildumiem un trūkumiem, varam ieteikt šo grāmatu katram, kas nicīgi jautā: “Kāpēc šodien izrādīt Blaumani, kuŗa vieta ir mūzejā?” - Hausmanis uz šo jautājumu atbild jo vispusīgi un pārliecinoši grāmatas 300 lapusēs; taču gribas vēl citēt vienu no viņa nobeiguma atziņām: “Rūdolfs Blaumanis . . . mīl savu tautu, un mīlestība ir tas vienreizīgais mirdzums, kas apstaro viņa darbus un piešķir tiem neatvairāmu pievilcību” (287. lp.).

Arī Hausmaņa grāmata ir rakstīta ar mīlestību: tā ir slavas dziesma lielam, dziļi latviskam talantam. Un šī talanta analizē atkal atdzīvojas latviešu lauku sēta - Rūdolfa Blaumaņa drāmaturģijas iedvesma un spēks.

Rasma Birzgale

REDAKCIJAI PIESŪTĪTĀS GRĀMATAS

Latviešu literārās valodas vārdnīca (L - N) 5. sēj. Rīgā: Zinātne, 1984. 770 lp. Rbl. 7,00.

Latviešu tautasdziesmas 5. sēj. 2. daļa. Sabiedriski pretmeti. Kara dziesmas. Latviešu tautasdziesmu kolekciju rādītājs. Rīgā: Zinātne, 1984. 864 lp. Rbl. 6,50.

Latvijas dizains. Krājums veltīts Latvijas dizaina attīstībai. Rīgā: Liesma, 1984. 132 lp. Rbl. 1,10.

Latvijas padomju enciklopēdija 52. sēj. Rīgā: Latvijas PSR Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. 798 lp. Rbl. 10,10.

Egons Līvs. *Skumjās rotaļas*. Stāsti un romāns „Velnakaula Dviņi”. Rīgā: 1984. 411 lp. Rbl. 2,00.

Egils Lukjanskis. *Atliktais laiks*. Romāns. Rīgā: Liesma, 1985. 224 lp. Rbl. 1,10.

Mihails Ļermontovs. *Kopotī raksti* 2. sēj. Poēmas. Rīgā: Liesma, 1984. 511 lp. Rbl. 1,90.

Vitauts Lūdēns. *Laiva*. Dzejoļi. Rīgā: Liesma, 1984. 127 lp. 40 kap.

Roberts Mūks. *Krokodīls un es*. Dzejoļi. Annarborā: Ceļinieks, 1984. 111 lp.

Jānis Peters. *Tautas skaitīšana*. Dzejoļu cikls un poēma. Rīgā: Liesma, 1984. 137 lp. 60 kap.

Aleksandrs Pelēcis. *Alūksnes grāmata*. Tēlojumi un leģendas. Rīgā: Liesma, 1984. 219 lp. 80 kap.

Jānis Plotnieks. *Ar nātras mīlestību*. Dzeja. Rīgā: Liesma, 1985. 118 lp. 55 kap.

Viliis Plūdons. *Kur dzīvība, tur dzeja*. Raksti par literatūras teorijas jautājumiem. Rīgā: Liesma, 1984. 226 lp. 60 kap.

Jānis Poruks. *Izlase*. Stāsti un dzejoļi. Rīgā: Zvaigzne, 1984. 269 lp. Rbl. 1,50.

Raiņa gadagrāmata 1984. Rīgā: Liesma, 1984. 205 lp. 60 kap.

Jānis Rainis. *Kopotī raksti* 20. sēj. Vēstules. Rīgā: Zinātne, 1984. 640 lp. Rbl. 4,20.

Helmars Rudzītis. *Manas dzīves dēkas*. Atmiņas. Bruklinā: Grāmatu Draugs, 1984.

Aivars Ruņģis. *Celā uz mājām*. Referātu krājums. Īstlansingā: Gauja, 1984. 107 lp.

K. Siljakovs. *Mana atbilde* 2. daļa. Īstlansingā: Gauja, 1985. 360 lp.

Zigmunds Skujiņš. *Gulta ar zelta kāju*. Vējagalu leģendas. Romāns. Rīgā: Liesma, 1984. 445 lp. Rbl. 1,40.

Augusts Strauss. *Tēvu zemes gaisma*. Dzejoļi. Rīgā: Liesma, 1984. 134 lp. 65 kap.

M. Strods. *Togad*. Romāns. Īstlansingā: Gauja, 1984. 173 lp.

JAUNI DAILES UN DAILRADES AVOTI UN AVOTIŅI - ATBALSU NOMENKLĀTŪRA:

... un kā tie aizplūst, tek, žūst... Vai - kā šī tecēšana atbalsojas pirtī, pasaulē... Šis - sākums no kāda mirkļa, kāda punkta, kuŗa vairs nav, tā sakot - no šodienas. Vēres - uzskaites beigās vai turpinājumos. Ja tādi būs.

Zinta Aistara 1984. g. ieguvusi pusi no Jāņa Jaunsudrabiņa fonda prozas balvas (kas nodēvēta par otru godalgu) par stāstu un noveļu krājumu *levainots zelts*, bet 1985. g. - žurnāla *Treji vārti* literārajā jauno autoru sacensībā augstāko ārpuskārtas godalgu: ieskaitīšanu jau atzītajos autoros. (*Laiks*.)

Margita Gūtmane, pusmūžniece, 1984. g. ieguvusi otru pusi no Jāņa Jaunsudrabiņa fonda balvas (t.i. otras godalgas) par meditāciju prozā (Astrīdes Ivaskas raksturojums) *Tā pati diena*. Agrāk Gūtmanei iznākuši 3 dzejoļu krājumi. (*Laiks*.)

Ingrīda Cāzere, studente, ieguvusi balvas un panākumus 4 daiļrades kapacitātēs: humoresku rakstīšanā latviešu valodā žurnāla *Treji Vārti* literārajā jauno autoru sacensībā - augstāko ārpuskārtas godalgu - ieskaitīšanu jau atzītajos autoros; lugu rakstīšanā angļu valodā studentu sacensību ietvaros ASV apjomā - pirmo vietu un naudas balvu; pati tēlojusi vienu no galvenajām lomām savas lugas izrādēs uz skatuves kolledžu teātru festivālā un - latviešu lugu tulkošanā angļu valodā (Eglīša, Blaumaņa) savai maģistres tezei, liekas, - tieši vai netieši Dr. A. Straumaņa vadībā. (*Laiks*, A. Vilnis.)

Laila Robiņa, latviskas izcelsmes un divkultūru izaugsmes aktrise, beigusi Viskonsinas universitāti ar bakalaura graudu mūzikā (dziedāšanā) un Jēlas universitātes drāmas skolu ar maģistres gradu (*Laiks* - *Seko sapnim* - „Playbill”, Rebecca Morehouse. I.S.) un ar panākumiem tēlo galvenās lomas iestudējumos uz Brodveja un citām amerikāņu skatuvēm (*Laiks*, A. Šķipsna.)

Baņuta Rubesa, zinātnieciņa (Rhodes Scholar 1978, Oxford), autore, režisore un aktrise, pusi no sava nepabeigtā pusmūža jau bijusi iesaistīta dažādos latviskos, angļiskos un kanadiskos skatuves pasākumos, skatīta un vērtēta gan atzinīgi, gan kritiski (*Laiks*, *Latvija Amerikā*, *Jaunā Gaīta*, *Zinotājs* u.c.), dzirdēta runājam publiski latviskās ārusskolas izglītības kursos, jaunāko paaudžu kongresos un citur, lasīta periodiskos un vienreizīgos preses u.c. izdevumos (visu aktivitāšu uzskaitē iznāktu par gaŗu) abās valodās - joprojām strādā nepātraukti, bet, V. Hausmaņa vārdiem runājot (*Literatūra un Māksla*, 3.8.84.), „vēl nezina, ko darīs rīt”. Akadēmiskai karjērai, šķiet, pagaidām pagriezusi muguru. Latviski pietiekami „neiz-

mantota”, „partiek” no iesaistem kanadisko un pasaulīgo problēmu risināšanā.

Skaidrīte Leja, režisore un aktrise (arī dziedātāja, tulkotāja), pēc pavisam agrās jaunības panākumiem latviešu maz- un liel-sarīkojumos režisoru H. Miķelsona, nelaiķa O. Uršteina u.c. vadībā un pēc atzītām sekmēm nelatviešu skatuves ansambļos, vēlāk arī filmā un televīzijā (*Laiks*, *Latvija Amerikā*), - šķiet, it kā „atgriezies” pieticīgākā vidē un DVTK ietvaros iestudē kanadiešu lugu *Jitters* Ontario Daudzkultūru teātru rudens festivālam. Joprojām dzied solo un „Zīlēs”.

Lolita Ritmane, Kalifornijas valsts universitātes (Northridge) mūzikas fakultātes studente, - liekas, diezgan izspēlējusies un izdziedājusies dažādos ansambļos pelnīšanas nolūkos - pieteikusi ienākšanu latviskās mūzikas jaunradē pa trimdā „pārbaudītu” ceļu: caur dziesmu svētku vārtiem ar kantāti korim, solistiem un simfoniskajam orķestrim (*Laiks*, A. Rasiņš.) Citu atbalstu līdz šīs uzskaites sakopošanas brīdim vēl nav.

Dace Apeŗāne latviskās mūzikas jaunradē pa dziesmu svētku vārtiem pagājušajos 5 - 6 gados jau ienākusi vairākkārt, šur tur pamanīta arī rakstām presē, bet mūzikālām „atskaņām” par sevi nav ļāvusi parādīties. Vismaz ne tādām, kas paliek prātā.

Anita Kupriņa saņēmusi Ģenerāļa Goppera fonda balvu par mūzikālām folkloras apdarēm *Precību dziesmas* (*Laiks*, *Latvija Amerikā*). Nesen devusi arī 4 kompozīcijas „beverīniešu” skatuviskam iestudējumam „Raibā zeķe” Bostonā (*Laiks*, 1985. maijā). Iestudējums, pēc apraksta spriežot, pelnījis vismaz „Paiju”, bet tam bijis tik daudz „līdzradītāju”, ka izšķirot katru nopelnus pēc vienas vien atbalss nav iespējams.

Vizma Maksīņa, jau spožus panākumus guvusi kordiriģente, parādījusi plašu diapazonu arī dziedāšanā, bet joprojām studente un reizē skolotāja. Šķiet, apnikusi veco kordziedātāju diriģēšanu un atteikusies no vairāku „ziedu laikus” pārdzīvojušu koru vienību vadības. Iespējams, ka atteikšanās pārvērtīsies par spēku pārgrupēšanu jaunām cīņām un jaunām uzvarām. (Pa daļai avizes, pa daļai VST.)

Valdis Kupris latviskajā uzskatāmās mākslas pasaulē, šķiet, ienācis pa mazāk pārbaudītu ceļu: ar gleznu, atlējumu un zīmējumu izstādi un demonstrējumiem „kā taisa atlējumus no dzīviem cilvēkiem. Daudzi apmeklētāji bija aizkustināti,” vēsti LATS (Latvian Arts Trust Society) divlappiņu izdevums bez paraksta. „Viņš taisa citādi, bet pierāda, ka prot arī tā, kā taisām mēs,” mutvārdiem apliecina vecmeistari. (Noklausīts.)

Atbalsu nomenklatūras un nodaļas redaktors Osvalds Liepa ar kundzi Kanadas latviešu kultūras CENTRA 25 km soļojumā daudziem jaunajiem parādīja priekšzīmi.

Inese Jansone, gleznotāja, turpretī, liekas, izvēlējusies: jo ceļš likumaināks, jo mani darbi pievilcīgāki... „Viņas darbi tēmē uz lācīšiem, mītoloģiskiem attēliem un satīru,” vēstī LATS divlapiņa, nepasakot, - ka „veciem” satīra - hm, hm - ne visai pa spalvai.

Fabiola Laima Annusa, nelaika gleznotāja prof. Augusta Annusa latviski itālisks izcelsmes un daudz kultūru izaugsmes mazmeita, pirmoreiz debitējusi izstādē Bostonā kopā ar tēvu, Eiropā pazīstamā gleznotāja Jāņa Annusa māsu, vecmeistari grafiķi, skulptori, gleznotāju Annu Annusu-Hāģenu un tās vīru, vecmeistaru grafiķi, gleznotāju, norvēģu izcelsmes Tomasu Juliānu Hāģenu. Atsauksmes debitantei ļoti labvēlīgas, liek gaidīt uz turpmākām sazarājušās Annusu ģimenes kopējām vai katra(as) mākslinieka(ces) atsevišķām izstādēm. (*Laiks*, M. Šlesere un *Latvija Amerikā*, O. Akmentiņš.)

Jānis Vilks, gleznotājs, pirmajā personālizstādē apliecinājis sevi par talantīgu un nopietnu abstraktistu „ar noslieci uz šodien pasaulē populāro neoekspresionisma gleznošanas manieri” (*Laiks*, N. Bulmanis.).

Guntis Tannis, 54 g.v. satiksmes lidotājs, ar politiskas daiļrades palīdzību gaisā (kāds gigantisks zemes ainas pārveidošanas projekts) gandrīz ievēlēts par parlamenta deputātu. Lai uzvarētu amatā esošo pretinieku partijas deputāti un izglītības ministri, tomēr nedaudz pietrūcis - politikā „lietojamās mākslas” (*Laiks*, M.D.).

Vēres:

1) *Jau minētās.*

2) Reader's Digest, June 1985, Canada, 101. - 102. l.p. Var likties, ka tur teiktajam ar te sakopot nav nekāda sakara. Sakars tomēr liels, atklāsies turpinājumos.

3) Var likties arī, ka šē sakopotajam vairāk lokāls raksturs. Nelaime, ka atbalsis no citiem kontinentiem pienāk vēlu vai nemaz. Nelīdz, ka klausītājam bārda gar vienu vaigu aug uz leju, gar otru uz augšu. Tā tas nedrīkstētu palikt - palīgā!...

C.L.

1985. g. jūnijā

RĪGAS KINOSTUDIJAS FILMAS

Latvijas filmu entuziasti nesēn Toronto noskatījās filmas *Pārdomas pie molberta* un *Vilkatis Toms* (90 min. platekrāna krāsu filma).

PĀRDOMAS PIE MOLBERTA: *Eduards Kalniņš*, ainavists ar episku amplitūdu; *Rūdolfs Pinnis*, Latvijas „parīzietis”, kuŗa darbu krāsainība, pārdrošība un novātorisms ir allaž mīkļa; *Valdis Kalnroze*, sidrabaini pelēkā meistars. Visi šie trīs populārie, individuālie sava ceļā gājēji atplaukst ar neviltotu sirds degsmi un pārliecību par patiesību. Acīs asaras. Isā laikā daudz pateikts. Laba dokumentācija, kameras lēcai pastaigājoties pa trīs studiju iekšieni.

***

VILKATIS TOMS - pirmais latviešu „westerns” ar Gunāru Cilinski nevainojamā formā. 16./17. gadsimts, kad zemnieki, mežos aizmukuši, cīnās ar muižniekiem. Vilkači nāk palīgā zemniekiem cīņā par taisnību. Ja runājam par filmas atklāto iepretim apslēptai darbībai, tad pirmā dominē. Tā ir piedzīvojumu filma. Darbība neatslābst, taču šī izsvērtība vietumis garlaiko. Jauki skati no Madonas, Gaiziņkalna apkārtnes. Pietrūka kāda iekšēja konflikta, dziļāka personīga pārdzīvojuma. Filmas vispārējais plūdums neļāva atsevišķām personām veidoties kā raksturiem, izņemot Cilinski. Pēdējais patiesībā *izglāba* filmu. Šāds filmu žanrs nupat tik sācies un te varētu būt daudz vielas līdzīgām iecerēm nākotnē, ja vien būs *labs* scēnārijs. Pieņemot, ka Rīgas kinostudijas iespējas nav tehniski spīdošas, labāk veicas ar intimitāti, telpisku sašaurinājumu (piem., *Ezera sonāta*), nevis ar Holivudas stila *action film* mēģinājumu. Ja, piemēram, V.T. būtu darbojušās tikai, teiksim, 3 personas, uzsverot psiholoģiski tuvskatā tēlojamo, varbūt rezultāti būtu labāki. Zirgu, vilku auļošana, cīņu skati prasa veselu armiju ar *stuntman* spējām, lai filma izsprāgtu acīs kā petarde. Šo Holivudas hēģemoniju, liekas, neiespējami pārspēt.

Tālvāldis *Ķikauka*

DAŽI NO BIJUŠAJIEM EI PIRMO 100 NUMURU 36 REDAKTORIEM PAR SEVI, SAVU LAIKU, SAVĒJIEM, ELJU TAGAD UN NĀKOTNĒ:

„Mēs ticam atbrīvošanas brīdim un nekavēsimies ne mirkli, lai steigtos mājup.” - ELJAs pagaidu valde, priekšsēde A. Kļopka, 1955. g.

„ELJA pārliecināja mani, ka varu piederēt tikai latviešu tautai.” - J. Poņemeckis.

„Ja cilvēka veidošana pirmo 15 gadu posmā atrodas vecāku un audzinātāju rokās, tad otrs 15 gadus indivīds sevi veido pats.” - Alberts Spoģis, 1958. g.

„Dabā ir divi elementi, kas mani vienmēr valdzinājuši ar savu mistisko spēju paveikt neticamo - tie ir uguns un ūdens.” - Pauls Tamsons, 1958. g.

„Fakts 1955. g. vasarā bija presē un citur paustā vienotības ideoloģija, nedodot tai citu recepti, kā vecu veco 'domāsim visi vienādi'. Augustdorfas kongress pamodināja jauniešos atziņu, ka pie vienotības var tikt arī uz dažādību līdztiesības bāzes.” - Gunārs Irbe.

„Brīvo latviešu jaunatni nav iespējams sastapt, dodoties oficiālos apciemojumos uz totalitārajām valstīm, sevišķi uz Padomju Savienību.” - Vilma Tenese, 1960. g.

„ELJA man bija mājas. Kongresi un semināri bija kā magnēts ar lielu pievilksanas spēku. ELJA arvien papildinās ar jauniem spēkiem un jaunām idejām.” - Tālvāldis Mednis.

„Mēs ar ELJU augām reizē. Ikdiena nebija cēla un mūs bieži dēvēja par vasarnieku biedrību. Bet mēs bijām jauni - dziedājām, sekojām Taunam, Saliņam, Krēslīnam, Irbem, Stumbram 'Jaunajā Gaitā', sapņojām par kuģi, kas, Baltijas jūrā peldēdams, Latvijai stāstītu par brīvību. Berlīnē sadūrāmies ar varu, kas valda Latvijā, aprakstījām savu veco franču 2C V ar saukļiem, kā 'Vorsicht, bissige Letten', vācieši uz Hanoveras autoceļa mūs apsveica taurēdami. Biju jau aizgājusi tautās un divu bērnu māte, līdzdarbību ELJA izbeidzu Florefā kopā ar trešo bērnu... Viens no galvenajiem ELJAs uzdevumiem joprojām ir risināt trešās trimdas

KATALOGS TRIMDAS DOMĀŠANĀ, bet - KUR PALIEK VECĪŠI?

ELJAs INFORMĀCIJAS 100. numurs, retrospektīvi pieminot agrāko darbību, atkārtojis daudz domu, komentāru un ideju par latviskumu, nākotni, kultūras sakariem, iespējām un varēm. Kā nekā Eiropa ir un paliek latviskumam tuvākā vide, kur jaunā paaudze labāk informēta un vērigāka par notikumiem Latvijā un mūsu izredzēm. Piemēram, Valdis J. Āboliņš jau 1971. gadā rakstījis:

„... jāapzinās, ka no asimilācijas varam izsargāties vienīgi tad, ja radikāli atraidām šeit pastāvošo sabiedrisko iekārtu un tās tradētās vērtības - neskatoties uz to, kādas ir attieksmes ar t.s. latviskajām resp. pakļaujot tās tai pašai kritikai - un mēģinām izstrādāt un pielietot kvalitatīvi tālāk ejošu sabiedrisko sistēmu par šeit valdošo!” (Neviena konservatīva emigrācija nav vēl atgriezusies savā dzimtajā zemē!)

Nosodot kapitālismu un uzskatot sociālismu par pārāku sistēmu, V. Āboliņš tomēr nevar akceptēt šīsdienas Latvijas sociālismu, bet grib iet daudz tālāk tā, lai mēs būtu progresīvāki, jo citādi, viņš saka:

„No mūsu sabiedriskās teorijas aspekta skatoties, mums nav *itin nekā* ko piedāvāt, kā vienīgi galējs konservatīvisms ar dažkārtēju pilsoniskā liberalisma mērci.”

Īstenībā, ko V. Āboliņš pasaka, to neteikdams, ir, ka gāzt komūnismu Latvijā vajadzētu ar progresīvu sociālismu, kas savā būtībā tuvāks mūsu tautas kodolam nekā kapitālisms. Protams, nevar šaubīties, ka autoram prātā demokrātiska valdība ar pietāti pret tautas interesēm.

Garākā aperē Ojārs Rozītis, rakstot par visām mūsu sasāpējušām lietām, piemin trimdas nacionālismu, saukli „Latviju latviešiem” un jautā, kāpēc mēs nevaram pieņemt Latvijas kultūras snieģumus, kas ir politiski nevainīgi. Autors secina, ka mums ir „nespēja un negriba domāt šķērsām fleksibli *par lietu*. Tālāk viņš saka: „Trimdas un šīsdienas Latvijā gala vārds mēdz piederēt bunkura mentalitātes dvakotājiem, kārtības un mīļā miera sargātājiem, betona pierēm un pauriem.” O. Rozītis pievienojas Latvijā reiz izteiktajai domai, ka trimda sirgst ar latviskuma „nepietiekamību”, neļaujot izveidoties kultūras progresam, kā tas, piem., noticis ar uzbrukumumu B. Rubesas *Varondarbiem* un kā tas atkārtojās vēlāk ar bul-tām pret *Sasalšanas* autoru, *Žurnālu* un „Mazo teātri”. Kādi progresīvi vēji tad lai pūš brīvajās rietumu zemēs, ja mūsu sabiedrība ir sasalusī?

Interesanti ir paraksti uz foto montāžas izdevuma 53. un 54. l.p.: „Nu - kā iet? - Nav jāiet. Mums jāpastāv”. „Laiki nāk, laiki iet - latvietis stāv pie pietātnes” un „Pastāvēs, kas... pa-

stāvēs". Te bēdīgā patiesība - tālāk par piestātņi neesam tikuši, kaut gadi aizskrējuši. Jau 1957. g. ELJAs IV kongresā t.s. Etlingenas deklarācijā pirmais teikums skanēja: „Mēs esam par neatkarīgās un demokrātiskās Latvijas republikas atjaunošanu”. Teksta autori bija Gunars Irbe, Ervīns Grīns...

Mūsu attiecības ar tautu Latvijā savā ziņā līdzīgas tām, kādas pastāv starp Rietum- un Austrumvāciju, kur par apvienošanu gan sapņo, taču realitātes pavisam atšķirīgas. Austrumvācijā radusies paaudze, kas pārliecināta, ka sociālisms ir pareizais ceļš, kaut - pēc pārtikas jāstāv rindās, kamēr Rietumvācijā veikali lūzt. Protams, te runa par „patērētājkultūru”, kas savā būtībā ir brīvās tirdzniecības lieta, par kādu runā arī Kīnā.

ELJAs Informācijas 100. numurs ir „trimdas domāšanas katalogs”, mēģinājumi atrast jēgu latviskās kultūras turpināšanai, daudz kritikas par veco paaudzi, kritika par itin visu, kas noved pie amizantēs J. Jostiņa piebildes, ka viņam „patīk strīdēties: dzīves mērķis ir piedzīvot kapitālisma sabrukšanu.” Patiesībā autors saredz individa tiesību sabrukšanu arī brīvajā pasaulē, nākotnē sagaida lielāku policijas un drošības iestāžu varu. Ja tagad ELJAs darbībā iestāties pagurums, pelēcība, tad ar vienu pagriezieni vien nepietiks. Liekas pat, ka jau turpat 30 gadu pastāvējusi ELJA apmetusi pilnīgu loku un varētu sākt no jauna, bet nevainosim pašu jaunāko paaudzi: mēģināts ir daudz, gan „galēji kreisajā”, gan Florefas pirmā kultūras sakaru kongresa nospraustajā virzienā, gan ar braucieniem uz Latviju, piedaloties Vasaras kursos u.t.t. Ir spītēts čekai, aģentiem, riskēts, eksperimentēts, domāts un darīts. Starplaikā pasaule turpina mainīties, birokrācija pieaug un individa tiesības irst. Ceļveža Rēgena ietekmē arī mūsu „trimigrantu” sabiedrība lēnām čāpo uz labā spārna pusi, gatava „sodīt un izstumt” citādi domājošos, jo - nezāles jāizravē, tās kaitē „mūsu kopīgajām interesēm”...

ELJAs darbība nepilnās trijās dekadās ir īsts latviskās dzīves seismogrāfs ārzemēs un daudzējādā ziņā atspoguļo reakciju pret vecāko paaudžu rīcību, uzskatiem un to pelēcīgumu un cerību, ka „nākotnē lietas uzlabosies”. To, ka pastāv „paaudžu plaisas”, definē Kārlis Kangeris (107. lp.) un saka, ka jaunatne „drīkst iet uz ielām un demonstrēt par Latvijas brīvību, tā var braukt uz Latviju un vākt materiālus par padomju nelikumībām, bet politiskā domāšana tai ir jāatstāj citiem...” Un tā kā „dumpīgo paaudzi” tagad ir nomainījusi jaunākā, rezultātā notikusi „kollaborācija” un jautājums pārgājis „no sakariem uz konfrontāciju, ģenerāciju maiņa notikusi grupu veidā.” Ja arī runājam par pašreizējo pagurumu ELJAs darbībā, Vilnis Zaļkalns to pasaka īsi: „Nav vajadzīgs daudz, lai

paaudzes - skaitu tā: pirmā paaudze - mani vecāki, otrā - es, trešā - mani bērni - identitātes jautājumus.” - Velta Bajāre-Skuiņa.

„ELJA man nozīmēja demokrātiskās izglītības bērnu dārzu, pamatskolu, ģimnaziju un augstskolu. Brīvais vārds nu reiz ir visas demokrātijas pamats. Nenožēloju nevienu pilnsapulcēs nosēdēto minūti. ELJAs sarīkojumos joprojām jutos labi.” - Austris Grasis.

„Nozīmīga bija satikšanās ar sava vecuma latviešu jauniešiem no visām pasaules malām un skaistākais - naktīm ilgā dziedāšana. Šodienas ELJAs locekļi piedalās gandrīz visās trimdas politiskajās organizācijās un, pretēji mums, cieši sadarbojas ar vecāko paaudzi.” - Ilze Soikane-Mannekinga.

„Nevaram sastāvēt apvienībā kurās pilnsapulce ieceļ priekšsēdes amatā jaunieši, kas piesavinājusies tautai kaitīgus politiskos uzskatus.” - Tenis A. Liepiņš. (Seko vēl 3 citi paraksti.)

„Mana tauta?... Es vingrinos pie sevis vienatnē, jo, kad reiz to sacīšu skaļi, tam jāskan īsti.” - Juris Kronbergs.

„Cūkas barojas labi. Celsim godā aitas.” - Mārtiņš Būmanis. (Citāti arī citā „Atbalsu” vietā.)

„Latvijas jautājums trimdā nav vēl pazudis no dienas kārtības vai aprakts nodēlētās frazēs. Esmu vēl arvien pārliecināts, ka arī trimdai vajadzīgi kreisi domātāji. Zināju no sāka gala, ka tas būs risks - darboties kā kreisajam visnotaļ konservatīvi noskaņotā sabiedrībā. Risks, kas beigās atspēlēsies ar zināmu vientulību.” - Ojārs J. Rozītis.

„Polemika ar Mārtiņu un Ojāru deva vienreizējus pienesumus latviešu polittraktstniecībai. Negrēko, kas guļ, un gulēja tie, kas gāja ērto, plašo ceļu otrā virzienā. ELJA pierādīja, ka latvieši var un spēj dzīvot demokrātiskā režīmā.” - Atis Lejiņš.

„Šķiet, ka ELJAs rindās sāk izmirt dažādība.” - Māris Bite, 1976. g. - „Cilvēki pārāk daudz jūsmo par momenta aktualitātēm, nespēj tās saistīt ar pagātni, kur nu vēl ar nākotni.” - T.p. gandrīz 10 g. vēlāk.

„Nedomāju, ka ELJA daudz mainījusies, salīdzinājumā ar manu darbības laiku. Šodien priecājos par tās veiksmeš un šķendējos par reizēm pārlieku aizrautīgu pļurzāšanos politiskos jautājumos. Cik iespējams, cenšos neizvairīties no izpalīdzēšanas.” - Vilnis Zaļkalns.

„Maģisko 35 gadu robežu sāk pārkāpt ELJAs otra paaudze. Man labāk patīktu, ja ELJA paturētu skeptiskā „enfant terrible” lomu, uz kuŗu tā reiz pretendēja, nevis - ar šļipsi un pelēku uzvalku...” - Juris Rozītis.

„Kāda būs trešās paaudzes nostāja - vēl grūti spriest. Nav izslēgts, ka tā izpauzīsies apatijā.” - Juris Kaža.

„ELJU pēdējos piecus gadus vadījušas tikai dāmas - trūkusi virieša roka.” Kārlis Kangeris.

„Cilvēka dabas aspekts pēdējā analizē ir spēcīgāks nekā tautas vienība.” - Juris Jostiņš.

O. L.

situācija krasi mainītos, ELJAI pietiek ar dažiem enerģiskiem, ideoloģiski neapmaitiem, nacionālpolitiski domājošiem cilvēkiem, lai pagurums tiktu pārvarēts." (80. lpp.)

Bet jaunā maiņa var atcerēties vārdus, ko reiz rakstīja Voldemārs Kārklīšs: "...Ļaudis visu pasaulē grib redzēt pēc savas līdzības, sevišķi jaunatni, un tiklīdz tā rāda nepareizus vaibstus, to lēti mēdz nosodīt," un citā teikumā: „Jaunatni mēs ļoti mīlam, ja tā ir tāda, kādu to vēlamies redzēt, bet jau mazāk, ja tā mums laupa ērtības.”

ELJAs INFORMĀCIJAS 100. numurs gadu perspektīvā parāda, ka Eiropas nacionāli domājošā jaunatne nav beidzamos 30 gadus stāvējusi dikā, bet iespēju robežās piedalījies „Latvijas ražošanas” procesā, to darot samērā neatkarīgi un bez plašākas sabiedrības atbalsta. Ģeogrāfiski būdama tuvāk Latvijai, tā bijusi latviskāka un, Minsteres ģimnazijai daļēji piepalīdzot, demonstrējusi „latviski literāru pietiekamību”, ko gluži nevarētu teikt par atbilstošiem pasākumiem Amerikā, kur daža laba jaunieša latvisko izrunu nokauj „r” un „t” burtu intonācijas... Daudz baltu dieniņu „eljotājiem”!

Tāivaldis Kikauka

***

Kanadas ziemeļos, kaut kur tuvāk 57. paralēlei, droši vien, daudz zīmju un norāžu, ka tur reiz dzīvojuši, dzīvo un varētu ilgi vēl dzīvot - latvieši... Ceļu kartēs atrodami pat tīri latviski, kaut dažreiz „salonnespējīgi”, vietu nosaukumi, piemēram - Kakabeka... Vienu tādu norādi nupat „gaismā cēlis” un trimdpolitiskā akcijā pārvērtis Ad. Svenne (*Latvija Amerikā* 1985. g. 2. martā).

Norāde kultūrvēsturiskas dabas - Maikapara tabakas izstrādājumu firmas sludinājums „Kur palika Ozoliņš?” (Atbilde: „Aizskrēja nopirkt paciņu papirosu „Rīga”). Žēl, ka bez illus-trācijām. Tās esot bijušas šī sensācionālā sludinājuma sensācionālākā daļa.

Trimdpolitiskajam temata iztīrījuma tomēr dots mazāk sensācionāls virsraksts: „Kur palika vecīši?” Bet jau tūlī pēc ievada paskaidrojumiem autors, it kā pakāpies mežā uz celma, patētiski skalī sauc: „Kur palika *trimdas latviešu* vecīši?” Un tad viņš min vārdus, vienam pievienodams agrāk ieņemtos sabiedriskos amatus, otram akadēmiskos gradus, trešajam personības raksturojumus, citam nekā... (Visi lai piedod: citējums jāsaīsina!)

„Kur palika profesors Pēteris Lejiņš, kultūras darbinieks Jānis Kadilis, spīdošais runātājs Viktors Upešlācis, aizrautīgais Jāzeps Grodnis -

kad Jāzēpu kāds aizkaitināja, gāja dures pa gaisu?... Kur profesors Aleksis Dreimanis, čaklais mācītājs Eduards Ķerģis, dzejniece Ingrida Vīksna, prāvests Arturs Voitkus, konsuls Dr. E. Upenieks?... Kāpēc tik maz vairs dzird par populārajiem darbiniekiem Gunāru Meierovicu, Spūrmani, Zoldneru?”

Esot vēl daudz ievērojamu „vecīšu”, visus vārdā nosaukt neesot iespējams un nevienu citu vārdā viņš nesauc, bet turpina „plašākā mērogā”: „Kur palikusi Latvijas universitātes studentu organizāciju un korporāciju rosība? Vai pensio-nāru apvienības nevarētu nodarboties arī ar politiku, mācīt mūsu vadošo paaudzi vien-prātības, sadraudzības un saskaņas mākslā? Kur palikuši latviešu saimnieciskie darbinieki? 1977. g. *Latviešu Kredītsabiedrību gada grāmatā* bija reprezentēts 131 saimnieciskais darbinieks vai uzņēmējs, 1982. g. grāmatā vairs tikai 26.”

Vārdā minēto skaits un „aizmugure” līdzīgi skaitam, kāds vajadzīgs, piemēram, ministru kabinetam... Vai jauns „gājiens”, vai būtu jau „laiks”?... Vai - kabinetam autora vadībā?...

Jautājumu rodas tik daudz (sauc atmiņā pat rakstu par vācu nacistu patvēruma brīnumzemi Paragvaju - sk. *The Toronto Star*, 27. 3. 85.) un tie tik neatbildami, ka jāsāk pabīdīt sāņus. It kā Svennes „vecīši” - jā!... Kāpēc starp tiem tikai viena „vecenīte”, kāpēc tāda „kārtas diskriminācija”? It kā viņa „nominētie” vairs nedarbotos - ne sabiedriski, ne ģimeniski, it kā Grodnā dures vadāmās paaudzes mācību un pār-mācību stundās vairs neietu pa gaisu!... It kā jo-projām vēl pastāvētu Latvijas universitāte un tajā - studenti!... It kā pensionāriem, nogurušiem no darbošanās (arī politikā!), vēl nebūtu tiesību izbaudīt „zelta rudeni”, it kā...

Izlasot tālāk „uzrunā no celma” tūkstoškārt jau citur dzirdētos vārdus par „tagadējo sarežģīto politisko situāciju, kad stāvam būt vai nebūt priekšā”, nomierina, ka autors drīz pāriet uz citu tematu un sāk runāt par „tautas tradīcijām”. „Vecos laikos latvieši savus vecākus aizveduši dziļi mežā un tur pametuši. Tik dziļi, ka tie nav varējuši vairs atnākt mājās. Vai vecīši tur miruši dabiskā nāvē, vai vilki un lāči tos apēduši, nav zināms,” viņš saka. „Kādreiz šajos vecajos, labajos laikos...”

Nosalšanu viņš nepiemin un jāmirst reiz katram - tā ne tikai latviešu „tradīcija”. Un vilki, lāči vai tārpi - kāda starpība?... Ja „jaunais vadonis” vēl piešķirtu pāri jaunu pastalu, lieku pāri vilnas zeķu un katram pa paciņai „Rīgas”?... Droši vien, viņam vēl kas no „vecajiem, labajiem laikiem”... „Tradīcijās” varētu justies silti un gala iznākumā - viss nacionāli, tautiski, pat lepni... Paliktu arī izredzes vēl pārdzīvot...

Un tiešām - seko propaganda: iepriecinoši stāsti

PIEBILDE ANDRIEVA EZERGAILA RECENZIJAI

JG 152. numurā ievietota Dr. Andrieva Ezergaila recenzija par manu jaunāko garāmatu *Latvijas vēsture. 1920 - 1940 Ārpolitika II sējums* (1984), kas satur profesionāla vēsturnieka liela vēriena pozitīvu vērtējumu par šo un maniem iepriekšējiem darbiem. Man tomēr jāiebilst pret mana

kollēgas aizdomām, ka, aprakstot Latvijas pēdējās dienas, savā vērtējumā par žīdu aktivitātēm Latvijas iziršanas posmā es laikam esot „iespēlējies hitleriskā propagandā”. Savus pētījumus veicot, es stingri izvairos ieslidēt jebkādu propagandu sladzdos, bet balstos tikai uz dokumentārām un uzticamu aculiecinieku liecībām. Aprakstot minoritāšu aktivitātes 1940. g. 17. jūnijā un vēlāk (ne tikai žīdu, bet arī krievu,

par gadījumiem, kuŗos vecīšiem, kad pienācis pavasaris, braukts pakaļ. Lai tie dotu padomus: kā novērst neražas dēļ radušos badu; kā novelt akmeni no ceļa, ko „visgudrākie inženieri, tehniķi un profesori” nav spējuši kustināt; kā atvērt dārglietu kastīti, kuŗai pazudusi atslēga... Toreizējie vecīši, „pagrozījuši sirmās galviņas”, to izdarījuši kā nieku. Pirmais līcis izkult salmus, kas uz ēku jumtiem, otrs - izrakt akmenim blakus bedri, kur tam ievelties, bet trešais - atvēris kastīti bez nekā, jo tā izrādījies neaizslēgta. Pēc tam vecīšus uz mežu vairs neesot veduši.

Gribas gan pajautāt autoram: vai tad toreiz, kad vecīšus veda uz mežu, jau bija - inženieri, profesori, atslēgas?... Kad pats vēl augu, mums mājas durvju stenderē bija tikai tāds koka krampītis... Bet - laikam jau - autors arī tikai vecītis - mežā... Tā nu mums iet...

Ko par šo „trimdpolitisko akciju” teikuši „ministru kabinetam” nominētie, ko par to lēmušas bijušās Latvijas universitātes bijušo studentu organizācijas un korporācijas (tagadējo universitāšu tagadējos studentus un to organizācijas viņš nepiemin), kā uz to reaģējuši 105 no „reprezentešanās” gada grāmatā atturējušies saimnieciskie darbinieki - nav dzirdēts. Šī varbūt vienīgā atbalss. Nu - Jāpaskatās vēl ceļu kartē...

Vecais Santims.

***

Ka avīzes iekārtojums dažreiz spēj rosināt vairāk labu domu, nekā tās teksts, liecina šāds piemērs (LA 23. 3. 1985.):

Virsraksts un apakšvirsraksts lieliem burtiem: „Nāve krievu okupantiem! Otrā pasaules karā Maskava radio raidījumos brēca - nāvi vācu okupantiem!”

Teksts: „1944. g. 13. oktobrī brīvās Latvijas galvaspilsēta Rīga krita” utt. (Nav gan taisnība: tā toreiz bija vācu okupētā, bijusī Latvijas galvaspilsēta, kas krita.) Bet virsrakstam tieši blakus

tikpat lieliem burtiem sludinājums: „Brašie tautu dēli, kur jūs slēpjaties? Latviska, izglītota tautiete vēlas saņemt no 30 - 40 gadu veciem latviešiem kādu rindiņu - rakstiet!” Un zem tā, blakus pirmā raksta tekstam: „Ieriko, labo un maina eļļas, gāzes un elektriskās apkures, siltā ūdens tankus” utt. Kas te vērtīgākais?

Atbildēt nav grūti. Nelaime tikai tā, ka par vecu, sen nederīgu karasaukļu „sludinājumiem” avīze, liekas, maksā, vismaz - iedod brīvessemplāru. Bet par aicinājumiem uz jaunradi, tautas dzīvā spēka atjaunošanu un eļļas maiņu - jāmaksā strādātgribētājiem pašiem un - jāmaksā bargi!... Kā tik aplami iekārtotā trimdā lai nerastos pagurums?

***

K. Kangera atziņu, ka „jaunatne gan drīkst... bet politiskā domāšana tai jāatstāj citiem” (sk. augstāk) izteiksmīgi pastiprina PBLA (J.A.) publikācija „Iesim visi talkā tēvzemei” (LA 15): „Mēs to varam darīt, iegādājoties PBLA Brīvības nedēļas lozes...”

Pareizi! To varam. Ko vēl?...

O. L.

KĻŪDU LABOJUMI

56. lpp. 1. sl. 19. rindā no apakšas jābūt: (Terminoloģija 13. sēj.), ne 11. sēj.;

56. lpp. 1. sl. 22. rindā no apakšas jābūt: I. Levi, ne V. Levi.

poļu un citu), es balstījos uz amerikāņu un angļu novērotāju (diplomātisko un militāro) ziņojumiem un nopietnu laika biedru liecībām (Moderchais Dubins, pulkv. Pēteris Kaneps utt., utt.), kā arī uz paša pieredzēto. Es biju toreiz 20 gadus vecs, bet Ezergailim bija tikai nepilni 10 gadi. Bez tam ievēroju, ko rakstījuši godīgi pēckara žīdu zinātnieki, eksperti Baltijas jautājumos.

Mēģināsim iejusties mazliet minoritāšu (žīdu un citu) situācijā un izjūtās. Latvijas valsts bija iznīcināta, latvieši paši sevi nespēja aizstāvēt, nemaz nerunājot par savu minoritāšu aizstāvēšanu. Iepriekšējos 5 gados Latvijas valsti pārveidoja tīri latviskā zemē, pa daļai uz minoritāšu (viena ceturtdaļa Latvijas iedzīvotāju) lēses. Tas nepavairoja draudzību starp latviešiem un minoritātēm. Kamēr latvieši pašpārliecināti 20 gadus bija ticējuši Latvijas nākotnei, citu tautu piederīgie Latvijā nebija pārliecināti par Baltijas valstu spējām paturēt savu neatkarību starp diviem milzu dzirnakmeņiem bez palīdzības no citām varām. Žīdiem bija jāizšķiras par mēģinājumu sadarboties ar Padomju Savienības okupācijas iestādēm vai sagaidīt iznīcināšanu Lielvācijas nacionālsociālistu koncentrācijas nometnēs. Šeit jāpiemin, ka daļa žīdu tomēr necentās sadarboties ar padomju varu, smagi no tās cieta, 1941. gadā palika Latvijā un par to dabūja samaksāt ar savām dzīvībām, vai arī tika aizrauti padomju deportāciju viļņos kopā ar latviešiem, kas nākamajos gados tika noklusēti. Tās bija dzīves reālītes. Citus minoritāšu pārstāvjus padomju vara centās savās interesēs izspēlēt pret latviešu majoritāti, tāpat kā gadu vēlāk nacionālsociālistu vara centās izspēlēt latviešus pret žīdiem un citām minoritātēm, gatavodami iznīcību pašai latviešu tautai piemērotākos apstākļos dažus gadus vēlāk. Pats recenzents atzīst, ka es par Latvijas žīdiem esmu izteicies pozitīvi šajā grāmatā (un citur) vispārējos vērtējumos. Mani interesē tikai vēsturiskā patiesība. Speciāli nevērsos ne pret vienu personu vai grupu, bet cenšos izprast un izskaidrot viņu darbību un lomu vēsturē. Tāpat jāvēl kollēgam Ezergailim neieslīdēt jebkādas propagandas slazdos.

Edgars Andersons

PIEBILDE

Mana rakstiņa nolūks nebija ievadīt pārrunas par pareizrakstības jautājumiem, bet norādīt, cik neloģiski un nekonekventi Ed. Silkalns (un daži citi) attiecina politisku terminoloģiju uz valodas parādībām.

Ja Ed. Silkalns jauno pareizrakstību 1981. gadā izdotajā Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcā dēvē par „okupētās Latvijas pareizrakstību”, tad vēl vairāk vietā šāds apzīmējums būtu tām vārdnīcām, kas iznāca Otrā Pasaules kara gados Latvijā. Jeb vai Ed. Silkalns gribētu apgalvot, ka 1941., 1942., 1943. un 1944. gadā, kad Rīgā veidojās un tika publicētas manas pareizrakstības vārdnīcas, Latvija *nebija* okupēta zeme?

Nav Ed. Silkalna vaina, ja viņš (tāpat kā dažs labs cits) ticis maldināts un nav zinājis, ka tā pareizrakstības vārdnīca, ko ALA atkārtoti izdod Amerikā, īstenībā ir četrdesmito gadu „okupētās Latvijas pareizrakstība”.

Protams, pārrunas par rakstības maiņām, gramatikas formām un jauniem terminiem vienmēr ir iespējamas. Bet auglīgas tās var kļūt tikai starp speciālistiem, kam ir zināšanas un pieredze pareizrakstības komisiju darbā un kas rūpīgi sekojuši valodas pārmaiņām pēdējo 50 gadu laikā. Šādas diskusijas arī ir notikušas, un tādas turpinās arī tagad. Tāpat ir gluži normāli, ka par atsevišķiem jautājumiem arī speciālistu domas dalās. Tā tas bija pareizrakstības komisijās kara gados, un tā tas ir mūsu dienās; nereti par kādu ieteicamo formu bijis jāizšķiras, balsojot.

Turpretim neder diskusijās izraut kādu atsevišķu formu no kopsakara vai arī apgalvot nepareizus faktus un no tiem izdarīt aplamus secinājumus. Tā kaut vai par Ed. Silkalna pieminēto Dieva vārda rakstību. Ja Ed. Silkalns „tikai retumis iemetis aci kādā Latvijas izdevumā”, viņš droši vien nezina, ka jaunā pareizrakstības vārdnīca nekā nenosaka ne par dieviem, ne velniem, bet gan min noteikumus, ka „Ar lielo sākumburtu rakstāmi īpašvārdi un īpašvārdu nozīmē lietoti vārdi resp. nosaukumi”. Ja Ed. Silkalns ar lielo sākumburtu Dieva vārdā grib uzsvērt savu piederību pie kristīgās baznīcas, tad laikam arī līdzīgu iemeslu dēļ viņa ticības brāļi Latvijā raksta tāpat - 1985. gadā Rīgā iespiestajā Latvijas ev. lut. Baznīcas kalendārā (skat. faksimilu!) ne vien Dievs, bet pat Kungu Kungs un Viņš visi iespiesti ar lielajiem sākumburtiem. Bet, ievērojot noteikumus par lielajiem burtiem, arī mūsu seno tautasdziesmu Dievs - kā jau īpašvārds - rakstāms ar lielo burtu, un ne jau tikai aktīvajiem dievturiem!

Tiem, kas nopietnāk interesējas par literārās valodas veidošanas paņēmieniem un rakstības maiņām, varu ieteikt izlasīt manu grāmatu (viegli lasāmā valodā) *The Standardization Process in Latvian, 16th Century to the Present (Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Slavic Studies 11, Almquist & Wiksell International), 1977.*

Velta Rūke-Draviņa

JAUNĀ GAITA

JAUNĀ GAITA IR VISU LATVIEŠU ŽURNĀLS I

Jaunās Gaitas redakcijas adrese:
801 Concession St., Apt. 408,
Hamilton, Ont. Canada L8V 1C5

Atbildīgais redaktors-Laimonis Zandbergs
Atb. red. vietnieks -Jānis Bieriņš

Redaktori:

Kārlis Ābele - Trimdas kultūra
Māris Bite - Zinātnes
Nikolajs Bulmanis - Māksla
Rolfs Ekmanis - Režīms un literātūra
Andrievs Ezergailis- Vēsture
Vaira Freiberga - Sabiedriskās zinātnes
Aina Kraujiete - Dzeja
Mārtiņš Lasmanis - Recenzijas
Osvalds Liepa - Atbalsis
Anita Liepiņa - Proza
Juris Mazutis - Ceļojumi - dienasgrāmata
Imants Sakss - Mūzika
Ilze Valdmāne - In This Issue

Mākslinieciskais redaktors:
Ilmārs Rumpēters

Techniskie redaktori:
Pāvils Cakuls un Juris Zommers
Korrektore: Mirdza Čopa
Ekspedītors: Guntis Liepiņš

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst arī redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos
preses brīvības principus, Jaunā Gaita
sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Bez JAUNĀS GAITAS apgāds „Ceļinieks”
izdod arī MAZPUTNIŅU un grāmatas.

MAZPUTNIŅŠ, 6551 Montrose Ave.,
Chicago, Il. 60634, USA.
Gada abonements - ASV \$20.00,
Kanadā \$25.00.

Jaunākā „Ceļinieka” grāmata ir Roberta Mūka
dzejoļu krājums „Krokodīls un es”.(Ceļinieks,
1984)

Jaunās Gaitas saimniecības vadītāja:
Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Etobicoke, Ont. Canada M9C 1M8

JG 5 numuru abonements maksā:
Kanadā-Kan.\$27.00.
Citās valstīs-ASV \$27.00.
Atsevišķa numura cena-\$6.00.
10 numuru abonements:
Kanadā-Kan.\$50.00.
Citās valstīs-ASV \$50.00.

JG pirmo 100 numuru satura rādītāju var
pasūtīt saimniecības daļā. Cena \$ 7.00
Sagatavošanā JG 101.-150. numuru
satura rādītājs.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē
bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt
JG saimniecībai.

JAUNĀS GAITAS PĀRSTĀVJI

AUSTRĀLIJĀ:
H. Dūre, 147 St. Brigid's T-ce,
Scarborough, W.A. 6019

A. Priedīte, „Rīga”, Room 35,
Lincoln House, 280 Pitt St.,
Sydney, N.S.W. 2000

Rasma Saulīte
12 Knox St., Reservoir, Vic. 3073

O. Strauts, Victoria Co. Box 1560,
G.P.O. Adelaide, S.A. 5001

ANGLIJĀ:
DV grāmatnīca, 72 Queensborough Ter.,
London W 2

E.D. Rusovs, 25 Wellington Ter.,
Basingstoke, Hants

DVF Lidsas nod. grāmatnīca,
16 Outland Court, Leeds LST 15D

ZVIEDRIJĀ:
Ieva Graufelde, Lokevågen 3, S-191 45
Sollentuna

Continued from page 17

idea that everything exists or happens for a reason, gradualism or "progress", and adaptationism, the idea that everything fits well into its surroundings. Bite skillfully shows how each of these tenets has been destroyed by modern evolutionary theory, and concludes that these are simply remnants of the old belief in an anthropocentric universe.

Visvaldis Reimanis' short story "Salvation" satirizes man's self-centredness, with Earth and the animals passing the death sentence on humanity for its refusal to accept its accountability for the destruction of the environment to the rest of the inhabitants of this planet. Other fiction in this issue is by Māra Gulēna (Canada), Daina Šķēle (Australia) and Lidija Dombrovska (Australia), while poetry contributions have come from Juris Kunnošs (Latvia), Marta Landmane (England), Eduards Salna (England), Nikolajs Kalniņš (USA), and Inārs Brēdrichs (Australia).

Laimonis Mieriņš gives a synopsis of the visual arts in Latvia for 1984, with the comment that this year was characterized more by drabness than by controversy and innovation, although a high level of creativity was shown by the large number of individual and group shows.

In a review article about Aleksandrs Čaks Rolfs Ekmanis points out interesting aspects in **On the Way to Čaks**, a collection of 8 essays on poet A. Čaks and his work, published in Riga in 1981.

Book reviews occupy a major portion of this issue. Nora Valtere reviews Andrejs Eglītis' latest book of poetry, and Mārtiņš Lasmanis reviews Indra Gubiņa's recent novel **To the Eleventh Floor**. Aivars Ruņģis' 1982 treatise on the Latvian identity and its survival is reviewed by Jānis Gulbītis, who feels that the book is of great value and should be read by every Latvian. However, he does criticize Ruņģis for ignoring several crucial facts: that Latvia is not, and has never been, homeland to Latvians alone, that a strategy for coexistence with our powerful neighbours the Germans and the Russians is essential for our survival, and that the Latvian tendency to live apart from each other is our greatest barrier to maintaining a viable exile community. Kārlis Kangeris reviews Aldis L. Putniņš' 1981 book **Latvians in Australia. Alienation and Assimilation**, consisting of 5 studies by the author on the integration of Lat-

vian emigrants into Australian and other pluralistic societies. Putniņš has developed a "multi-dimensional immigrant adjustment model" that postulates separation from the original culture and assimilation into the new society as independent processes, affected by individual personality and the characteristics of the former and present social environments.

This model takes into account the fact that most Latvians in exile are able to combine participation in two cultures by successfully integrating into the mainstream society, while at the same time retaining and developing their identification with the Latvian community. Valija Ruņģe has reviewed Jānis Klīdzējs' recent collection of short stories spanning the 40 years from 1944 to 1984. Ruņģe feels that Klīdzējs' reason for arranging the collection in chronological order is to give a portrait of Latvian life since the Second World War. Rasma Birzgaļe contributes a review of Viktors Hausmanis' erudite study of Rudolfs Blaumanis' dramaturgy. Hausmanis states that "the plays of Blaumanis, like the **dainas**, express the mentality of our nation", and his characters are like old friends, because they come from the same world as our folk-songs.

Andrievs Ezergailis contributes his thoughts on publisher Helmars Rudzītis' memoirs. Rudzītis began **Grāmatu Draugs** in Latvia in the 1930's as a publisher of popular-priced literature. After the war he started again in New York, publishing books and the newspaper **LAIKS**, which still has the largest readership of any exile publication. This may be due to Rudzītis' principle of objectivity and political neutrality (excluding, naturally, the Communist view), although Ezergailis feels that Rudzītis "neutrality" has always excluded the Social Democrats and that in avoiding controversy, **LAIKS** has stifled debate. As Ezergailis puts it, if a visitor from Saturn wished to find out what exile Latvians have been thinking, as opposed to what they have been doing, then the last place where they could find it would be the pages of **LAIKS!**

We also have contributions from Nikolajs Bulmanis, Tālis Ķīkauka and Osvalds Liepa who gives a personal list of young Latvian artists he feels are worth watching. The cover of this issue is by Ilgvars Šteins.

Ilze Valdmanis